

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
TEZHİP PROGRAMI

**KLASİK TEZHİP ÜSLÛBUNDAN YOLA ÇIKARAK
ÖZGÜN LEVHA TEZYİNATI UYGULAMALARI**

(Yüksek Lisans Eser Metni)

Hazırlayan
20126096 Şeyma OKUR

Danışman
Prof. Ö. Faruk TAŞKALE

İSTANBUL – 2019

Şeyma OKUR tarafından hazırlanan **KLASİK TEZHİP ÜSLUBUNDAN YOLA ÇIKARAK ÖZGÜN LEVHA TEZYİNATI UYGULAMALARI** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / ~~Oyçokluğuyla~~ Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi: 20/06/2019

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Prof. Faruk TAŞKALE (Danışman)

Jüri Üyesi : Doç. Münevver ÜÇER

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ülkü GEZER (Haliç Üni.)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT.....	VII
1. GİRİŞ	1
2. TEZHİP SANATININ TARİHÇESİ.....	2
2.1. İslamiyet Öncesi Dönem	2
2.2. XIII. Ve XIV. Yüzyıl Selçuklular ve Beylikler dönemi.....	3
2.3. XV. Yüzyıl Erken Osmanlı ve Fatih Dönemi.....	5
2.4. II. Bayezid Dönemi.....	8
2.5. XVI. Yüzyıl Tezhip Sanatında Klasik Dönem	9
2.6. XVII. Yüzyıl Tezhip Sanatı	13
2.7. XVIII. Yüzyıl Tezhip Sanatı	15
2.8. XIX. Yüzyıl Tezhip Sanatı.....	17
2.9. XX. Yüzyıl Tezhip Sanatı	19
2.10. XXI. Yüzyıl Tezhip Sanatı.....	23
3. LEVHA TEZYİNATI.....	25
3.1. Levha Tezyinatı Tarihçesi	25
3.1.1. XVII. Yüzyıl Levha Tezyinatı	25
3.1.2. XVIII. Yüzyılda Levha Tezyinatı	28
3.1.3. XIX. Yüzyıl Levha Tezyinatı.....	31
3.1.4. XX. Yüzyılda Levha Tezyinatı	34
3.1.5. XXI. Yüzyılda Levha Tezyinatı	35
3.2. Levha Formları	38
3.2.1. Celi Levhalar	38
3.2.1.1. Satır Formundaki Celi Levhalar	39
3.2.1.2. İstifli Celi Levhalar	40
3.2.1.3. Müsennâ Celi Levhalar	42
3.2.2. Zerendûd Levhalar	43
3.2.3. Tekke Levhaları	44
3.2.4. Kıtalar	46

3.2.5.	Hilyeler	48
3.2.5.1.	Hilyenin Bölümleri	49
3.2.6.	Tuğra Formunda Levhalar	53
4.	XVIII. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE ESER ANALİZLERİ	54
4.1.	Hilye-i Şerife	56
4.2.	Zerendûd Tuğra Levha	58
4.3.	Hilye-i Şerife	60
4.4.	Hilye-i Şerife	62
4.5.	Zerendûd Hilye-i Şerife	64
4.6.	Hilye-i Şerife (Hat icazeti)	66
4.7.	Celî Sülüs Levha	68
4.8.	Zerendûd Levha	70
4.9.	Hilye-i Şerife	72
4.10.	Hilye-i Şerife	74
4.11.	Sülüs Satır Levha	76
4.12.	Hilye-i Şerife	78
4.13.	Hilye-i Şerife	80
4.14.	Zerendûd Levha (Ayet)	82
4.15.	Sülüs Levha (Ayet)	84
4.16.	Celî Sülüs Levha – Nazar Ayeti	86
4.17.	Sülüs Levha - Fatıha Suresi	88
4.18.	Celî Sülüs – Celî Nesih Kıt'a (Fatıha Suresi)	90
4.19.	Hilye-i Şerife	92
4.20.	Hilye-i Şerife	94
4.21.	Celî Sülüs Levha	96
4.22.	İstanbul Lalesi	98
4.23.	Hilye-i Şerife	100
4.24.	Lâle-i Mustafa	102
4.25.	Hilye-i Şerife	104
4.26.	Celî Sülüs Levha	106
4.27.	Hilye-i Şerife	108
4.28.	Celî Sülüs Levha	110

4.29.	Celî Sülüs Levha (Hadis-i Şerif)	1112
4.30.	Tezhip Levha	114
4.31.	Sülüs – Nesih Kıt’a (Hadis-i Şerif)	116
4.32.	Tezhip Levha	118
5.	ESER ÇALIŞMALARIM	119
5.1.	Celî Sülüs – Celî Nesih Kıt’a	119
5.2.	Sülüs Levha (Hat İcâzeti)	124
5.3.	Celî Sülüs Satır İstifli Levha (İhlas Sûresi)	130
5.4.	Sülüs – Nesih Kıt’a (Hadis-i Şerif)	135
5.5.	Celî Sülüs Satır İstifli Levha (Ayet)	139
5.6.	Celî Sülüs Oval İstifli Levha (Ayet)	143
6.	SONUÇ	147
7.	KAYNAKLAR	149
8.	ÖZGEÇMİŞ	154

ÖNSÖZ

Türkler, yüzyıllar boyunca geniş coğrafyalara hâkim olmuşlar, farklı milletlerle bir arada varlıklarını sürdürerek, zengin bir medeniyet meydana getirmişlerdir. Geçmişten günümüze, sosyal yaşam, mimarî, bilim, kültür ve sanat gibi temas ettikleri pek çok alanda geniş bir birikim oluşturmuşlardır. Bu büyük medeniyetin kültür ve sanat alanındaki önemli izdüşümlerinden birisi, tezhip sanatıdır.

Tezhip sanatı, Türklerin maharetli ellerinde, çeşitli coğrafyalardan, farklı milletlerden gelen sanatkârların da katkısıyla gelişmiş, zaman içerisinde oluşan ekol ve üslûplarla, derin bir zevkten süzülerek günümüze ulaşmıştır.

Tez araştırmamda, öncelikli olarak Türk tezhip sanatının tarihini inceleyerek, asırlar boyunca sosyoekonomik değişimler, kültürel etkileşimler, yöneticilerin sanata olan himayeleri gibi pek çok faktörün etkisiyle, tezhip sanatının gösterdiği değişim ve gelişimi ortaya koymayı hedefledim.

Tarihsel sürece baktığımızda, zaman içerisinde tezhip sanatının uygulama alanlarının da değişmekte olduğunu görmekteyiz. Başlangıcından itibaren, kitap süsleme sanatı olarak ele alınan tezhip sanatı, son üç asırdır ağırlıklı olarak varlığını levha tezhibi olarak sürdürmektedir. Bu çalışma kapsamında levha tezyinatının ortaya çıktığı XVIII. yüzyıldan günümüze kadar olan tarihî gelişimini araştırdım. Çeşitli müze ve koleksiyonlarda yer alan müzehhep levhaları inceledim. Bu bilgiler ışığında, eser metni ve 6 adet eser uygulamasıyla tezimi neticelendirdim.

Tez çalışmamın başlangıcından itibaren bilgi ve birikimleriyle bana destek olan, yol gösteren, arşivini paylaşan, eser uygulamalarımda tavsiyeleriyle beni yönlendirip, yakından ilgilenen danışmanım ve kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Faruk TAŞKALE'ye sonsuz şükranlarımı sunarım.

Bu süreçte maddî ve manevî desteğini esirgemeyen, ayrıca eser uygulamalarımın yazılarını yazan eşim Resul Afşın OKUR'a teşekkür ederim.

Nisan, 2019

Şeyma OKUR

ÖZET

KLASİK TEZHİP ÜSLÛBUNDAN YOLA ÇIKARAK ÖZGÜN LEVHA TEZYİNATI UYGULAMALARI

Osmanlı hat sanatında, özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren hilye-i şerifelerin yaygınlaşması ve celî yazının gelişmesi ile birlikte levhalara olan ilgi artmıştır. Bunun sonucunda daha sonraki yüzyıllarda özellikle levha tezhibi, tezhip sanatının en çok uygulandığı alan haline gelmiştir. Günümüzde de pek çok sanatçı yeni teknik ve üslûplarla levha tezhibi alanında daha fazla eser vermeyi sürdürmektedir.

Bu tezde tezhip sanatının tarihî süreci araştırılarak, XVIII. yüzyıldan günümüze levha tezhibinin gelişimi ele alındı. Çeşitli müze ve koleksiyonlarda yer alan 32 adet levha seçilerek, bu eserlerin tezhipleri renk, desen, form ve kompozisyon özellikleri açısından incelendi. Bu bilgilere dayanarak 6 adet özgün levha tezhibi yapıldı.

ANAHTAR KELİMELER: Tezhip, klâsik, hilye, levha sanatı, celî yazılar, üslûp, altın

ABSTRACT

The interest for the plates in Ottoman calligraphy; especially with the spread of Hilye-i Serifs and the development of Jali writing, has increased as of 18th century. Therefore, particularly gilding of plates has become the most applied area of the art of illumination in the following centuries. Today, many artists also continue to produce more artworks about gilding of plates by using new techniques and methods.

In this thesis, the development of gilding of plates was discussed by exploring the historical process of the art of illumination. 32 plates from the various museums and collections were selected and the illuminations of these works were examined in terms of color, pattern, form and composition. In the light of this information, 6 original gilding of plates were made.

KEYWORDS: Illumination, classical, hilye, art of plate, jali style calligraphy, style, gold

KISALTMALAR

A.g.k.	: Adı geçen kitap
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.g.t.	: Adı geçen tez
A.Ü	: Atatürk Üniversitesi
B.A.E	: Birleşik Arap Emirlikleri
Bknz	: Bakınız
c.	: Cilt
d.	: Doğumu
DEMSA	: Demet Sabancı
E.T.	: Erişim Tarihi
H.	: Hicrî
Hız.	: Hazreti
IRCICA	: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İ.Ü.K	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
M.	: Miladî
M.Ö	: Milattan önce
M.S.Ü	: Mimar Sinan Üniversitesi
M.S.G.S.Ü	: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
S.H.M	: Sadberk Hanım Müzesi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİEM	: Türk İslam Eserleri Müzesi
TSMK	: Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
yy.	: Yüzyıl

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.2.1: Kur'an- ı Kerim, Sayfa Tezhibi, 13. yüzyılın ilk yarısı, Selçuklu, TİEM 438 1a, Zeren TANINDI, Hat ve Tezhip Sanatı, 246

Resim 2.3.1: Kur'an-ı Kerim, Zahriye Tezhibi, 1460 civarı, 1400. yılında Kur'an-ı Kerim, 364

Resim 2.4.1: Kur'an-ı Kerim, Zahriye Tezhibi, 1503, TSMK A 5, hat: şeyh Hamdullah, Tezhip: Hasan bin Abdullah, Gülnihal KÜPELİ, Hat ve Tezhip Sanatı, 321

Resim 2.5.1: Peri resmi, Veli can, TSMK H. 2162, Banu MAHİR, Hat ve Tezhip Sanatı, 388

Resim 2.5.2: Muhibbî Dîvanı, Tezhip: Kara Memi, İ.Ü.K, T467, 346b, Yıldız DEMİRİZ, Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler, 30

Resim 2.5.3: Karahisârî Mushafı, Sayfa tezhibi, TSMK – H 5.5, Uğur DERMAN, Doksandokuz İstanbul Mushafı,60

Resim 2.6.1: Kur'an-ı Kerim, Serlevha Tezhibi, TİEM 484, 1400. yılında Kur'an-ı Kerim, 422

Resim 2.7.1: Cönk, Ali Üsküdarî, 1720, Yıldız DEMİRİZ, Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler, 83

Resim 2.8.1: Kur'an-ı Kerim, Natüralist Buket, Hezargradlızade, Ahmed Ataullah, 1831, İ.Ü.K A1663, Yıldız DEMİRİZ, a.g.e., 240

Resim 2.9.1: Hilye-i Şerife, Hat: Kazasker Mustafa İzzet, Tezhip: Muhsin Demironat, 1874, Zeki Cemal Özen Koleksiyonu, U. DERMAN – F.Ç. DERMAN, Kâdiasker Mustafa İzzet Efendi Hilyesi, 4

Resim 2.9.1.a: Hilye-i Şerife, Koltuk Tezhibi, U.DERMAN – Ç.DERMAN, a.g.e., 40, detay resim.

Resim 2.9.2: Fatih Dîvanı, Hat: Mustafa Halim Özyazıcı, Tezhip: Rikkat Kunt, Mehmet Rado Koleksiyonu, Faruk TAŞKALE, Hat ve Tezhip Sanatı, 417

Resim 2.10.1: : Hat: Hüseyin Gündüz, Tezhip: Nazire Taşaltın Bülbül M.S.G.S.Ü Serbest Tasarım dersi, M.S.G.S.Ü arşivi

Resim 3.1.1.1: Hilye-i Şerife, Hat: Hafız Osman, 1661, Erdoğan Demirören Koleksiyonu, F. TAŞKALE – H. GÜNDÜZ, Hilye-i Şerife, 101

Resim 3.1.2.1: Müsenna Besmele, Sultan III. Ahmed, TİEM 2724, Ali ALPARSLAN, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, 111

Resim 3.1.3.1: Zerendûd Celî Sülüs Levha, Hat: Abdullah Zühdi, 1857, Zeki Cemal Özen Koleksiyonu, U. DERMAN, Türk Hat San'atından Seçmeler, 476

Resim 3.1.4.1: Celî Sülüs Levha, Hat: Macid Ayral, Tezhip: Rikkat Kunt, 1960, F.Ç.DERMAN, Rikkat Kunt Hoca Hanım, 192

Resim 3.1.5.1: Hayal Kapısı, Şeyma Okur, 2012, Serbest Tasarım Dersi, M.S.G.S.Ü, Şeyma Okur Arşivi

Resim 3.2.1.1.1: Celî Sülüs Besmele, Hat: Muhammed Yaman, Tezhip: Şeyma Okur, 2008, Şeyma Okur Koleksiyonu

Resim 3.2.1.2.1: Celî Sülüs İstifli Levha, Hat: Ferhat Kurlu, Tezhip: Şeyma Okur, 2016, Şeyma Okur arşivi

Resim 3.2.1.3.1: Yâ Vedûd, Müsenna Levha, Hat: Hüseyin Gündüz, Tezhip: Faruk Taşkale, Faruk Taşkale arşivi

Resim 3.2.2.1: Zer-endûd Tuğra Levha, Kelime-i Tevhid, Hat: Sami Efendi, 1888, DEMSA Koleksiyonu, H.GÜNDÜZ – F.TAŞKALE, Esmâü'n – Nebî, 215

Resim 3.2.3.1: Tekke Levha, Hat: Hâfız Mehmed Hulûsi, 19. yüzyıl, SHM 15587 – Y. 180, Sevgi Gönül Hat Koleksiyonu, 106

Resim 3.2.4.1: Sülüs – Nesih Kıt'a, Hat: Refet Efendi, Tezhip: Şeyma Okur, Albayrak Hat Koleksiyonu, Şeyma Okur arşivi

Resim 3.2.4.2: Talik Mâil Kıt'a, Hat: Mustafa Halim Özyazıcı, Tezhip: Rikkat Kunt, 1960, F.Ç. DERMAN, Rikkat Kunt Hoca Hanım, 200

Resim 3.2.5.1: Hilye-i Şerife'nin Bölümleri

Resim 3.2.5.2: Hilye-i Şerife, Hat: Nurullah Özdem, Tezhip: Şeyma Okur, 2017, Albayrak Hat Koleksiyonu, Şeyma Okur arşivi

Resim 3.2.6.1: Zer-endûd Tuğra Levha, "Padişahım Çok Yaşa", Hat: Ferid Bey, 1905, U. DERMAN, Medreset'ül Hattâtin Yüz Yaşında, 99

Resim 4.1: Hilye-i Şerife, Hat: Hafız Osman, H. 1103 / M. 1691, Chester Beatty Library / Dublin, T. 559.4, Uğur DERMAN, Hilye-i Şerife – Hz. Muhammed'in Özellikleri, s.26

Resim 4.2: Zerendûd Tuğra Levha, Hat: Sultan III. Selim (1789 – 1807), Ölçüsü: 52 × 75 cm, DEMSA Koleksiyonu

Resim 4.2.a: Zeredûd Tuğra Levha'dan detay

Resim 4.3: Hilye-i Şerife, Hat: Mahmud Celaleddin, H. 1234 / M. 1818, DEMSA Koleksiyonu, Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri, s. 133

Resim 4.4: Hilye-i Şerife, Hat: Esmâ İbret Hanım, Tezhip: Mehmed Şevkî, Ölçüsü: 64 × 48 cm, Erdoğan Demirören Koleksiyonu, Hilye-i Şerife – Hz. Muhammed'in Özellikleri, s. 135

Resim 4.5: Zerendûd Hilye-i Şerife, Hat: Yesarîzade Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Tezhip: Hüsnü Efendi, H. 1237 / M. 1822, TİEM 2718, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.6: Hilye-i Şerife (Hat İcâzeti), Hat: Şerife Fatma Mevhibe Hanım, H. 1266 / M. 1850, Ölçüsü: 78×51 cm, TSMK – 6Y1371, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.7: Celî Sülüs Levha, Allah C.C – Muhammed A.S, Hat: Sultan Abdülmecid, H. 1266 / M. 1850, TİEM, 2780, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.8: Zerendûd Levha, Hat: Mehmed Şevkî Efendi, H. 1284 / M. 1867, Ölçüsü: 64 × 58,5 cm, Demet – Cengiz Çetindoğan Koleksiyonu, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.9: Hilye-i Şerife, Hat: Mehmed Şevkî Efendi – Bakkal Arif Efendi, Tezhip: Bahaeddîn Tokathoğlu, H. 1288 / M. 1871, Ölçüsü: 78,5 × 57,5 cm, Zeki Cemal Özen Koleksiyonu, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.10: Hilye-i Şerife, Hat: Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Tezhip: Muhsin Demironat, H. 1291 / M. 1874, Ölçüsü: 45,5 × 98 cm, Zeki Cemal Özen Koleksiyonu, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.11: Sülüs Satır Levha, Hat: Hasan Rıza Efendi, H. 1320 / M. 1902, Tezhip Şeyma Okur, Ölçüsü: 21 × 45 cm, Albayrak Hat Koleksiyonu, Şeyma Okur arşivi

Resim 4.11.a: Sülüs Satır Levha'dan detay

Resim 4.12: Hilye-i Şerife, Hat: Mehmed Fehmi Efendi, H. 1322 / M. 1904, Özel Koleksiyon, Esmâ'ün - Nebi, s. 208

Resim 4.13: Hilye-i Şerife, Hat: Neyzen Emin Yazıcı, Tezhip: Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer, H. 1350 / M. 1931, Ölçüsü: 55 × 37 cm, SHM, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.14: Zerendûd Levha (Ayet), Hat: Neyzen Emin Yazıcı, Tezhip: Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer, H. 1350 / M. 1931, Kerem Kıyak Koleksiyonu, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.14.a: Zerendûd Levha (Ayet)'dan detay

Resim 4.15: Sülüs Levha (Ayet), Hat: Neyzen Mehmed Emin Yazıcı, Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer, H. 1357 / M. 1938, Ölçüsü: 15,5 × 35,5 cm, Hüseyin Gündüz Koleksiyonu, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.15.a: Sülüs Levha (Ayet)'dan detay

Resim 4.16: Celî Sülüs Levha – Nazar Ayeti, Hat: Mustafa Halim Özyazıcı, Tezhip: Muhsin Demironat, H. 1364 / M. 1947, Ölçüsü: 45 × 40 cm, Özel Koleksiyon, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.17: Sülüs Levha (Fatiha Suresi), Hat: Hamid Aytaç, Tezhip: Tahsin Aykutaalp, H. 1382 / M. 1962, Hüseyin Gündüz Koleksiyonu, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.18: Celî Sülüs – Celî Nesih Kıt'a (Fatiha Suresi), Hat: Mustafa Halim Özyazıcı, Tezhip: Rikkat Kunt, H. 1386 / M. 1967, TSMK GY 1536, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.18.a: Celî Sülüs – Celî Nesih Kıt'a (Fatiha Suresi)'dan detay

Resim 4.19: Hilye-i Şerife, Hat: Hamid Aytaç, Tezhip: Rikkat Kunt, H. 1388 / M. 1968, Ölçüsü: 77 × 51 cm, DEMSA Koleksiyonu, Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri, s. 293

Resim 4.20: Hilye-i Şerife, Hat: Hamid Aytaç, Tezhip: Hasan Türkmen, Ölçüsü: 66 × 47 cm, Hüseyin Gündüz Koleksiyonu, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.21: Celî Sülüs Levha, "Ah Minel Aşk", Hat: Hüseyin Gündüz, Tezhip: Faruk Taşkale, 1997, Ölçüsü: 42 × 58 cm, SHM, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.22: İstanbul Lalesi, Hat: Hüseyin Gündüz, Tezhip: Münevver Üçer, Özel Koleksiyon, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.23: Hilye-i Şerife, Hat: Hasan Çelebi, Tezhip: Faruk Taşkale, H. 1424 / M. 2003, ölçüsü: 70 × 47 cm, DEMSA Koleksiyonu, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.24: Lâle-i Mustafa, Sultan II. Mustafa Tuğrası, Hat: Hüseyin Gündüz, Tezhip: Faruk Taşkale, Ölçüsü: 50 × 70 cm, SHM, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.24.a: Lâle-i Mustafa'dan detay resim

Resim 4.25: Tâlik Hilve-i Şerife, Hat: Tahsin Kurt, Tezhip Faruk Taşkale, H. 1426 / M. 2005, Ölçüsü: 75 × 47 cm, Antik A.Ş. Koleksiyonu, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.26: Celî Sülüs Levha, “Allah C.C. – Muhammed A.S., Hû” Hat: Hüseyin Gündüz, Tezhip: Münevver Üçer, Ölçüsü: 60 × 60 cm, Özel Koleksiyon, Hüseyin GÜNDÜZ, Harflerin Ötesi,16

Resim 4.27: Hilve-i Şerife (Tezhip İcâzeti), Hat: Davud Bektaş, Tezhip Şeyma Okur, H. 1431 / M. 2011, Ölçüsü: 74 × 46 cm, Şeyma Okur Koleksiyonu

Resim 4.28: Celî Sülüs Levha, “Ah Minel Aşk”, Hat: Hüseyin Gündüz, Tezhip: Çiğdem Bektaş, Ölçüsü: 75 × 57 cm, Faruk Taşkale Koleksiyonu

Resim 4.29: Celî Sülüs Levha (Hadis-i Şerif), Hat: Ferhat Kurlu, Tezhip: Şeyma Okur, H. 1432 / M. 2011, Ölçüsü: 67 × 58 cm, Zeki Cemal Özen Koleksiyonu, Şeyma Okur Arşivi

Resim 4.30: Tezhip Levha, Tezhip: Şeyma Okur, 2017, Ölçüsü: 46 × 32 cm, B.A.E Kültür Bakanlığı Koleksiyonu, Şeyma Okur arşivi

Resim 4.31: Sülüs – Nesih Kıt'a (Hadis-i Şerif), Hat: Aydın Kızılyar, tezhip: Şeyma Okur, H. 1438 / M. 2017, Ölçüsü: 38 × 51 cm, Albayrak Hat Koleksiyonu, Şeyma Okur arşivi

Resim 4.31.a: Sülüs – Nesih Kıt'a (Hadis-i Şerif)'dan detay

Resim 4.32: Tezhip Levha, Tezhip: Şeyma Okur, 2018, Ölçüsü: 25,5 × 20 cm, Şeyma Okur Koleksiyonu

Resim 5.1.1: Celî Sülüs – Nesih Kıt'a, Hat: Mehmed Abdülaziz Rufaî, H.1334 – 1924, 24 Nur Suresi / 35 – 36

Resim 5.1.2: Dış pervaza kahverengi el yapımı kâğıt yapıştırma aşaması

Resim 5.1.3: Koltuk ve dış pervaz desenlerinin tasarımı

Resim 5.1.4: Koltukların bezeme aşamaları

Resim 5.1.5: Halkâr tezyinatı uygulama aşamaları

Resim 5.1.6: Kıt'anın tezhibinin tamamlanmış hali

Resim 5.1.6.a: Kıt'anın tezhibinden detay

Resim 5.2.1: Sülüs Hat Icâzeti, Hat: Resul Afşın Okur, 2013, Fatiha Suresi (Râkım'ı takliden)

Resim 5.2.2: Dış pervaz tasarımının eskiz aşaması

Resim 5.2.3: Dış pervaz deseni

Resim 5.2.4: Desen geçirme aşaması

Resim 5.2.5: Altınların sürülmesi aşaması

Resim 5.2.6: Rumilerin ve motiflerin renklendirilmesi aşaması

Resim 5.2.7: Levhanın tezhibinin tamamlanmış hâli

Resim 5.2.7.a: Levha tezhibinden detay

Resim 5.3.1: Celî Sülüs İstifli Levha, Hat: Resul Afşın Okur, 2017, İhlas Suresi

Resim 5.3.2: Rumili dış pervaz tasarımının eskiz aşaması

Resim 5.3.3: Desenin tamamlanmış hali

Resim 5.3.4: Rumi tasarımının zerendûd tekniğiyle uygulanması

Resim 5.3.5: Celî sülüs levhanın tezhiplenmiş hâli

Resim 5.3.5.a: Levhanın tezhibinden detay

Resim 5.4.1: Sülüs – Nesih Kıt'a, Hat: Mehmed Ziyüeddin Efendi, H. 1286 – M.1869, Hadis-i Şerif

Resim 5.4.2: Dış pervaz ve koltuk desenlerinin eskiz aşaması

Resim 5.4.3: Desenin tamamı

Resim 5.4.4: Altın zeminlerin sürülmesi ve rumi ve motiflerin boyanması aşaması

Resim 5.4.5: İç pervazın boyanması, motiflerin gölgelendirilmesi ve tığların çekilmesi aşaması

Resim 5.4.6: Kıt'a tezhibinin tamamlanması

Resim 5.4.6.a: Kıt'a tezhibinden detay

Resim 5.5.1: Celî Sülüs Levha, Hat: Resul Afşın Okur, H. 1435 – M. 2014, 33 Ahzab/21

Resim 5.5.2: Halkâr deseni ve iç pervaz deseninin eskiz aşaması

Resim 5.5.3: İç pervaza altın sürülmesi aşaması

Resim 5.5.4: İç pervaz motiflerinin renklendirilmesi ve tahrirlenmesi aşaması

Resim 5.5.5: Halkâr deseninin geçirilmesi ve meşimelerdeki rumilerin boyanması aşaması

Resim 5.5.6: Celî Levha tezhibinin tamamlanmış hâli

Resim 5.5.6.a: Levha tezhibinden detay

Resim 5.6.1: Celî Sülüs Levha, Hat: Resul Afşın Okur, H. 1440 – M. 2018, 14 İbrahim/52

Resim 5.6.2: Halkâr deseninin tasarım aşaması

Resim 5.6.3: Şikaf halkâr gölgelendirme aşaması

Resim 5.6.4: Şikaf halkârın tamamlanmış hali

Resim 5.6.5: Şikaf detay

1. GİRİŞ

Tezhip, Arapça “zeheb” kökünden, altınlamak, altın sürme¹ anlamlarına gelmektedir. El yazması kitaplar, levhalar üzerine ezilerek fırçayla sürülecek hale getirilmiş olan altının ve çeşitli renklerin kullanılmasıyla gerçekleştirilen süsleme sanatıdır.² Tezhip sanatının, el yazmalarının yanı sıra kitap kapları, tuğra ve fermanlar, kuburlar ve tılsımlı gömlekler gibi pek çok farklı uygulama alanı vardır. Bu sanatı icra edenlere, kadınsa müzehhibe, erkekse müzehhip denir.³

Tezhip sanatı, yüzyıllar içerisinde kendisine farklı uygulama alanları bulmuştur. İlk devirlerde ağırlıklı olarak kitap bezemesi olan tezhip, XVIII. yüzyıldan itibaren levhalarda görülmeye başlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, XVIII. yüzyıldan günümüze levha tezyinatının tarihini araştırarak, levha tezyinatının gelişimini tespit etmek, belirlenen 30 adet eseri tezhip sanatı açısından inceleyerek, bu gelişimi örnekler üzerinden görme imkânı sağlamaktır.

Bu kapsamda, çeşitli kitap, makale gibi yayınlardan, arşivlerden, müzeler ve özel koleksiyonlardan yararlanılacaktır. Toplanan bu verilerden yola çıkılarak, klasik tezhip üslûbunda 6 adet levha tezhibi yapılacaktır.

---

¹ Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 1106

² İlhan AYVERDİ, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 1252

³ Faruk TAŞKALE, *Tezhip Sanatının Kullanım Alanları*, 1

2. TEZHİP SANATININ TARİHÇESİ

Tezhip sanatı, tezyînî sanatlarımızın önemli unsurlarından biridir. Ağırlıklı olarak yazı süslemesi olarak bilinen tezhip sanatının, tarihi gelişimini değerlendirirken İslam öncesi ve sonrası olarak ele almak doğru bir yaklaşımdır.⁴

2.1. İslamiyet Öncesi Dönem

Türklerin, en eski devirlerde ilk olarak kullandıkları tezyinat öğeleri, geometrik ve düz çizgilerden oluşturulmuş bazı semboller ve tılsım tarzındaki şekillerden oluşmaktaydı. Çanak, çömlekleri ve halı, kilim desenlerini bu şekilde motiflerden oluşan desenler ile süslerlerdi. Bunun yanı sıra, eski devirlere ait bazı eşyalarda görülen hayvan şekilleri de, tunç devrinden itibaren Türk tezyinatında görülen başlıca unsurlar olmuşlardır.

Hayvan figürleri, zaman içinde stilize edilerek M.Ö. 400 senesine doğru bitkisel şekillere doğru giderek başlı başına bir tezyinat üslûbu halini almıştır. Bu üslûp, İslamiyet'ten sonra tüm İslam medeniyetinin tezyinatına esas teşkil etmiştir.⁵

Göktürk Devleti, altıncı yüzyıl ortalarında Stügen'de kurulan ve Türk adını kullanan ilk en büyük siyasi yapıdır.⁶ Bu döneme ait Tanrı dağlarında yapılan kazılarda bulunan eserlerde, doğadan stilize edilmiş penç ve yaprak motiflerine rastlanmıştır. Bunun yanı sıra, Altay dağları buluntularında ise Göktürkler'e ait çanak ve çömleklerde ince çizgilerle yapılmış balıksırtı tezyinatı görülmektedir.⁷

Göktürk Devleti'ne bağlı olarak yaşayan Uygurlar, 745'te Göktürklerin yerine geçerek Uygur Devleti'ni kurmuşlardır. Uygurlar, Göktürk yazısından sonra Uygur

⁴ A.g.t., 1

⁵ Celal Esad ARSEVEN, *Sanat Ansiklopedisi*, 2068

⁶ Oktay ASLANAPA, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Dünyası El Kitabı 2*, 299

⁷ Bkz (3), TAŞKALE, 1

yazısını kullanmaya başlamışlardır. Maniheizm ve Budizm'i benimsemiş olan Uygurlarda Budizm'in de etkisiyle, edebiyat gelişmiştir. Kendi kâğıtlarını îmâl etmiş ve bunların üzerine kâmiş kalemle yazmışlardır.⁸

İslamiyet öncesi dönemde, ilk yazı ve minyatür süsleme örnekleri, Uygur Türklerine aittir. Eski Uygur şehirleri harabelerinde bulunan VIII. ve IX. yüzyıllardan kalma Budist ve Maniheizt duvar resimleri ve minyatürler Türk tezyinatının bugüne kadar bilinen en eski örnekleridir. Bunlarda rahipler, müzisyenler tasvir edilmiş ve basit bitkisel süslemeler kullanılmıştır. Oluşturulan kompozisyonlar, sıralama halinde ve simetrik bir düzendedir. Koyu mavi ve kırmızının ağırlıklı olduğu parlak renkler kullanılmıştır.⁹ Uygurlar, duvar resimlerinde kullandıkları bu figür ve motifleri küçültürerek kitap tezyinatında da kullanmışlardır.¹⁰

2.2. XIII. Ve XIV. Yüzyıl Selçuklular ve Beylikler dönemi

Büyük Selçuklu Devleti, 1040'da, Tuğrul Bey'in hükümdarlığıyla, Horasan'da kuruldu. Kısa zamanda güçlü ve büyük bir devlet haline geldi.¹¹

Anadolu'yu fetih için gönderilen Kutalmış oğlu Süleyman Şah'ın batıya doğru ilerleyerek, Konya merkezli Anadolu Selçuklu Devleti'ni (1077- 1308) kurmasıyla, Türkler, geniş bir coğrafyaya hâkim duruma gelmiştir.

Orta Asya'da Uygur Türkleriyle ortaya çıkarak gelişme gösteren tezhip sanatı, Selçuklularla birlikte İran üzerinden Anadolu'ya ulaşmıştır. Tezhip sanatı, Anadolu'da daha önce yaşayan medeniyetlerin kalıntılarıyla yoğrularak ve onu uygulayan sanatkârların kendi milli zevkleriyle birleşerek gelişimini sürdürmüştür.

⁸ Bkz.(6), ASLANAPA, 302

⁹ Oktay ASLANAPA, **Türk Sanatı I-II**, 14

¹⁰ Bkz.(3), TAŞKALE,2

¹¹ Faruk SÜMER, Selçuklular, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.36, s.365

Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinin ardından kitap sanatlarına ilginin arttığı bilinmektedir.¹² Bu dönemde, birçok bilimsel kitaplar ve edebi eserler yazılmıştır. Bunların yanı sıra, bu dönemde yazılan Kur'ân-ı Kerîmler ve Mesnevi-i Şerîfler en eski ve en önemli örneklerdir. (Bkz. Resim2.1.1)

Bu dönemde kitaba ve kitap sanatlarına duyulan ilgi, Konya'da medreselere ve Mevlana'nın türbesine vakfedilen kitaplar ve vakfiye kayıtlarından anlaşılmaktadır.¹³

Türklerin Orta Asya'dan beri kullandıkları hayvan motiflerini stilize ederek ortaya çıkardıkları "Rûmî" motifi, Selçuklular tarafından geliştirilmiştir. Gerek mimarîde, gerekse kitap tezyinatında çokça kullanılan rûmî, Türklerden tüm İslam ülkelerine yayılmış bir motiftir. Önceki yüzyıllarda Doğu Roma İmparatorluğu'na ait olan Anadolu'ya Diyâr-ı Rûm ve sonrasında oraya yerleşen Selçuklulara da "Rum Selçukîleri" denilmesi nedeniyle, onların geliştirdiği bu tezyinat unsuruna, "Rûmî" ismi verilmiştir.¹⁴

Beylikler dönemindeki siyasi ortam ve sürekli devam eden savaşlar nedeniyle, bu dönemden günümüze ulaşan eser yok denecek kadar azdır.

---

¹² F. Çiçek DERMAN, Tezhip Sanatında Üslûplar ve Sanatkârları, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 41, s. 65

¹³ Zeren TANINDI, Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 244

¹⁴ Celal Esad ARSEVEN, **Sanat Ansiklopedisi**, c. 4, s. 1714

Resim 2.2.1: Kur'an-ı Kerim, sayfa tezhibi, 13. yüzyılın ilk yarısı Selçuklu dönemi, TIEM 438 1a, Zeren TANINDI, Hat ve Tezhip Sanatı, 246

2.3. XV. Yüzyıl Erken Osmanlı ve Fatih Dönemi

Orta Asya'dan gelerek yüzyıllar içinde Anadolu'ya yerleşen ve hâkim olan Türkler, batıya doğru gelirken devlet kurdukları toprakların kültürel birikiminden faydalanmış, bu birikimleri kendi tecrübeleriyle ve zevkleriyle birleştirip yeni bir terkip oluşturmuşlardır.¹⁵

Erken Osmanlı yazmalarında, çoğunlukla farklı kökenlerden gelen, nakkaş ve müzehhiplerin birikimlerinin bir araya gelmesiyle, özgün ve zengin bir tezhip anlayışı belirginleşmeye başlar. XV. yüzyılın ilk yarısında, kitap düzeni ve

¹⁵ Seher AŞICI, Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 301

tezyinatında, Memluk ve Timur dönemi Herat ve Şiraz üslûplarının etkisiyle yoğrulmuş, orijinal bir süsleme tarzı oluşturulmuştur.¹⁶

Fatih Sultan Mehmet, ilme, sanata dolayısıyla kitaba önem veren bir hükümdardı. Şehzadeliğinden itibaren, saraylarında özel kitaplıklar oluşturmuştur. Medrese ve kütüphanelere birçok kitap bağışlamıştır. Hz. Eyyüb el-Ensâri için Eyüp'te yaptırdığı külliyeğe bağışladığı kitaplar ile bir kütüphane oluşturarak, bunlardan medrese öğrencileri, hocaları ve halkın faydalanmasını sağlamıştır. Buraya vakfettiği eserlerin çoğu ilmî konularda olup, yine büyük bir çoğunluğu bezemelidir. Eyüp Kütüphanesi ve Fatih Kütüphanesi'ndeki eserler yüzyıllar boyunca artmış ve 1956 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne devredilmiştir.¹⁷

Fatih Dönemi'ndeki el yazmalarında tezhip, genellikle zahriyede yer alır. Eserin başladığı sayfaya da başlık tezhibi yapılır. Zahriyeler çoğunlukla oval ya da dairevî şemse formundadır, bazılarında sayfa köşelerinde köşebentler de yer alır. Dönem tezhibinin başlıca motifleri, rûmîler ve kıvrımlı dallar üzerinde bulunan hatayîlerdir. Kitap tezyinatında altın ve lacivert renk etkin bir şekilde kullanılmıştır ayrıca beyaz, siyah, yeşil, kırmızı ve kahve tonu renkleri de, dönemin karakteristik renkleridir.¹⁸

Fatih Dönemi'nde farklı tezhip üslûplarından bahsedilebilir. Timur devri Herat üslûbu izlerini taşıyanlar, Babanakkaş üslûbu gibi. Timurî Herat üslûbuna yakın olan eserlerde, lacivert renkli zeminlerde, rûmî ağırlıklı kompozisyonlarla, lacivert renkli zeminde beyaz çizgilerle yapılmış paftalamalar karakteristik özelliklerdir.¹⁹

Babanakkaş üslûbu, Fatih Dönemi tezhibinin dikkat çeken en önemli üslûbudur. Evliya Çelebi, Babanakkaş'ın Özbek asıllı olduğunu söylemektedir. Süheyl Ünver, vakfiye kayıtlarını göz önüne alarak ve kendisine verilmiş "Baba Nakkaş",

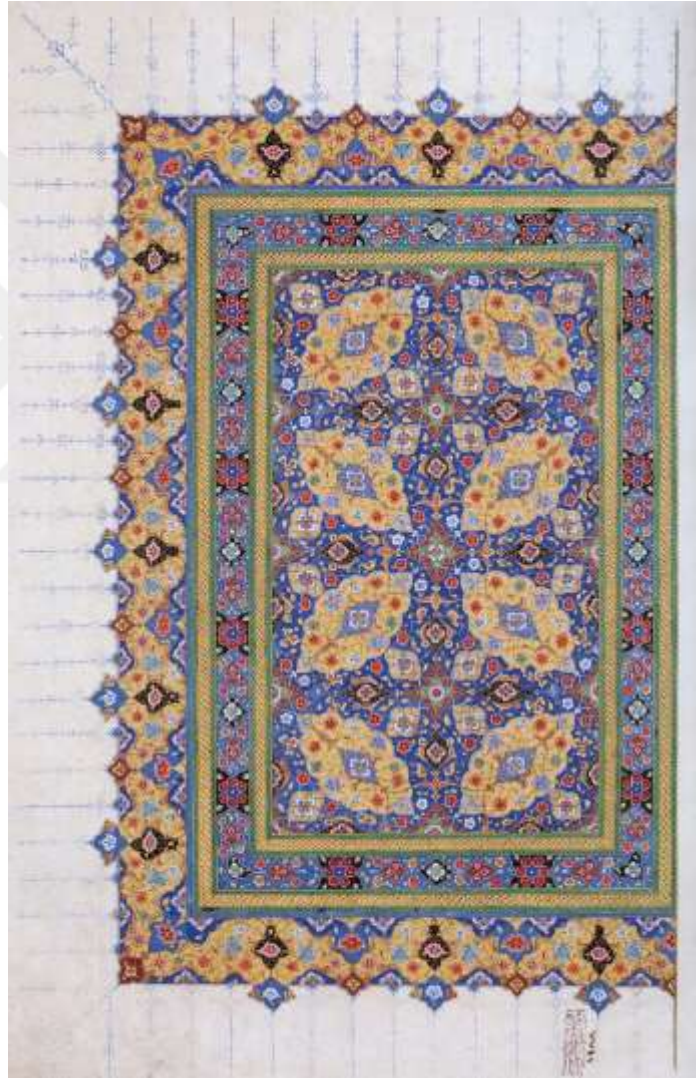
¹⁶ Bkz. (3), TAŞKALE, 5

¹⁷ Bkz.(16), AŞICI, 302

¹⁸Bkz.(3), TAŞKALE,6

¹⁹Seher AŞICI, Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 310 - 311

nakkaşların babası ismine dayanarak, nakkaşbaşı olduğu sonucuna varmıştır. Fatih Sultan Mehmed dönemi sarayında farklı bir anlayışla yorumlanarak oluşan rûmî ve hatayî motiflerine, “Baba Nakkaş üslûbu” denilmiştir.²⁰ Mekik formu, çivit mavisi, beyaz renkte kullanılan ayırma rûmîler, iri ve ayrıntılı çizilmiş hatayî motifinin kullanımı bu üslûba has özelliklerdir. (Bkz. Resim 2.3.1)

Resim 2.3.1: Kur’ân-ı Kerîm, Zahriye Tezhibi, 1460 civarı, 1400. yılında Kur’an-ı Kerim, 364

²⁰ Filiz ÇAĞMAN, Baba Nakkaş, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 4, s.369

2.4. II. Bayezid Dönemi

Fatih Sultan Mehmed döneminde ilim ve sanata gösterilen ilgi ve himaye oğlu Sultan II. Bayezid döneminde de (1481 – 1512) devam etmiştir. Bu dönemde Amasya, İstanbul ve Edirne gibi şehirlerde cami, medrese, kütüphane, hamam, imaret gibi birçok eser inşa edilmiş, mimarî sahada ve kitap sanatları alanında yenilik arayışlarına girilmiştir.²¹ Tezhip sanatında sadelik ve inceliğin ön plana çıktığı, Osmanlı zevkinin en zengin örnekleri izlenmeye başlamıştır.

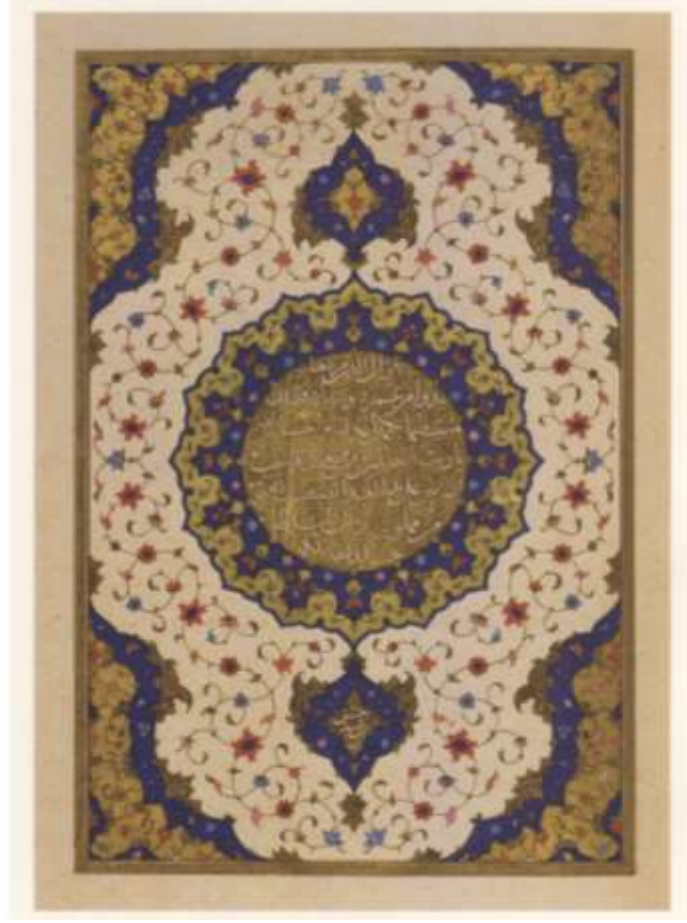
II. Bayezid devrinde, saraya bağlı farklı kökenlerden nakkaşlar bulunmaktadır. İran ve Tebriz'den gelen sanatçılar Osmanlı tezhibine yeni motif ve düzenlemelerin girmesini sağlamıştır.

Bu dönemde, hat ve tezhip sanatının gelişimini etkileyen önemli unsurlardan birisi de, kendisi de hattat olan II. Bayezid'in hocası Şeyh Hamdullah'a ve onun yazdığı Kur'ân-ı Kerîmlere gösterdiği büyük ihtimamdır. Bu Kur'ân-ı Kerîmlere yapılan tezhipler, dönemin bezeme anlayışı hakkında bize bilgi vermektedir. Şeyh Hamdullah'ın yazdığı bu eserlerde nesih yazının gelişimiyle birlikte sayfa düzeni ve buna bağlı olarak kompozisyon anlayışı da değişmiştir.

Bu Kur'ân-ı Kerîmlerde zahriyeler karşılıklı çift sayfada yer alır ve tamamen tezhiplenmişlerdir. Metnin başladığı serlevha sayfaları da metni tamamen çevreleyecek şekilde süslenmiştir. Bu dönemde motifler küçülmüş, sadeleşmiş ve oldukça ince bir fırça işçiliğiyle işlenmiştir. Devrin en önemli yeniliklerinden biri de, zeminlerde altın kullanımının artmış olmasıdır. Zemin rengi olarak altın ve lacivert renk kullanılmıştır.²² (Bkz. Resim 2.4.1)

²¹ Gülnihal KÜPELİ, Tezhip Sanatında Yenilik Anlayışları: II. Bayezid Dönemi, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 321

²² Bkz. (3), TAŞKALE,7 - 8

Resim 2.4.1: Kur'ân-ı Kerîm, zahriye tezhibi, 1503, TSMK A 5, hat: şeyh Hamdullah, Tezhip: Hasan bin Abdullah, Gülnihal KÜPELİ, Hat ve Tezhip Sanatı, 321

2.5. XVI. Yüzyıl Tezhip Sanatında Klasik Dönem

Tezhip sanatı, Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde Anadolu ve çevresindeki medeniyetlerin sanat ve kültüründen harmanlanarak gelişimini sürdürmüş, XVI. yüzyıl Kanûni Sultan Süleyman devrinde ise zirveye ulaşmıştır.

Bu dönemde tezhip sanatının gelişiminde rol oynayan çeşitli etkenler vardır. Bunların en önemlilerinden birisi Yavuz Sultan Selim'in 1514 Çaldıran zaferiyle, Tebriz, Herat ve Şiraz'dan İstanbul'a getirdiği sanatkârların Saray Nakışhanesi'ne dâhil edilmesidir. Bunların arasında yer alan Timur hükümdarı Hüseyin Baykara'nın oğlu Bediüzzaman Mirzâ, yanındaki sanatkârlar ve hususi kütüphanesiyle birlikte

İstanbul'a gelmiştir. Gelen tüm bu sanatçılar, Saray Nakkaşhanesi'nde Acem Nakkaşları Bölüğü'nü oluşturmuş, kendi birikimlerini Osmanlı sanatıyla harmanlayarak uzun süre hizmette bulunmuşlardır.²³

XVI. yüzyıl birçok yeni tarzın ortaya çıktığı çok zengin bir dönemdir. Yavuz Sultan Selim'in zaferinin ardından Tebriz'den Amasya yoluyla İstanbul'a gelen sanatkârlardan biri olan Şahkulu, Kanûni Sultan Süleyman döneminde sernakkaş olmuş, Saray Nakışhanesi'nde yeni bir tarz olan "Saz Yolu" üslûbunun ilk örneklerini ortaya koymuştur. Saz Yolu tarzı, zemini boyanmamış kâğıtlar üzerine siyah mürekkep ve fırça ile yapılan, iri, kıvrımlı ve sivri uçlu dilimleri olan stilize yaprak ve çiçek motifleri, hayvan motifleri ve perileri konu alan resimlerdir. Bu tarz, çeşitli sanat dallarında XVI. yüzyılın ilk yarısından XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar kullanılmış, Kanûni Sultan Süleyman dönemindeki yazmalarda en güzel örnekleri verilmiştir.²⁴ Bu tarzın bir diğer önemli sanatçısı da, 1575-1600 yılları arasında yapılmış saz üslûbundaki resimlerin büyük kısmında imzası bulunan, Tebriz'den gelen Veli Can'dır.²⁵ (Bkz. Resim 2.5.1)

Bu dönemin önemli sanatkârlarından bir diğeri de, 1556'daki vefatına kadar Saray Nakışhanesi'nin sernakkaşı olan, Şahkulu'nun yetiştirdiği ve daha sonra yerine geçen Mehmed Çelebi, diğer bilinen adıyla "Karamemi"dir. Kendi tezhiplendiği el yazmaları, ferman ve vakfiyelerde kullandığı yarı üslûplaştırılmış çiçek motifleri ve bahar dalı kompozisyonlarıyla yeni bir tarz ve anlayış ortaya koyduğu görülmektedir.²⁶ Karamemi, Osmanlı tezyinatına motif çeşitliliği ve kompozisyon açısından birçok yenilik katmıştır. Hatayî grubu üslûplaştırılmış çiçeklerin yanı sıra lale, gül, sümbül, karanfil, selvi ağacı, bahar dalı gibi saray bahçelerindeki çiçeklerin yarı stilize olarak tezyinatta kullanımını başlatmıştır.²⁷ Bütün bu yeni motifleri, klasik motiflerle bir üslûp bütünlüğü içinde kullanarak, Osmanlı sanatına farklı bir ruh getiren eserler meydana çıkarmıştır. Özellikle Muhibbi Divanı'nın tezhipleri

²³ F. Çiçek DERMAN, Osmanlı'da Klasik Dönem, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 343

²⁴ F. Ç.DERMAN, G. DURAN, Şahkulu, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 283 - 284

²⁵ Banu MAHİR, Osmanlı Bezeme Sanatında Saz Üslubu, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 388

²⁶ Gülnur DURAN, Kara Memi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 24 s. 362 - 363

²⁷ Bkz. (3), TAŞKALE, 12- 13

Karamemi'nin yeni ortaya koyduğu bu tarzın, motif kataloğu gibidir.²⁸ Bu eserde Karamemi, bahar dalları, lale, gül, sümbül, karanfil gibi kendi üslûbunun motiflerinin yanı sıra rûmî, bulut gibi döneminin klasik motiflerini bir arada ustalıkla işlemiştir. Sayfa kenarlarında 'şikaf halkâr' ve zerefşan uygulamaları görülmektedir.²⁹ (Bkz. Resim 2.5.2)

Bu dönemde, bu tarzların ışığında sayfa kenarlarında altın kullanılarak yapılan halkâr tekniği gelişmiş, çok güzel örnekleri ortaya koyulmuştur.

Resim 2.5.1: Peri resmi, Veli can, TSMK H. 2162, Banu MAHİR, Hat ve Tezhip Sanatı, 388

²⁸ Gülbün MESARA, Kanuni Sultan Süleyman'ın Sernakkaşı Kara Memi, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 363 - 364

²⁹ Bkz. (3),TAŞKALE, 14

Resim 2.5.2: Muhibbî Dîvanı, Tezhip: Karamemi, İ.Ü.K, T467, 346b, Yıldız DEMİRİZ, Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler, 30

XVI. yüzyıl klasik dönem sanatından bahsedilirken, sözü edilmeden geçilemeyecek nadide eserlerden birisi de, Ahmet Karahisârî'nin yazdığı Kur'ân-ı Kerîmidir. Bu eser, Osmanlı'nın en büyük ebatlı mushafıdır. 1540'ta yazımına başlanıp, 1555'te talebesi Hasan Çelebi tarafından tamamlanmıştır. Bezenmesi, 1584-1596 yılları arasında 12 sene sürmüştür. Bu şaheser mushafın her sayfasında 4, toplamda 2360 adet koltuk süslemesi bulunmaktadır. 112 sure başı tezhibi, hizip gülleri ve serlevha tezhibi, dönemin sanat anlayışının ulaştığı zirveyi bize göstermektedir. Bu zengin tezyinat alanlarında, halkâr, işlemeli rûmî, bulut, zender-zer uygulamaları ve Karamemi tarzının yarı stilize motifleri muhteşem bir armoni içinde, derin bir zevki seyrettirmektedir.³⁰ (Bkz. Resim 2.5.3)

³⁰ F. Çiçek DERMAN, Osmanlı'da Klasik Dönem, **Hat ve Tezhip Sanatı** 347, 349

Resim 2.5.3: Karahisârî Mushafı, Sayfa tezhibi, TSMK – H 5.5, Uğur DERMAN, Doksandokuz İstanbul Mushafı,60

2.6. XVII. Yüzyıl Tezhip Sanatı

Osmanlı Devleti'nin siyasi gücü ve bu gücün oluşturduğu toplumsal yapı XVII. yüzyıla kadar kendisini dış etkilerden uzak tutmasını sağlamıştır. XVII. yüzyıldan itibaren oluşan siyasi koşullar, Osmanlı Devleti'nin Batı'ya yönelmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu süreç, sanata da yansımıştır.³¹

³¹ Gülnur DURAN, 18. Yüzyıl Tezhip Sanatı, **Hat ve Tezhip Sanatı**,. 397

XVII. yüzyılın başlarında Osmanlı tezyinatı, XVI. yüzyıldaki üslûbu devam ettirmiştir. Klasik tezhip ve altının ağırlıklı olarak kullanıldığı sayfa kenarlarını süsleyen halkârlar, bu süreçte de devam etmiştir. Ancak uygulamalar daha sadedir uygulama çok itinalı değildir.³²

XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren klasik motif karakterlerinde bozulmaların başlamıştır, rûmî ve hatayîlerin işçiliklerinin özensiz yapıldığı görülmektedir. Bu dönemin en önemli müzehhibi, Hâfız Osman tarafından yazılan mushafları tezhipleyen Hasan Çelebi'dir.³³ (Bkz. Resim 2.6.1)

Bu yüzyılın sonlarına doğru altın kullanımı artmıştır. Altın sürülmüş zemin üzerine, yine altın kullanılarak işlenen motiflerden oluşan 'zer-ender-zer' tarzı eserlerde sıkça görülür. Bu zer-ender-zer tarzda yapılmış tezhiplerde, iğne perdahı da kullanılmıştır.

---

³²Bkz. (3),TAŞKALE, 17

³³ Faruk TAŞKALE, Geçmişten Günümüze Tezhip Sanatından Bir Yolculuk, **Tezhip Buluşması**, 11

Resim 2.6.1: Kur'an-ı Kerim, serlevha tezhibi, TİEM 484, 1400. yılında Kur'an-ı Kerim, 422

2.7. XVIII. Yüzyıl Tezhip Sanatı

XVII. yüzyıldan itibaren oluşan siyasi ortam, Osmanlı'nın Batı'ya yönelmesine ve Batı'yla olan siyasi ve ticari ilişkilerinin artmasına neden olmuştur. XVIII. yüzyılın başlarıyla birlikte Fransa'yla ticari ve kültürel ilişkilerin artması ve Fransız tüketim mallarının İstanbul'a girmesiyle, sanat zevkinde de değişimler başlamıştır. Bu dönemde Fransa'da ve Avrupa'da Rokoko sanatı gündemdedir. Fransızlar, İtalyanların Barok sanatından etkilenerek, Rokoko üslûbunu ortaya çıkarmışlardır.³⁴

³⁴ Gülnur DURAN, a.g.m., 397

Bu süreçte Osmanlı tezyinatında, klasik üslûp gerileyerek devam ederken, bu etkileşimlerin de bir sonucu olarak, yenilik arayışları başlamıştır. Sultan III. Ahmed'in (1703-1757) saltanat dönemi, tezhip sanatının yeniden canlandığı ve yeni akımların başladığı yıllardır. Batı sanatının etkisiyle, bu devirde, üç boyut etkisi veren gölgelendirmelerle yapılan natüralist üslûptaki çiçekler, 'Çiçek Ressamlığı' akımını ortaya çıkarmıştır.³⁵

XVIII. yüzyılda çiçek ressamlığının en önemli ismi, aynı zamanda rugâni ustası olan Ali Üsküdarî'dir. Ali Üsküdarî eserlerinde, klasik tezyinat anlayışıyla rokoko üslûbunu büyük bir ustalıkla bir araya getirmiştir. Aynı zamanda meydana getirdiği eserlerde, Şahkulu'nun Saz Yolu üslûbunu da kendi tarzıyla birleştirerek yaşadığı dönemin kitap bezemelerinde seçkin örnekler vermiştir.³⁶ Eserlerinde farklı desen türlerini bir arada kullanmayı seven Ali Üsküdarî, özellikle ruganî (lake) kitap kaplarında, halkâr ve çift tahrir desenlerini birlikte kullanmıştır. Çiçek ressamlığının öncülerinden olan sanatkâr, ruganî tekniğinde kitap kabı, kalemdan, yazı altlığı, yazı çekmecesini, kubur ve yay gibi örnekler yapmıştır.³⁷

Tezhip sanatında yer minyatürleri, özellikle Mekke-Medine minyatürleri, XVIII. yüzyılda yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır.³⁸

Bu dönemin diğer sanatkârları, Çakerî, Ahmed Hazine ve Abdullah Buharî'dir.³⁹
(Bkz. Resim2.7.1)

³⁵ Faruk TAŞKALE, Geçmişten Günümüze Tezhip Sanatından Bir Yolculuk, **Tezhip Buluşması**, 11

³⁶ Gülnur DURAN, Ali Üsküdarî, 18

³⁷ F. Çiçek DERMAN, Tezhip Sanatında Üsluplar ve Sanatkârları, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 41, s. 66

³⁸ Bkz. (3), TAŞKALE, 20

³⁹ F. Çiçek DERMAN, a.g.m., 66

Resim 2.7.1: Cönk, Ali Üsküdarî, 1720, Yıldız DEMİRİZ, Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler, 83

2.8. XIX. Yüzyıl Tezhip Sanatı

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı tezyinatına etki etmeye başlayan Batı kaynaklı Barok ve Rokoko üslûpları, Osmanlı zevkiyle harmanlanarak “Türk Rokokosu” denilen tarzı ortaya çıkarmıştır. XIX. yüzyıl Türk tezyinatına bu üslûp hâkimdir.⁴⁰ Gölgeli boyanarak boyut kazandırılmış çiçeklerin olduğu vazolar, sepetler ve saksılar, fiyonklar, perdeler, bu dönemin süslemelerinde görülen desenlerdir.

Bu devire ait eserlerin sayfa düzeninde, çerçeveyle sınırlandırılmış, bordürlü düzenlemeler hemen hemen tümüyle terk edilmiş, süslemeler belirli kurallara göre sayfa kenarlarına doğru dağıtılmıştır.⁴¹

Seyyid Ahmed Ataullah Hezargradlızade, dönemin önemli sanatçılarından. II. Mahmud döneminde (1808- 1839), saray Nakışhanesi’nde sermücellid olduğu anlaşılmaktadır. Rokoko üslûbuna, Türk karakteri kazandıran sanatçıların başında gelir. Eserlerinde çok yoğun bir şekilde üst üste yerleştirilmiş natüralist üslûptaki

⁴⁰ Zeren TANINDI, Başlangıcından Osmanlı’ya Tezhip Sanatı, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 274

⁴¹ Zeren TANINDI, Kitap ve Tezhibi, **Osmanlı Uygarlığı** 2, 891

çiçekler, canlı ve zengin renklerle fırça tarama tekniğiyle işlenmiştir. Bu tarza, Ata Yolu ya da Pesend Üslubu denmiştir.⁴² (Resim 2.8.1)

Resim 2.8.1: Kur'ân-ı Kerîm, Natüralist Buket, Hezargradlızade, Ahmed Ataullah, 1831, İ.Ü.K A1663, Yıldız DEMİRİZ, a.g.e, 240

⁴² F. Çiçek DERMAN, Tezhip Sanatında Üsluplar ve Sanatkârları, TDV İslam Ansiklopedisi, 66 - 67

2.9. XX. Yüzyıl Tezhip Sanatı

Osmanlı tezyinatında, XIX. yüzyıl sonlarına doğru, Türk rokokosu üslûbunda eserler verilmeye devam edilirken, bir taraftan da klasik üslûba yakın tezhipler de yapılmıştır. Bu iki üslûbu başarılı bir şekilde eserlerinde bir arada kullanan sanatçılar arasında, Hüseyin Hüsnü Efendi ve Osman Yümnî Efendi (1839 – 1919) öne çıkmaktadır. Bu sanatçıların eserlerinin, rokokodan klasik üslûba dönüş özellikleri taşıdıkları görülmektedir. Bu geçiş döneminin önemli sanatçılarından birisi de müzehhip bir ailede yetişen Bahaeddin Tokathlıoğlu (1866 – 1939)' dur.

XX. yüzyılın başlarında, devletin içinde bulunduğu zorlu koşullar ve dönüşümler, klasik sanatları da etkilemiştir. Sanatkârlar geçimlerini sağlayamaz hale gelmişlerdir. Bu dönemin başlarında, klasik sanatların tüm dallarında durgunluk ve karmaşa görülür. Tezyînî sanatların yeniden canlandırılması amacıyla, 1915'te Bab-ı Âli Caddesi'nde, önceleri Sübyan Mektebi olarak kullanılan bina tamir edilerek, "Medreset'ül Hattatin" açılmış, devrin önemli sanatkârları burada hoca olarak görevlendirilmiştir. ⁴³ Medreset'ül Hattatin'de ilk görev alan hocaların isimlerini şöyle sıralayabiliriz: Hacı Kamil (Akdik) Efendi, Tuğrakeş İsmail Hakkı (Altunbezer) Bey, Hulûsi (Yazgan) Efendi, Ferid Bey, Mehmed Said Bey, Yeniköylü Nuri (Urunay) Bey, Bahaeddin (Tokathlıoğlu) Efendi. ⁴⁴

"Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan inkılaplar kapsamında kapatılan Medreset'ül Hattatin bir süre " Şark Tezyini Sanatlar Mektebi" adı altında faaliyetlerini sürdürmüş ve daha sonra 1936 yılında Güzel Sanatlar Akademisi' ne bağlanarak "Türk Tezyini Sanatlar Şubesi" adını almıştır." ⁴⁵

Bu süreçte, tezhip sanatında bir gelişme sağlanamamıştır. Bir dönem tezhiple ilgilenmiş olan Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer'in oluşturduğu tarz da

⁴³ Faruk TAŞKALE, 20. Yüzyıl Tezhip Sanatı, **Hat Ve Tezhip Sanatı**, 417 - 418

⁴⁴ M. Uğur DERMAN, **Medreset'ül Hattâtin 100 Yaşında**, 13

⁴⁵ Bkz.(42), TAŞKALE, 12

tutulmamıştır. Prof. Dr. Süheyl Ünver, klasik tezhip anlayışını canlandırmaya çalışmış, bu çabalar karşılık bulmuş, klasik devir tezyinat özelliklerini benimseyip kendi zevkleriyle yoğuran, XX. yüzyılın iki tezhip ustası, Rikkat Kunt (1903 – 1986) ve Muhsin Demironat (1907 – 1983), bu yönde nadide eserler ortaya koymuşlardır.

Bu dönemde yapılmış iki eser, özellikle önem arz etmektedir. Bunlardan birisi Muhsin Demironat'ın tezhiplediği Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin yazmış olduğu Hilye-i Şerife'dir. Bu hilyenin, tezhibi açısından incelemesi, eser analizleri bölümünde yapılmıştır. (Bkz. s.70-71) Bir diğeri ise, İsmail Hikmet Ertaylan tarafından, İstanbul'un 500. fetih yıldönümü için hazırlanan "Fatih Dîvanı"dır. Dönemin ünlü hattatları tarafından yazılan Fatih Albümü 64 kıtadan oluşmaktadır. Tezhiplerini de yine dönemin usta tezhip sanatkârları yapmıştır. Rikkat Kunt, Muhsin Demironat gibi.

Cumhuriyet döneminde tezhip sanatı, klasik tarzına dönmüş, bu çizgide çok güzel levha tezyinatı örnekleri verilmiştir.⁴⁶(Resim 2.9.1,Resim 2.9.1a , Resim 2.9.2)

---

⁴⁶ Bkz. (3), TAŞKALE, 23 – 24

Resim 2.9.1: Hilye-i Şerife, Hat: Kazasker Mustafa İzzet, Tezhip: Muhsin Demironat, 1874, Zeki Cemal Özen Koleksiyonu, U. DERMAN – F.Ç. DERMAN, Kâdiasker Mustafa İzzet Efendi Hilyesi, 4

Resim 2.9.1.a: Hilye-i Şerife, Koltuk Tezhibi, U.Derman – Ç.Derman, a.g.k., 40, detay resim.

Resim 2.9.2: Fatih Dîvanı, Hat: Mustafa Halim Özyazıcı, Tezhip: Rikkat Kunt, Mehmet Rado Koleksiyonu, Faruk Taşkale, Hat ve Tezhip Sanatı, 417

2.10. XXI. Yüzyıl Tezhip Sanatı

Cumhuriyet sonrası, tezhip sanatını canlandırma gayretleri neticesine ulaşmıştır. Günümüzde tezhip sanatı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Süleyma Demirel Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi ve diğer bazı üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakültelerinde akademik olarak öğretilmektedir. Ayrıca tezhip sanatı, bazı resmi ve özel kurumların açtığı kurslarda ve özel atölyelerde öğretilmekte ve uygulanmaktadır.⁴⁷

2000'li yıllarla birlikte tezhip sanatına olan ilginin artıyor olması sevindirici bir gelişmedir. Kültür Bakanlığı ve bazı resmi ve özel kuruluşlar geleneksel sanatların tezhip sanatını da içine alan çeşitli dallarında yarışmalar açmaktadırlar, bu yarışmalar hem sanatçıları teşvik etmekte, hem de sanatlarımızın bilinirliğini artırmaktadır.

Günümüzde celi yazılar, hilye-i şerifeler, kıt'alar ve serbest tasarımlar neredeyse tamamen levha formunda tezyin edilmektedir. Bugünün sanat anlayışından ve teknolojik gelişmelerden yararlanan sanatçılar, özgün, farklı ama yine klasik anlayışı yok etmeden, bu çağın eserlerini ortaya koymaya gayret göstermektedirler. (Bkz. Resim 2.10.1)

---

⁴⁷ Bkz. (3), TAŞKALE, 25

Resim 2.10.1: Hat: Hüseyin Gündüz, Tezhip: Nazire Taşaltın Bülbül M.S.G.S.Ü Serbest Tasarım dersi, M.S.G.S.Ü arşivi

3. LEVHA TEZYİNATI

Levha, “düz, yassı” anlamları olan, Arapça “levh” kökünden gelmektedir. Bir yere asılmak üzere yazılmış ya da yapılmış yazı veya resimleri,⁴⁸ çerçeveye geçirilerek duvara asılan güzel yazıları ifade etmektedir.⁴⁹

Özellikle son dört yüzyıldır, çeşitli yazı türlerinde yazılmış hat yazıları tezhiplenerek levha haline getirilmiştir. Günümüzde celî yazılar, kıt’alar, hilye-i şerifeler, serbest tasarımlar süslenerek çerçevelenip levha olarak değerlendirilmektedir.

3.1. Levha Tezyinatı Tarihçesi

Geçmişî Uygurlara kadar dayanan Türk Tezhip Sanatı, yüzyıllar boyunca kendisine çok farklı kullanım alanları bulmuştur. Bu uygulama alanları başta el yazmaları olmak üzere, kitap kapları, murakkalar, levhalar, kutular, sandıklar ve gömlekleri içine alır. Özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren hat ve tezhip sanatının en yaygın kullanım alanı levhalar olmuştur.

3.1.1. XVII. Yüzyıl Levha Tezyinatı

Tezhip sanatında levha uygulamaları sıklıkla, XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren görülmekteyse de daha eski devirlerde de nadir örneklerine rastlanmaktadır. Levha tezyinatının tarihini incelerken, hat sanatının gelişim sürecini de ele almak durumundayız. Bunun nedeni ise bu eserlerin neredeyse tamamının hat yazılarının süslenmesi amacıyla yapılmış tezhipli levhalar olmasındandır.

⁴⁸ Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 549

⁴⁹ İlhan AYVERDİ, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 742

XVII. yüzyıl hat sanatındaki gelişmelere baktığımızda, karşımıza dönemin en önemli yazı ustası olarak Hâfız Osman (1652 – 1698) çıkmaktadır. Hâfız Osman, Şeyh Hamdullah'ın eserlerini incelemiş, bunların üzerine güzellik ve incelik katarak kendi üslûbunu oluşturmuştur.⁵⁰ Sülûs ve nesih yazıda oluşturduğu bu üslûp, kendi devrindeki bütün hattatları etkilediği gibi, asırlar boyunca hat sanatında benimsenmiştir.

Hâfız Osman, özellikle sülûs ve nesih yazıda, sayısız murakkalar, en'amlar, levhalar ve yirmi beş tane de Kur'ân-ı Kerîm yazmıştır. Hâfız Osman'ın hat sanatına önemli katkılarından birisi de, bugünkü bilinen şekliyle sülûs – nesih hilye-i şerifi ilk defa düzenlemiş olmasıdır.⁵¹ Hâfız Osman'ın bu tasarımı öncesinde, hilye metni, el yazmalarında yer almakta ya da katlanarak göğüs üzerindeki cepte taşınabilecek boyda, yalnız nesih hattıyla yazılmaktaydı. Bu yeni form, hilye-i şerifelerin levha olarak yazılmasını sağlamıştır, bu vesileyle bu dönemde az da olsa levha sanatı örnekleri görülmeye başlamıştır. Hilyenin bu şekli önceki devirde olduğu gibi katlanarak cebe sığdırılabilecek boyutta, murakka tarzında yazıldığı gibi, daha büyük boyda da yazılmış, ahşaba yapıştırılarak levha haline getirilmiştir. Ancak ağaç kurtları bu hilyelerin üzerinde delikler açarak, onları tahrip etmiştir. Bu dönemde, üzeri camla kapatılmayan hilyeler, aydınlatma amacıyla kullanılan yağ kandillerinin isiyle kararmışlardır, dolayısıyla bu ahşaba yapıştırılmış eserler uzun ömürlü olmamıştır.⁵²

Hâfız Osman'ın 400'den fazla hilye yazdığı söylenmektedir, bunlardan bazı güzel örnekler Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde⁵³ ve başka müze ve kütüphanelerde, özel koleksiyonlarda bulunmaktadır.

⁵⁰ Ali ALPARSLAN, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, 66

⁵¹ Muhittin SERİN, **Hat Sanatı Ve Meşhur Hattatlar**, 161

⁵² Uğur DERMAN, **Hat Sanatımızda Hilye-i Nebevi'nin Doğuşu, Hilye-İ Şerife.**, 26 - 27

⁵³ Bkz. (50), SERİN, 161

Bu dönemde levha formunda yazılmış olan hilyeler, dönemin tezhip anlayışına uygun olarak süslenmiştir. Göbek kısımları klasik tezhip tarzında, XVII. yüzyıl el yazmalarında olduğu gibi, sade motifler kullanılarak bezenmiştir. Göbek kısımlarında altın sürülmüş zemine, yine altın kullanılarak bezenmiş çoğunlukla basit penç motifleriyle yapılmış ‘zer-ender-zer’ uygulamaları görülmektedir. Dış pervazlar ise sade şikaf halkâr tarzında tezhiplenmiş ya da yalnızca zerefşan yapılarak bırakılmıştır. (Bkz. Resim 3.1.1.1)

XVII. yüzyıl levha örneklerinden birisi de, Teknecizade İbrahim Efendi tarafından yazılarak Ayasofya Cami’ne asılan, Allah Muhammed, Çar-ı Yar’lar ve Hasan ile Hüseyin isimlerinden oluşan 8 adet levhadır. 1054 – 1644’ te yazıldığı, Allah yazılı levhada bildirilmiştir. Bu levhalar, 1849’da Ayasofya’nın onarımında kaldırılmış, yerine Kazasker Mustafa İzzet Efendi tarafından yazılanlar asılmıştır.⁵⁴

---

⁵⁴ Ali ALPARSLAN, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, 108

Resim 3.1.1.1: Hilye-i Şerife, Hat: Hafız Osman, 1661, Erdoğan Demirören Koleksiyonu, F. TAŞKALE – H. GÜNDÜZ, Hilye-i Şerife, 101

3.1.2. XVIII. Yüzyılda Levha Tezyinatı

Osmanlı tarihinde, XVIII. ve XIX. yüzyıllar, batılılaşma etkisinin arttığı, yenilikçi padişahların gerçekleştirdiği kurumsal değişikliklerin her alanda kendini hissettirdiği dönemlerdir. Bu, Osmanlı kültür ve sanat ortamında, yeni biçim ve tekniklerin denenmesi sonucunu doğurmuştur.⁵⁵

⁵⁵ S.BAĞCI, F.ÇAĞMAN, v.d., **Osmanlı Resim Sanatı**, 261

XVII. yüzyılda, İtalyan Mimarîsi ve sanatında, rönesansın karşıt hareketi olarak, kilise tarafından desteklenen Barok Üslûbu ortaya çıkmıştır. Bu akım adını, Portekizcede ‘düzgün olmayan, yassı inci’ anlamına gelen ‘barroco’ kelimesinden almıştır. Öncelikli olarak etkisini ağırlıklı olarak mimarîde gösteren bu üslûp, zamanla tüm sanat alanlarında etkisini göstermiştir. Heykel, resim ve süslemeler, bu üslûpta mimarînin ayrılmaz parçaları olmuştur. C ve S formları, istiridye kabuğu motifleri ve bezemelerde altının yoğun bir şekilde kullanılması bu üslûbun süslemedeki önemli özellikleridir.⁵⁶ Bu dönemde büyük saraylar ve köşkler; havuzlar, kanallar ve fiskiyelerle düzenlenmiş geniş bahçeleriyle barok üslûbunu yansıtmıştır.

Barok sanatı, tüm Avrupa’yı olduğu gibi Fransa’yı da etkilemiştir. Fransız sanatçılar barok tarzını, iç mimarî ve dekorasyonda dönüştürerek rokoko üslûbunu ortaya çıkarmışlardır.⁵⁷ Baroktan çok keskin çizgilerle ayrılmayan rokoko üslûbu, daha çok dekoratif sanatlarda etkisini göstermiş, renklerin sadeleşmesi, açık, pastel tonlara yönelmesi, ışık ve gölge kontrastında daha yumuşak geçişlerin uygulanması gibi özellikleriyle ortaya çıkan coşkulu süsleme anlayışıyla belirginleşmiştir.

XVIII. yüzyılda, Fransız değerli eşyalarında, iç süslemelerinde, porselen biblolarında görülen deniz kabuğu, mercan, fıyonk, hurma dalı gibi motifler, bu üslûbun tezyinat öğeleridir.⁵⁸

III. Ahmed (1703 – 1730) döneminin önde gelen devlet adamlarından Yirmisekiz Mehmed Çelebi’nin, Paris Sefareti’nin ardından saraya sunduğu raporla, Osmanlı’da batılılaşma hareketleri resmen başlamıştır. Mimarîde Fransız etkisi görülmeye başlamış, Avrupa’da hâkim olan barok ve rokoko üslûplarının etkisi belirginleşmeye başlamıştır. Sadabad arazisi, vezirler arasında taksim edilerek, ağaçlarla ve çiçeklerle donatılmıştır. Buralarda yetiştirilen laleler, döneme “Lale Devri”

⁵⁶ Nurhan ATASOY, Barok, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.5, s.81

⁵⁷ Hatice AKSU, Rokoko, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.35, s.159

⁵⁸ Asiye OKUMUŞ, **Türk Süsleme Sanatlarında Barok ve Rokoko**, s.13

denilmesine yol açmıştır. ⁵⁹ Sosyal hayattaki bu değişiklikler tezyinata da yansımıştır. Bu dönemde tezhip sanatında, natüralist tarzda çiçek ve buketler görülmeye başlamış, bunlar, ışık-gölge kontrastını oluşturan gölgeli boyama tarzları ile işlenerek üç boyut etkisi elde edilmiştir. Bu yeni anlayış ‘Çiçek Ressamlığı’ denilen akımı ortaya çıkarmıştır. ⁶⁰

Yine bu dönemde, İbrahim Müteferrika Yirmisekiz Mehmed Çelebi’nin oğlu Said Efendi ile birlikte, 1727’de ilk Türk matbaasını kurmuştur. Ancak bu matbaada XIX. yüzyıla kadar, kitap basımı oldukça sınırlı kalmıştır. ⁶¹ Bu nedenle, bu durum kitap yazımını etkilememiştir. XIX. yüzyıldan itibaren matbaalar ve basım faaliyetleri artmış, el yazmalarına olan ilgi yavaş yavaş azalmıştır.

Bu süreçte, levha örnekleri de çoğalmaya başlamıştır. Bunun önemli nedenlerinden birisi celî yazının gelişimidir. Hâfız Osman, sülüs yazıda bir çığır açmıştır ancak bunun celî sülüs yazıya etkisinin fazla olduğu söylenemez. ⁶² Celî yazıda esas devrim diyebileceğimiz büyük değişimi yapan, Mustafa Râkım’dır (1757 – 1826). ⁶³ XVIII. yüzyılın sonunda Mustafa Râkım’ın celî sülüs yazıda oluşturduğu gelişim, levhalarda kendini göstermeye başlar. Ancak Râkım’ın sanatının etkileri ağırlıklı olarak XIX. yüzyıl ve sonrasında görüldüğü için, bu önemli sanatkârdan bir sonraki bölümde bahsedilmiştir.

XIX. yüzyılda, kendisi Hâfız Osman’ın talebesi olan hattat Sultan III. Ahmet de celî yazıyla ilgilenmiştir. Kendisi tarafından celî sülüsle yazılmış levhalardan bazıları günümüze ulaşmıştır. Topkapı Sarayı’nda ve İstanbul’daki camilerde levhaları bulunmaktadır. Türk İslam Eserleri Müzesi’ndeki müsennâ besmelesinin tezyinatının dönemin üslubu olan, rokoko tarzında yapıldığı görülmektedir. (Bkz. Resim 3.1.2.1)

⁵⁹ Münir AKTEPE, Ahmet III, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.2, s.37

⁶⁰ Bkz. (3), TAŞKALE, s.18

⁶¹ Turgut KUT, Dârüttbâa, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.9, s.10, Münir AKTEPE, a..g..m., 37

⁶² İsmayıl Hakkı BALTACIOĞLU, **Türklerde Yazı Sanatı**, 46

⁶³ Ali ALPARSLAN, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, 117

Resim 3.1.2.1: Müsenna Besmele, Sultan III. Ahmed, TİEM 2724, Ali ALPARSLAN, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, 111

Bu asrın sonlarından itibaren, önceden siyaha boyanmış kâğıtlar üzerine, zırnıktan yapılmış sarı mürekkeple ya da altın sürülerek (zerendûd) yazılmış yazılarla oluşturulan levhalar yazılmaya başlamıştır. ⁶⁴ Bu levhalarda görülen tezyinat ise, yine dönemin özelliklerini gösteren, rokoko üslûbunda, hemen hemen tamamı altın kullanılarak zerendûd tarzda yapılmış süslemelerdir.

3.1.3. XIX. Yüzyıl Levha Tezyinatı

XVIII. yüzyılda Türk tezyinatında etkisini göstermeye başlayan Batı kaynaklı Barok ve Rokoko Üslûpları, XIX. Yüzyılda Türk sanatkârların zevkiyle birleşerek, ‘Türk Rokokosu’ dediğimiz zengin tarzı ortaya çıkarmıştır. Bu üslûbun motifleri; natüralist tarzda çiçek buketleri, sepetler, perdeler, sütunlar, bereket boynuzları, iri ve

⁶⁴ Uğur DERMAN, Levhalar, **Sabancı Koleksiyonu**, 53

kıvrımlı akant yaprakları, kurdelalar, fiyonklar ve C-S kıvrımlarıyla oluşturulmuş desenlerdir. Bu dönem boyunca, levha tezhibinde bu üslûp hâkimdir.⁶⁵

Türk hat sanatı, XIX. yüzyılla birlikte mükemmel bir seviyeye ulaşmıştır.⁶⁶ Bu dönemle birlikte, gerek sülüs gerekse tâlik yazının celî şekli kemâle ulaştığı için, büyük mekânların duvarlarına, bu yazıları levha şeklinde asma geleneği hızla oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde, yazı sanatındaki bu gelişmelerin yanı sıra levhacılık tekniklerinde de ilerlemeler kaydedilmiştir.

Büyük boyda kâğıt imalatının artmasıyla birlikte, bu kâğıtlar üst üste yapıştırılmak suretiyle “murakka” haline getirildi. Bu murakkalara gerilen yazıların tezhiplenerek levha haline getirilmesi kolaylaşmış oldu. Bir yandan da, önceki yüzyıllarda ahşaba yapıştırılan yazıların tahta kurtları tarafından delinmesi ya da lamba isleriyle kararması gibi problemler ortadan kalktığı için levhalar daha dayanıklı bir hale geldi.

Bu yüzyılın başlarında özellikle celî sülüs yazıda ekol oluşturmuş iki büyük sanatkâr öne çıkmaktadır, Mustafa Râkım (1757 – 1826) ve Mahmud Celâleddin (ö. 1829). Bunlardan, özellikle Mustafa Râkım’ın açtığı yol, günümüz hattatları tarafından dahî takip edilmektedir. Râkım, ressamlığının da etkisiyle celî sülüs harflerini, sülüs harfleri güzelliğinde yazmış, celî sülüste istif güzelliğini sağlamış ve Osmanlı tuğrasına şekil vererek, onu canlandırmıştır. Sultan II. Mahmud da kendisinin talebesidir, Sultan Mahmud’un günümüze ulaşan pek çok levhası mevcuttur. Celî tâlikte de yine bu dönemde, Yesarîzade Mustafa İzzet (ö. 1849), babası Yesarî Mehmed Esad Efendi’nin oluşumunu başlattığı Türk tâlik üslûbunu tamamlamıştır.⁶⁷ Celî yazının tekâmülüyle, bu yazının daha da gösterişli görünmesini sağlayan “zerendûd levhalar” çoğalmıştır.⁶⁸ Kazasker Mustafa İzzet Efendi’nin (1801 – 1876), Ayasofya Müzesi’nde asılı bulunan Allah, Muhammed,

⁶⁵ Bkz. (3), TAŞKALE, 21

⁶⁶ Uğur DERMAN, On dokuzuncu Yüzyılda Türk Hat Sanatı, **Türk Hattatları**, 191

⁶⁷ Ali ALPARSLAN, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, 118 – 119, 173

⁶⁸ Uğur DERMAN, **İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı**, IRCICA, 39

Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan ve Hüseyin isimlerinin yazılı olduğu büyük levhaları, zerendûd yazının en ihtişamlı örneklerindedir.⁶⁹

Bu dönemde yazılmış olan zerendûd yazılar, altın kullanılarak işlenmiş C-S kıvrımlarının ve akant yaprakların art arda gelmesiyle oluşturulan kompozisyonların arasında, çiçek motifleri, kurdela ve fıyonklar, kırık şimşek motifleri ve zikzaklar gibi Türk Rokokosu desenleri yine zerendûd tekniğiyle uygulanmıştır. (Bkz. Resim 3.1.3.1)

Bu dönemde, hilye-i şerife yazma geleneği de devam etmekte, hilye-i şerifeler artık çoğunlukla levha formunda yazılmaktadır. Mustafa Râkım, Yesarizade Mustafa İzzet, Kazasker Mustafa İzzet gibi dönemin önemli hattatları levha formunda birçok hilye yazmışlardır. Bu hilyeler dönemin zevkine uygun olarak, çoğunlukla Türk rokokosu tarzında tezyin edilmiş olmakla birlikte, klasik tezhip üslûbuna süslenmiş çok güzel örnekler az da olsa görülmektedir. Bazı hilye-i şerifelerin dış pervazlarında, üst kısımda Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere minyatürleri yapılmıştır.

---

⁶⁹ Şevket Rado, **Türk Hattatları**, 216 - 217

Resim

3.1.3.1: Zerendûd Celif Sülûs Levha, Hat: Abdullah Zühdi, 1857, Zeki Cemal Özen Koleksiyonu, U. Derman, Türk Hat Sanatı'ndan Seçmeler, 476

3.1.4. XX. Yüzyılda Levha Tezyinatı

XX. yüzyılın başları, devletin içinde bulunduğu sıkıntılarının da etkisiyle tezhip sanatında duraklamanın yaşandığı bir dönemdir. Sanatçıların birçoğu bu dönemde geçim sıkıntısına düşmüştür. 1915'te Medreset'ül Hattatin'in açılması ve daha sonra 1936'da Güzel Sanatlar Akademisi bünyesinde Şark Tezyini Sanatlar Şubesi'nin oluşturulmasıyla tezhip sanatında tekrar bir canlanış gerçekleşmiştir. Yüzyılın ilk yarısında Türk rokoku üslûbu devam ederken, klasiğe dönüş arayışları da başlamıştır. Bu süreçte, Prof. Dr. Süheyl Ünver'in yoğun çabaları sonucunda, klasiği ihya ederek yeni bir anlayış geliştiren Muhsin Demironat ve Rikkat Kunt gibi büyük sanatkarlar yetişmiştir.⁷⁰

Bu yüzyılda ortaya konan eserlerin büyük bir çoğunluğu levha formundadır. XX. yüzyılın başlarında zerendûd yazıların etrafında altınla yapılmış rokoko süslemeler görülmeye devam etmektedir. Yüzyılın ikinci yarısına doğru, özellikle bahsedilen iki

⁷⁰ Faruk TAŞKALE, 20. Yüzyıl Tezhip Sanatı, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 419

sanatçı başta olmak üzere dönemin tezhip sanatçıları, klasik üslûptan yola çıkarak levha formunda çok güzel eserler ortaya koymuşlardır. Bu dönemde kıt'alar, celî yazılar ve hilyeler levha formunda yazılmış ve tezhiplenmiştir. Bu levhalardan en önemlisi, Muhsin Demironat'ın tezhiptediği Kazasker Mustafa İzzet'in yazmış olduğu hilye-i şerifedir. (Bkz. Resim 4.10) Bu dönemde, yazıların dış pervaz zeminleri çoğunlukla koyu renklere boyanmış ve üzerlerine altın kullanılarak halkâr uygulamaları yapılmıştır. Tamamen klasik tezhiple süslenmiş levhalar da görülmektedir.⁷¹ (Bkz. Resim 3.1.4.1)

Resim 3.1.4.1: Celî Sülüs Levha, Hat: Macid Ayrar, Tezhip: Rikkat Kunt, 1960, F.Ç. Derman, Rikkat Kunt Hoca Hanım, 192

3.1.5. XXI. Yüzyılda Levha Tezminatı

Günümüzde tezhip sanatı, istisnalar dışında tamamıyla levha tezminatı şeklinde gelişmektedir. Çağımızda iletişim teknolojileri çok ilerlemiş olduğundan, 21. yüzyıl sanatçıları kendi dönemlerinde, farklı coğrafyalarda, farklı alanlarda üretilen sanat eserlerine hızlıca ulaşabilmektedir. Bu da sanatçıların, dönemin ruhuna hâkim

⁷¹ Bkz. (3), TAŞKALE, 24

olmalarını ve bunu, ortaya çıkardıkları sanat eserlerine yansıtılmalarını kolaylaştırmaktadır.

2000’li yıllardan itibaren, klasik üslûpta levha tezyinatı gelişerek devam ederken, bir yandan da klasikten yola çıkan serbest tasarımlar boy göstermeye başlamıştır. Bunların ortaya çıkmasındaki en önemli etken, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Geleneksel Sanatlar Bölümü’nde verilen ‘Serbest Tasarım’ dersleridir. Bu tarzdaki çalışmalarda, yazı olmadan sadece tezhip, motif, renk ve form özelliklerinden yola çıkılarak yapılan örnekler de etkili bir şekilde görülmektedir. Tezhip sanatında ortaya çıkan bu serbest ve özgün çalışmalar, sanatçıların, farklı malzemeler ve teknikler kullanarak tezhip sanatında yeni ufuklar açmalarını sağlamaktadır. Klasik çizgiden ayrılmadan yapılacak bu özgün çalışmalar, belki de önümüzdeki yüzyılların üslûbunun temellerini atacaktır.⁷² (Bkz. Resim 3.1.5.1)

---

⁷² Faruk TAŞKALE, Geçmişten Günümüze Tezhip Sanatında Bir Yolculuk, **Tezhip Buluşması**, 26

Resim 3.1.5.1: Hayal Kapısı, Şeyma Okur, 2012, Serbest Tasarım Dersi, M.S.G.S.Ü, Şeyma Okur Arşivi

3.2. Levha Formları

Levha yazımının, belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başladığı dönem olarak kabul edebileceğimiz XVIII. yüzyıldan günümüze farklı formlarda levhalar tezyin edilmiştir. Hat sanatının elbisesi olarak görülen tezhip sanatında levha tezyinatı da yazının kullanım alanına göre şekillenmiştir.

3.2.1. Celî Levhalar

Celî kelimesinin sözlük karşılığı, ‘aşikâr’, ‘meydanda’, ‘belirgin’dir.⁷³ Hat sanatı açısından ise; celî, bütün İslâm yazılarının uzaktan okunacak kadar iri yazılmış türünü ve sülüs yazının irisini ifade etmektedir.⁷⁴ Celî yazılar uygulanacağı ya da asılacağı yerin yüksekliğine ya da o mekânın ölçüsüne göre hazırlanır.⁷⁵ XXI. yüzyılda küçük ebetlerde hazırlanan yazılar teknolojinin getirdiği imkânlar kullanılarak, istenilen ölçülerde büyütülüp uygulanabilmektedir.

Levha sanatı, celî yazının gelişimiyle paralel olarak ilerlemiştir. Celî levha süslemesinde, tezhip üslûbu dönemin zevkine göre belirlenmiştir. XXI. yüzyılda, celî levha tezhibi çokça yapılmaktadır. Celî yazı tezyinatında yazının iriliği göz önüne alınmalı, desen ve motif büyüklükleri yazıyla uyumlu olacak şekilde tasarlanmalıdır.

⁷³ Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 131

⁷⁴ DEVELLİOĞLU, a.g.k., 341

⁷⁵ Ali ALPARSLAN, Celî, *TDV İslam Ansiklopedisi*, , c.7, s. 265

3.2.1.1. Satır Formundaki Celî Levhalar

Uzun veya kısa, bir satır düzenine oturtulmuş, dikdörtgen şeklindeki levhalardır. Bu tür yazılarda harflerin birbirine geçmesi ve birbiri üzerine bindirilmesi azdır.⁷⁶ Bu levhalar XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, çoğunlukla Türk Rokokosu üslûbunda tezhiplenmiş, bazen de yalnızca bordürle çevrelenmiş, etrafı ise boş bırakılmıştır.

Cumhuriyet döneminden itibaren, tezhipte halkâr uygulamaları yaygınlaşmış ve çeşitlenmiştir. Bu tarz yazılara, çoğunlukla, bordürle çevrelendikten sonra, dış pervaz zemini koyu renk ise altın kullanılarak halkâr uygulaması yapılır. Dış zemin açık tonda ise, renkli tahrir ve hafif renk ve altın sulandırma tekniğiyle uygulanan ‘şikaf’ halkâr yapılır. Yazı karakteri büyük olduğu için ince klasik tezhip pek tercih edilmez. Satır yazıların, celî olmayan, sülüs, tâlik gibi türlerinde etrafa tamamen klasik tezhip de yapılabilir. (Bkz. Resim 3.2.1.1.1)

Resim 3.2.1.1.1: Celî Sülüs Besmele, Hat: Muhammed Yaman, Tezhip: Şeyma Okur, 2008, Şeyma Okur Koleksiyonu

⁷⁶ M. Bedrettin YAZIR, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli*, 187

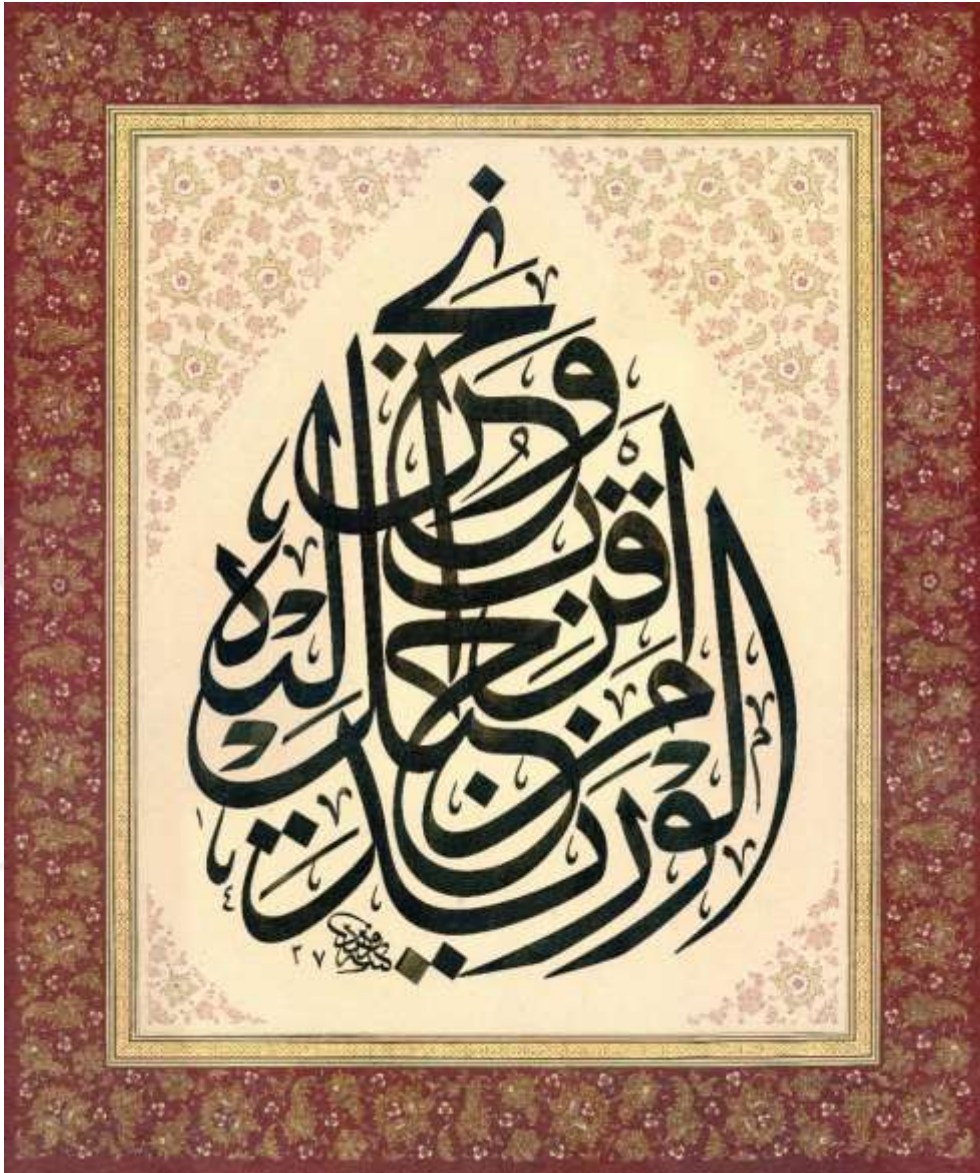
3.2.1.2. İstifli Celî Levhalar

İstif hat sanatında, harfleri veya satırları birbiri üzerine bindirilerek oluşturulan kompozisyonlardır.⁷⁷ Sülüs yazı, istife daha yatkın ve yeni terkiplerin oluşturulmasına daha uygundur. Bu nedenle, çoğunlukla istifli levhalar, sülüs ve celî sülüs yazı ile yazılmıştır. Yazılmak istenen bir ibarenin, istif haline getirilmesi oldukça zorlu uğraşlar sonucunda, defalarca eskizler oluşturularak ortaya çıkar. Başarılı istifler, sanatkârın kabiliyetini ve ustalığını gösterir. Mustafa Râkım'ın sülüste istif güzelliğini sağlamış olmasıyla birlikte, XIX. yüzyıldan itibaren celî sülüsle yazılmış çok güzel istifli levhalar ortaya koyulmuştur.⁷⁸ İstifler, ağırlıklı olarak celî yazı ile yazıldığından, celî levhalar başlığı altında değerlendirildi.

İstifli yazılar, dikdörtgen formunda olabildiği gibi daire, armudî ya da beyzî formlarda olabilir. Dikdörtgen dışındaki armudî ve diğer formdaki yazılarda, yazı etrafındaki boşluklar hafif bir tezyinatla süslenip, bordürle çerçevelenerek dikdörtgen şekline dönüştürülebilir. Bu şekilde, levha formu sağlanmış olur. Dış pervaz ise, döneme göre rokoko üslûbunda süslenmiş ya da çoğunlukla halkâr tarzı ile bezenmiştir. (Bkz. Resim 3.2.1.2.1)

⁷⁷ M. Bedrettin YAZIR, a.g.k, 187

⁷⁸ Uğur DERMAN, İstif, TDV İslam Ansiklopedisi, c.23, s.331

Resim 3.2.1.2.1: Celî Sülüs İstifli Levha, Hat: Ferhat Kurlu, Tezhip: Şeyma Okur, 2016, Şeyma Okur arşivi

3.2.1.3. Müsennâ Celî Levhalar

Müsennâ yazılar istifli ya da girift olarak, çift ve aynalı şekilde yazılmış yazılardır.⁷⁹ Müsennâ kompozisyonlar da, en güzel şekilde istif yapmaya müsait yazı türü olduğundan sülüs ve celî sülüsle yapılmıştır. Nadiren de olsa hattatlar, kufî, talik ve celî dîvanî gibi yazı türlerinde de müsennâ yazı örnekleri vermişlerdir.⁸⁰

Müsennâ levhaların tezyinatı da, istifli levhalarla benzerlik gösterir. Her türlü yazı süslemesinde olduğu gibi, müsennâ yazıları da tezhiplerken, yazı karakterine ve harflerin iriliğine ya da inceliğine dikkat edilmelidir. Yazıyı ikinci plana atmayacak şekilde, aşırıya kaçmayan motiflerin seçilebildiği, karmaşadan uzak tarzda tezhiplere özen gösterilmelidir.⁸¹ (Bkz. Resim 20)

Resim 3.2.1.3.1: Yâ Vedûd, Müsenna Levha, Hat: Hüseyin Gündüz, Tezhip: Faruk Taşkale, SHM., Faruk Taşkale arşivi

⁷⁹ Bkz. (71), YAZIR, 187

⁸⁰ Ali Rıza ÖZCAN, Müsennâ Yazılar, **Hat ve Tezhip Sanatı**, 214

⁸¹Bkz. (3), TAŞKALE, 73

3.2.2. Zerendûd Levhalar

Zerendûd kelimesi, ‘altınlı’, ‘yaldızlı’ anlamlarına gelmektedir.⁸² Hat sanatında ise, altın mürekkeple doldurularak yazılan yazılara verilen isimdir. Zerendûd yazılar, zaten gösterişli olan celî yazılarda XIX. yüzyıldan itibaren çokça kullanılmış, bu yazıların daha da ihtişamlı görünmesini sağlamıştır.⁸³ Zerendûd levhalar, yalnızca celî yazılarda değil, sülûs ve tâlik yazılarda da uygulanmıştır. Türk İslam Eserleri Müzesi’ndeki, Yesarizade Mustafa İzzet’in zerendûd tâlik hilye-i şerifesi bu alandaki en güzel örneklerden birisidir. (Bkz. Resim 4.5)

Zerendûd yazılar kalıp olarak hattat tarafından hazırlanır, iğnelenen bu kalıptan, tebeşir silkilerek uygulanacağı koyu renk zemine yazının hatlarının geçmesi sağlanır. Bu çıkan izler üzerinden önce fırça ile altın tahrir çekilir, daha sonra da tahrirlenen harflerin içi altınla doldurulup, mat şekilde mühürlenir. Bu işlemlerin tamamı tezhip sanatçısının fırçasından çıktığı –tasarımı hariç- zerendûd yazılar tezhip sanatkârları eliyle yapılır diyebiliriz.⁸⁴

Bu yazıların süslenmesinde çoğunlukla iç pervaz kısmı yerine kalın altın cetveller çekilir, detaylı bordür uygulamaları yapılmaz. Altın cetveller ve kuzulardan sonra genellikle zerendûd tarzda farklı altınlar kullanılarak rokoko tezyinatı ya da altın kullanılarak halkâr yapılır. İç köşeler ve boşluklar, duruma göre, yine altın kullanılarak tezhiplenir.⁸⁵ (Bkz. Resim 3.2.2.1)

⁸² Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 1181

⁸³ Uğur DERMAN, *Sabancı Koleksiyonu*, 56

⁸⁴ Uğur DERMAN, a.g.k., 55

⁸⁵ Bkz. (3), TAŞKALE, 73

Resim 3.2.2.1: Zerendûd Tuğra Levha, Kelime-i Tevhid, Hat: Sami Efendi, 1888, DEMSA Koleksiyonu, H.Gündüz – F.Taşkale, Esmâü'n – Nebî, 215

3.2.3. Tekke Levhaları

Tekke levhaları, çeşitli tarikatların tekke, zaviye veya asitane gibi yapılarının duvarlarına astıkları levhalardır. Bu levhalarda çoğunlukla imza bulunmaz. Tekke levhalarında, mensubu oldukları tarikatların pirlерinin isimleri, hikmetli güzel sözler, ayet ve hadislerden oluşan yazılar yazılmıştır. Bunların bazen tarikat taçlarının şekilleri, cami, gemi, kuş formlarında istiflendiği görülmektedir.⁸⁶ (Bkz. Resim 3.2.3.2)

⁸⁶ Celalettin KARADAŞ, **Türk Tezhip Sanatında Levha Tezyinatı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 74 - 75

Tekke levhaları, daha çok XIX. yüzyılda görülür. Bu levhaların tezyinatında, çoğunlukla rokoko üslûbunun motifleri olan perdeler, püsküller, sehpalara ve sütunlar yer alır.⁸⁷

Resim 3.2.3.1: Tekke Levha, Hat: Hâfız Mehmed Hulûsi, 19. yüzyıl, SHM 15587 – Y. 180, Sevgi Gönül Hat Koleksiyonu, 106

⁸⁷ Faruk TAŞKALE, *Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk*, El Sanatları Dergisi, sayı:9, 9

3.2.4. Kıt'alar

Kıt' a kelimesi, 'parça', 'bölük', 'cüz' anlamlarına gelmektedir.⁸⁸ Hat sanatında, belirli ölçülerle, dikdörtgen formunda, çoğunlukla sülüs – nesih, muhakkak – reyhanî, tâlik gibi yazı türüyle yazılmış yazılara verilen isimdir. Kıt'alar kullanılan yazı çeşidine göre isim alırlar. Sülüs-nesih kıt'a, tâlik kıt'a gibi. Bunlar arasında en yaygını sülüs – nesih kıt'alardır. Bu levhalarda, sülüs satır uzun olur, altına yazılan nesih satırlar ise, daha kısa tutulur. Nesih satırların sağında ve solunda oluşan 'koltuk' adı verilen boşluklar tezhiplenir.⁸⁹

XV. yüzyıl sonlarından itibaren, kâğıda yazılan kıt'alar mukavvaya yapıştırılıp tezhiplendikten sonra, aynı ebatta kesilip sırt sırta getirilerek, deri veya kumaş şeritle birbirine tutturularak albümler oluşturulmuştur. Bu albümlere, 'murakka' denilmiştir.⁹⁰ Son 60 – 70 yıldır, bazı murakkaları oluşturan kıt'alar birbirinden ayrılarak çerçevesiz levha haline getirilmiştir.⁹¹

- Sülüs – Nesih kıtalar: En yaygın kıt'a şeklidir. Üste sülüs satır, alta ise üsttekenden daha kısa olacak şekilde düzenlenmiş 4 – 5 nesih satır yazılır. Kıt'alarda, iç pervazlar, koltuklar ve köşelikler, dış pervazlar, duraklar ve yazı içindeki muhtelif boşluklar tezhiplenir.⁹² Koltuklar çoğunlukla klasik tezhip üslûbunda süslenir. Dış pervaz ise klasik tezhip tarzında bezendiği gibi halkâr tarzında da tezhiplenmektedir.(Bkz. Resim 3.2.4.1)

-Tâlik Kıt'alar: Satırları düz yazılmış kıtalara "düz tâlik kıt'a" satırları sola doğru meyilli olanlara da, "mâil talîk kıt'a" denilir.⁹³

⁸⁸ Ferit DEVELLİOĞLU, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat, 517

⁸⁹ Ali ALPARSLAN, Kıt'a, TDV İslam Ansiklopedisi, 505 - 506

⁹⁰ Uğur DERMAN, Murakka, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 31, s. 205

⁹¹ Uğur DERMAN, Sabancı Koleksiyonu, 50

⁹² Bkz. (3), TAŞKALE, 73

⁹³ Ali ALPARSLAN, Kıt'a, TDV İslam Ansiklopedisi , 506

Mâil kıt'alarda, iç pervaz, dış pervaz ve köşelikler (koltuk) tezhiplenir. (Bkz. Resim 3.2.4.2)

Resim 3.2.4.1: Sülüs – Nesih Kıt'a, Hat: Refet Efendi, Tezhip: Şeyma Okur, Albayrak Hat Koleksiyonu, Şeyma Okur arşivi

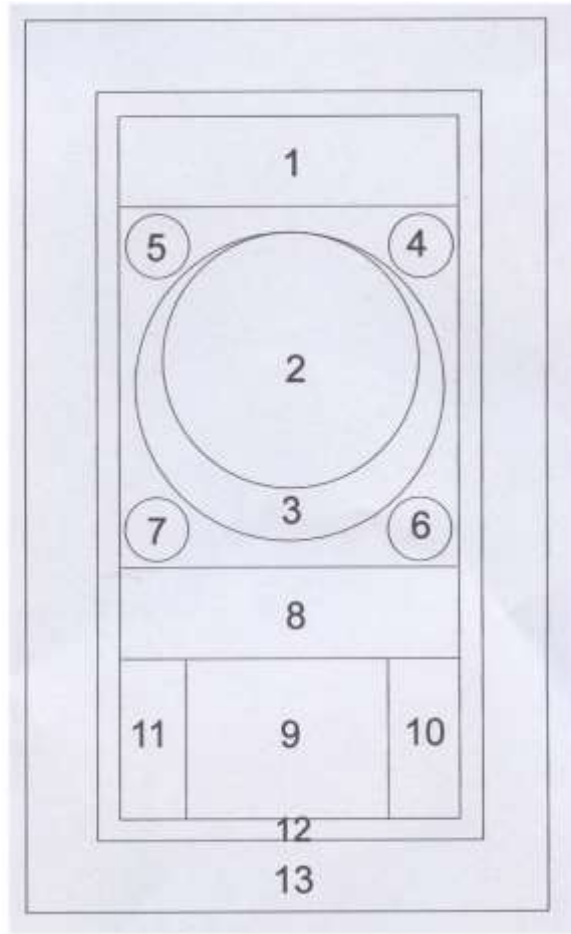
Resim 3.2.4.2: Talik Mâil Kıt'a, Hat: Mustafa Halim Özyazıcı, Tezhip: Rikkat Kunt, 1960, F.Ç. Derman, Rikkat Kunt Hoca Hanım, 200

3.2.5. Hilyeler

İslam inancında, putlardan olduğu kadar, putlaştırılabilecek kişilerin resimlerinin yapılmasından kaçınılmıştır. Bu nedenle sanatçılar, Hz. Muhammed'in resmini yapmaya cesaret etmemişlerdir. Bunun yerine, O'nu görmüş olanların doğru tariflerini metin haline getirip, bunları hüsn-ü hat ile yazmışlardır. Hilyelerde metin olarak farklı rivayetler yer almakla birlikte, yaygın olarak yazılan, Hz. Ali'nin rivayetleridir. Önceleri hilyeler, hürmet nişânesi olarak, göğüs cebinde taşımak üzere nesih yazı ile yazılmıştır. İlk defa Hâfız Osman tarafından levha şeklinde yazılmış

olduğu kabul edilmektedir.⁹⁴ Hâfiz Osman tarafından oluşturulan bu yeni hilye formu, çok beğenilmiş, günümüze kadar yüzyıllardır yazılagelmiştir.

3.2.5.1. Hilyenin Bölümleri

Resim 3.2.5.1: Hilye-i Şerife'nin Bölümleri, Şeyma Okur arşivi

⁹⁴ Uğur DERMAN, Hilye, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 18, s. 47 – 48, Uğur DERMAN, Hat Sanatımızda Hilye-i Nebevi'nin Doğuşu, **Hilye-i Şerife Hz. Muhammed'in Özellikleri**, 23 - 24

Klasik hilye formunun bölümleri şunlardır:

1- Başmakam: Hilye-i şerifelerin düzenlenmesinde, en üstte bulunan kısma başmakam denir ve buraya besmele yazılır. Besmele oklu ise, keşidesine hafif bir süsleme yapılır. Muhakkak ise sondaki mim harfinin kuyruğunun üzerindeki boşluğa serbest ya da daire formunda bir süsleme yapılır.

2- Göbek: Hilye metni göbek kısmında başlar. Göbek, çoğunlukla daire formunda olmakla birlikte, oval, dikdörtgen, altıgen gibi şekillerde de yazılmıştır.

3- Hilâl: Bu kısmın her hilyede bulunması şart değildir. Buraya sadece altın sürülüp bırakılabildiği gibi tezhip de yapılabilir.

4- Hz. Ebubekir

5- Hz. Ömer

6- Hz. Osman

7- Hz. Ali

Hilyenin en zengin şekilde tezyin edilen kısmı, çâr-i yârları içine alan hilalin dışında kalan bölümdür. Bu bölüme dönemin zevkine göre, rokoko tezyinatı ya da klasik tezhip yapılır.

8- Ayet (kuşak): Buraya Hz. Muhammed ile ilgili bir ayet – eğer sülüs – nesih hilye ise – sülüs hat ile yazılır. En yaygın olarak yazılan, “Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (Kurân-ı Kerîm, Sure 21, ayet 107) mealindeki ayettir.

9- Etek: Bu bölüme, hilye metninin devamı yazılır. Bölüm sonunda ise dua, hattatın imzası ve tarih yer alır.

10 – 11- Koltuklar: Hilyenin etek kısmının iki yanında, çoğunlukla dikdörtgen formunda olan koltuklar bulunur. Koltuklar tezhiplenir. Koltuk tezhipleri, hilalin etrafındaki boşluklara yapılan tezhip ile uyumlu olmalıdır.

12- İç pervaz: Bu anlattığımız bölümleri çerçeveleyen iç pervazlara, zencerek, üçiplik rûmî, silme klasik tezhip vb. gibi süslemeler yapılır. Bazen renk veya altın sürülüp boş bırakılabilir ya da ebrulu kâğıt yapıştırılabilir.

13- Dış pervaz: Hilyelerde iç pervazdan sonra gelen dış pervaz çoğunlukla süslenir. Tezhiple ya da halkâr ile bezenebilir. Zerefşân uygulanabildiği gibi yine ebru da yapıştırılabilir.

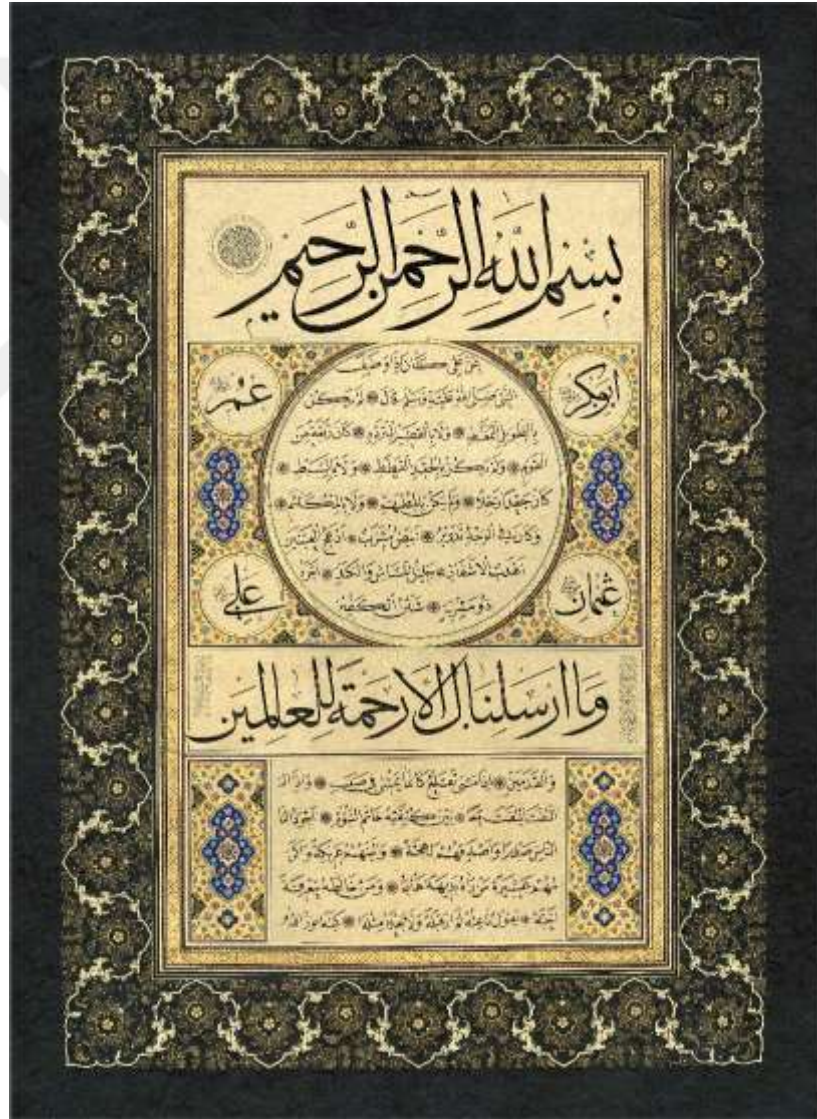
Hilyeler çoğunlukla sülüs – nesih olmakla birlikte, celî sülüs – sülüs, muhakkak – reyhanî ve tâlik gibi farklı yazı türlerinde de yazılmıştır.⁹⁵

Hilye-i şerifeler, hattatın ve müzehhibin sanatını en zengin şekilde ortaya koymalarına imkân sağlayan levhalardır. Bu nedenle sanatkârlar, kâğıt seçiminden başlayarak, hilyenin tüm aşamalarında büyük bir özen göstermişlerdir. Kağıt rengi, çoğunlukla açık tonlarda ve gözü yormayacak tarzda seçilmiştir. Tezhibinde ise, yine birbirine uyumlu, birbirini tamamlayan renkler tercih edilmiştir. Klasik tezhip üslûbunda süslenen göbek ve koltuk gibi bölümlerinde, ağırlıklı olarak zeminlerde altın ve lacivert renk kullanılmış, küçük paftalarda ise zemin rengi olarak, siyah ve bordo gibi renkler kullanılmıştır. Motiflerin renklendirilmesinde, açık mavi, pembe ve turuncu gibi pastel tonlar tercih edilmiştir.

XVIII. yüzyıldan itibaren, klasik tezhip üslûbu yavaş yavaş yerini barok ve rokoko üslûplarına bırakmıştır. Bu tarzda bezenmiş hilyelerin, göbek ve koltuk bölümlerinde, altın ya da açık tonlarda renk sürülmüş zeminler üzerinde natüralist üslûpta çiçekler, buketler ve rokoko motifleri işlenmiştir. Dış pervazlar, koyu renk zemin üzerine, altın kullanılarak fiyonklar, kurdelalar, iri yapraklar ve C-S kıvrımlarının art arda eklenmesiyle oluşturulmuş kompozisyonlarla tezhiplenmiştir. Hilye-i şerifelerin tezhibinde, Hz. Peygamber’i temsil eden gül motifine de sıklıkla yer verilmiştir. XVIII. ve XIX. Yüzyılda tezhiplenmiş bazı hilyelerde Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere minyatürleri de görülmektedir. Bu minyatürler,

⁹⁵ Bkz. (3),TAŞKALE,74 – 78, Uğur DERMAN, Hilye, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 18, s.23- 29

dış pervazda üst kısımda, besmelenin keşidesi üzerinde ve bazen de koltuklarda yer almıştır. XX. yüzyılın ikinci yarısına doğru hilye-i şerifeler klasik üslûpta tezhiplenmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren, hilyelerin dış pervazları çoğunlukla koyu renge boyanmış ya da koyu renk kâğıt yapıştırdıktan sonra üzerine altın kullanılarak halkâr tarzında tezhip yapılmıştır. Hilye-i şerifeler de yazıyı çok fazla geri planda bırakmamak için dış pervazlarda klasik tezhip üslûbu daha az tercih edilmiştir.⁹⁶ (Bkz. Resim 3.2.5.2)

Resim 3.2.5.2: Hilye-i Şerife, Hat: Nurullah Özdem, Tezhip: Şeyma Okur, 2017, Albayrak Hat Koleksiyonu, Şeyma Okur arşivi

⁹⁶ TAŞKALE, F., Hilye formları ve Hilye tezhipleri, **Hilye-i Şerife – Hz. Muhammed'in Özellikleri**, 81-82

3.2.6. Tuğra Formunda Levhalar

Tuğra, mühür anlamına gelmektedir. Önceki devirlerde hükümdarlık ve kudret alâmeti olarak kartal şekli kullanılmaktaydı ki, bu kuşa tугan ya da tuğrul denirdi. Bu şeklin yazı haline tuğra denilmiştir. Osmanlı padişahları, tuğra formunu imza ve mühür olarak kullanmışlardır.⁹⁷

Tuğralar, Mustafa Rakım'ın (1757 – 1826) yeniden şekillendirilip, tekâmül ettirilmesiyle birlikte daha da revaç bulmuştur. Özellikle bu dönemden sonra, padişah isimleriyle sınırlı kalınmaksızın, tuğra formunda ayetler, hadisler, besmele hatta ileri gelen kişilerin isimleri yazılmıştır.

Tuğra formundaki levhalar, celî levhalar gibi süslenir. İç pervaz ve dış pervaz süslenildikten sonra, tuğranın sağ üst kısmındaki boşluğa serbest formda tezhip yapılır. Levha şeklindeki tuğralarda, yazının iç kısmına, yazıyı geri plana itmemek için çoğunlukla tezyinat girilmemiştir.⁹⁸

Tuğraların levha formunda yazımı, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda arttığı için, bu dönemde tezhiplenen tuğralarda çoğunlukla Türk Rokokosu tarzında süsleme görülmektedir. Tuğra formundaki levhaların yazılarında, zerendûd tekniği sıklıkla kullanılmıştır. Bu tarzda yazılmış olan tuğra levhaları, yine altın kullanılarak rokoko ya da halkâr tarzında tezhiplenir. (Bkz. Resim 3.2.6.1)

⁹⁷ Celâl Esad ARSEVEN, **Sanat Ansiklopedisi**, c. 4, s. 2048

⁹⁸ Bkz. (3), TAŞKALE, 85

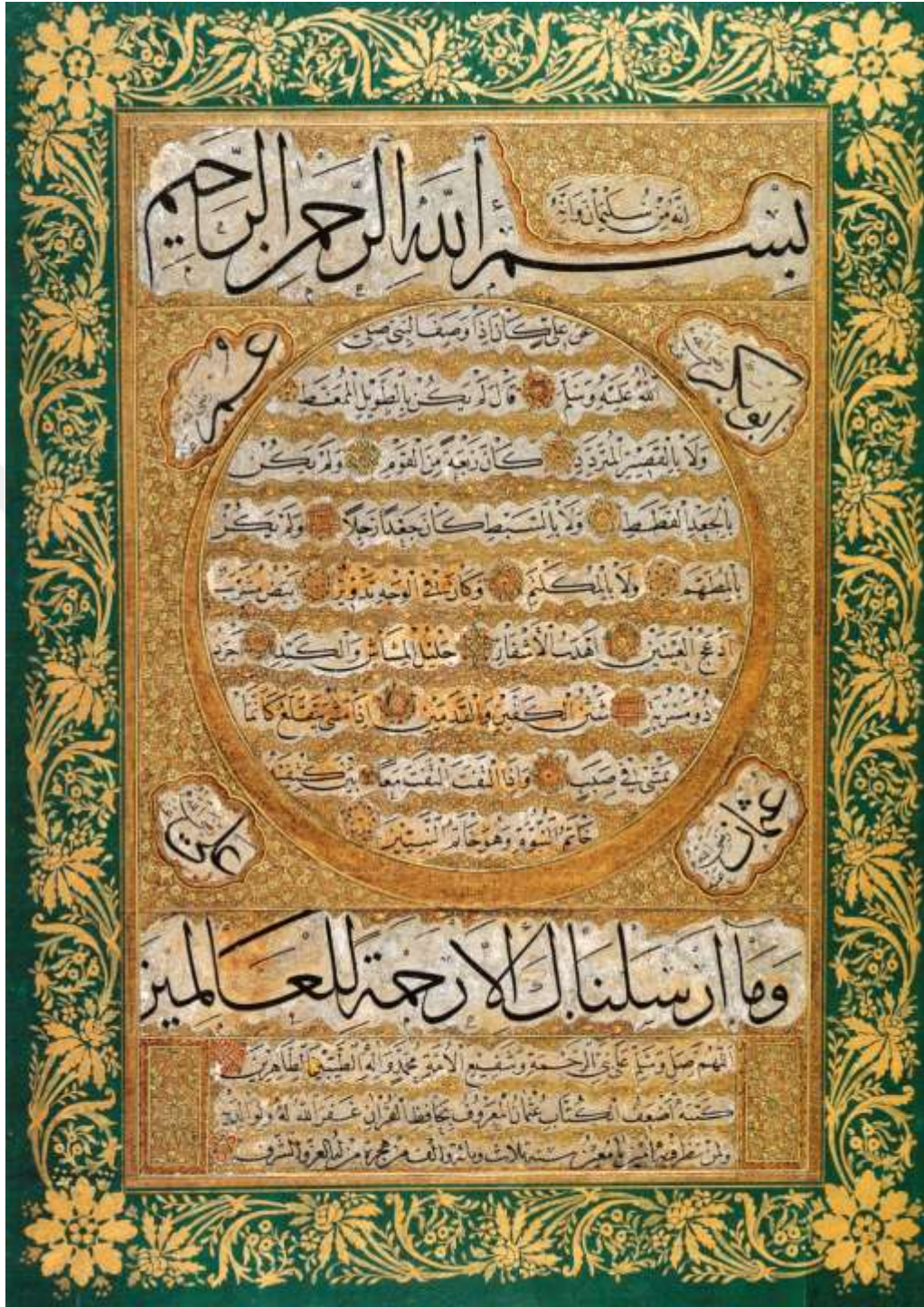

Resim 3.2.6.1: Zerendüd Tuğra Levha, “Padişahım Çok Yaşa”, Hat: Ferid Bey, 1905, U. DERMAN, Medreset’ül Hattâtin Yüz Yaşında, 99

4. XVIII. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE ESER ANALİZLERİ

Tez çalışmasının eser metni kapsamında, XVIII. yüzyıldan günümüze seçilen çeşitli levhaların tezhip sanatı açısından incelemesi yapılmıştır. Bu eserler, farklı koleksiyon ve müzelerden seçilmiş, farklı dönemleri içeren levhalardır. Resimler, levhalarda bulunan yazıların tarihine göre kronolojik sıraya koyulmuştur.

Bu analizlerdeki amaç, geçmiş bölümde anlatılan Türk levha tezyinatı tarihini bu örnekler üzerinden inceleyerek gözlemlemek ve somutlaştırmaktır.

Resim 4.1: Hilye-i Şerife, Uğur Derman, Hilye-i Şerife – Hz. Muhammed'in Özellikleri, 26

4.1. Hilye-i Şerife

Hat: Hâfız Osman (1642 – 1698)

Yazı Türü: Sülüs, Nesih

Yazılış Tarihi: H. 1103 / M. 1691

Bulunduğu Yer: Chester Beatty Library / Dublin, T. 559.4⁹⁹

Eser Analizi: Eserin başmakam, göbek, ayet ve etek kısmında altın kullanılarak beyn-essütûr yapılmıştır. Beyn-essütûrlar, zer-ender-zer tarzında basit yaprak ve gonca motifleriyle süslenmiştir. Hilal ve iç pervaz altın sürülerek boş bırakılmıştır. Göbek kısmı ise, yine zer-ender-zer tarzında tezhiplenmiştir. XVII. yüzyılda yazılan hilyenin dış pervazı, XIX. yüzyılda Türk rokoku üslûbunda tezhiplenmiştir. Koyu yeşil renge boyanmış olan dış pervazda, rokoko üslûbundaki akant yapraklar, buketler ve çiçek motifleri, zerendûd tekniğiyle, iki renk altın kullanılarak bezenmiştir.

---

⁹⁹ Uğur DERMAN, **Hilye-i Şerife – Hz. Muhammed'in Özellikleri**, s.26

Resim 4.2: Zerendûd Tuğra Levha, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.2.a: Zerendûd Tuğra Levha'dan detay

4.2. Zerendûd Tuğra Levha

“Selim Han bin Mustafa El-Muzaffer Daima”

Hat: Sultan III. Selim (1789 – 1807)

Ölçüsü: 52 × 75 cm

Bulunduğu Yer: DEMSA Koleksiyonu

Faruk Taşkale arşivi

Eser Analizi: Zerendûd olarak yazılmış tuğranın, beyzelerinin ve kollarının arası klasik tezhip tarzında, rûmî ve hatayî grubu motiflerle süslenmiş olup, zemin lacivert renkle boyanmıştır. Beyzenin üst kısmına, natüralist üslûpta bir çiçek buketi yapılmıştır. Kolların üzerindeki boşlukta Medine-i Münevvere minyatürü yer almaktadır. Eserde, halkâr tarzında süslenmiş köşelikler bulunmaktadır. İç pervaza altın sürülmüş, üzerine lacivert renkle üç iplik rûmî yapılmıştır.

Resim 4.3: Hilye-i Şerife, F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri, 133

4.3. Hilye-i Şerife

Hat: Mahmud Celâleddin (1750 – 1829)

Yazı Türü: Muhakkak, sülüs, nesih

Yazılış tarihi: H.1234 / M.1818

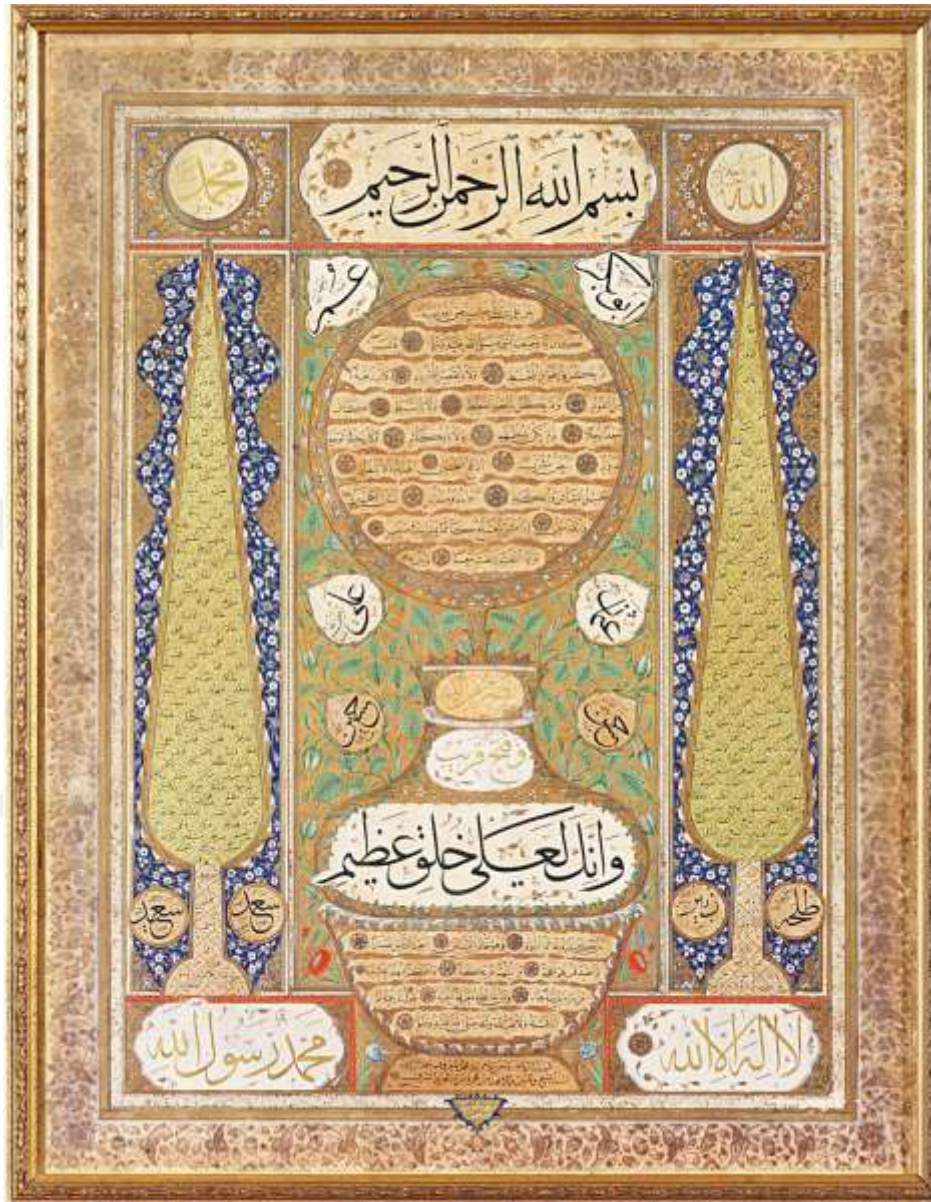
Bulunduğu yer: DEMSA koleksiyonu, 3134¹⁰⁰

Eser analizi: Levha, klasik hilye formunda yazılmış olmakla birlikte, göbeğin etrafına Hülefâ-i Raşidîn'in isimleri ile sağ ve soluna selvi şeklinde esma'ül hüsnâ yazılarak zenginleştirilmiştir. Hilal kısmı, altın sürülerek boş bırakılmıştır. Göbeğin etrafındaki bölümde, lacivert renkli zeminde altın kullanılarak yapılmış penç ve yaprak motifleri, kapalı form rûmîlerle oluşturulmuş paftalar ve natüralist üslûpta çiçek buketleri bulunmaktadır. Yazı zeminlerine, altın sürülerek beyn-essütûr yapılmış, kalan bazı boşluklara altın kullanılarak motifler yapılmıştır. Başmakamın üst kısmında, Mekke-i Mükerre ve Medine-i Münevvere minyatürleri yer almaktadır. İç pervaz zemini kırmızıya boyanmış, üzerine iki renk altın kullanılarak, iki iplik üzerinde basit motifler yapılmıştır. Dış pervaz, Türk rokoku üslûbunda sarı ve yeşil altın kullanılarak tezhiplenmiş, ara ara da beyaz renk kullanılmıştır.

---

¹⁰⁰ F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri**, s.133

Resim 4.4: Hilye-i Şerife, F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri, 135

4.4. Hilye-i Şerife

Hat: Esmâ İbret Hanım (d.1780)

Tezhip: Mehmed Şevkî

Yazı Türü: Muhakkak, sülüs, nesih

Yazılış Tarihi: H.1209/ M.1794

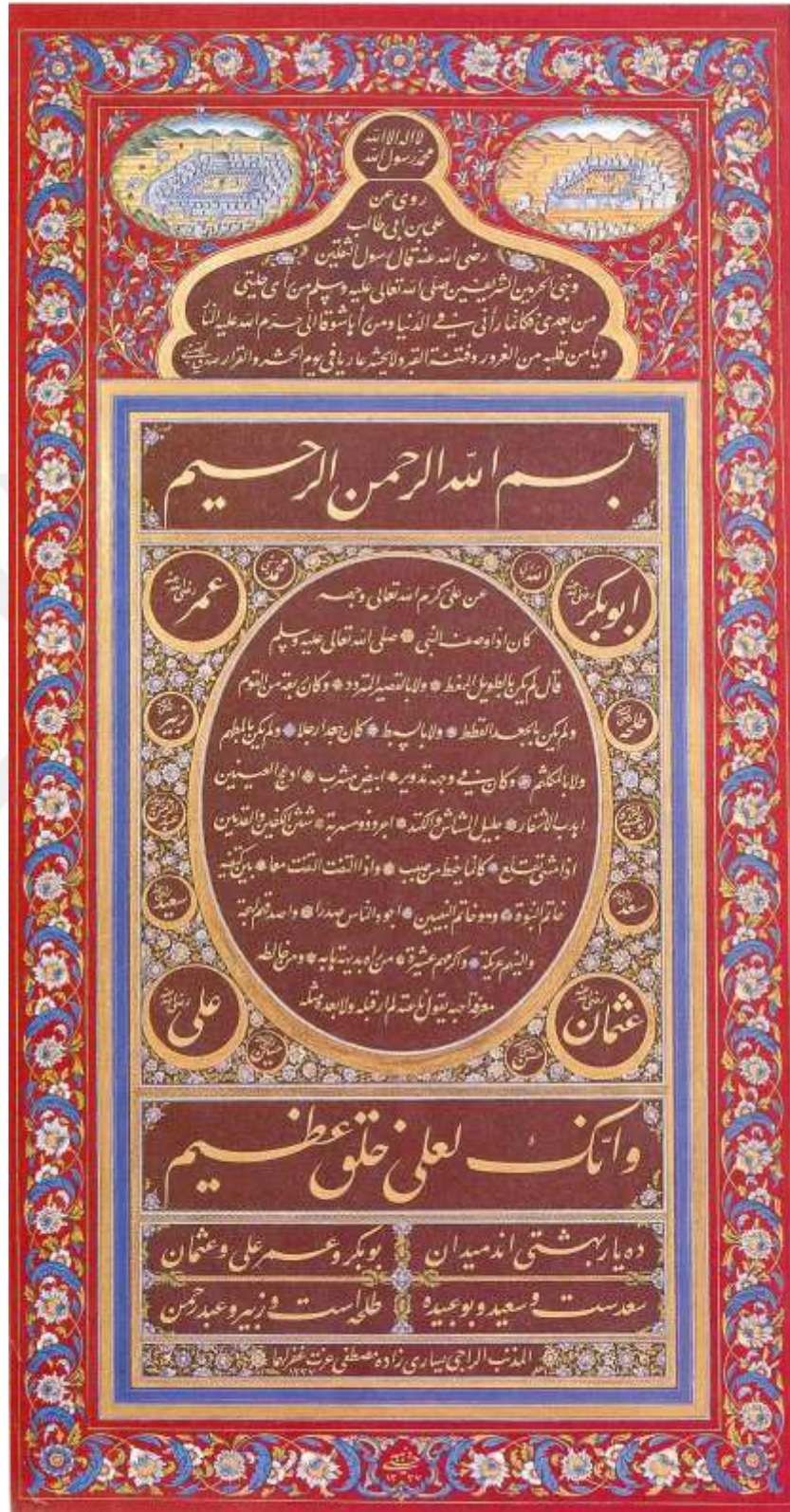
Ölçüsü: 64 × 48 cm

Bulunduğu yer: Erdoğan Demirören Koleksiyonu ¹⁰¹

Eser Analizi: Hilyenin ayet ve etek kısmı, vazo formu oluşacak şekilde yazılmış, göbek ve çâr-i yar kısımları ise vazodan çıkan çiçekler gibi yerleştirilmiştir. Hilyenin sağ ve sol kısmında selvi şeklinde esma'ül hüsnâ yazılmıştır. Başmakam, göbek, ayet ve etek kısımlarında altın kullanılarak beyn-essütûr yapılmıştır. Hilale altın sürülmüş, üzerine yapraklar ve renkli çiçekler yapılmıştır. Göbek kısmında, natüralist üslûpta gül goncaları ve yaprakları yer almaktadır. Cetvelle ayrılmış olan sağ ve sol kısımdaki selvilerin etrafı, klasik tezhipte süslenmiş, zemine lacivert renk sürülmüştür. Selvili bölümün üst köşelerine, zer-ender-zer tarzda bezenmiş köşelikler yapılmıştır. İç pervaz, kâğıt renginde bırakılıp üzerinde zerefşân uygulanmıştır. Dış pervazda ise, zemin yine yazı kâğıdı renginde bırakılmış, üzerine hafif kahverengi gölge yapılmış ve altın kullanılarak halkâr yapılmıştır.

¹⁰¹ F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri**, 135

Resim 4.5: Zerendûd Hilye-i Şerife, Faruk Taşkale arşivi

4.5. Zerendûd Hilye-i Şerife

Hat: Yesârîzade Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö.1849)

Tezhip: Hüsni Efendi

Yazı Çeşidi: Talik

Yazılış Tarihi: H.1237 / M.1822

Ölçüsü:

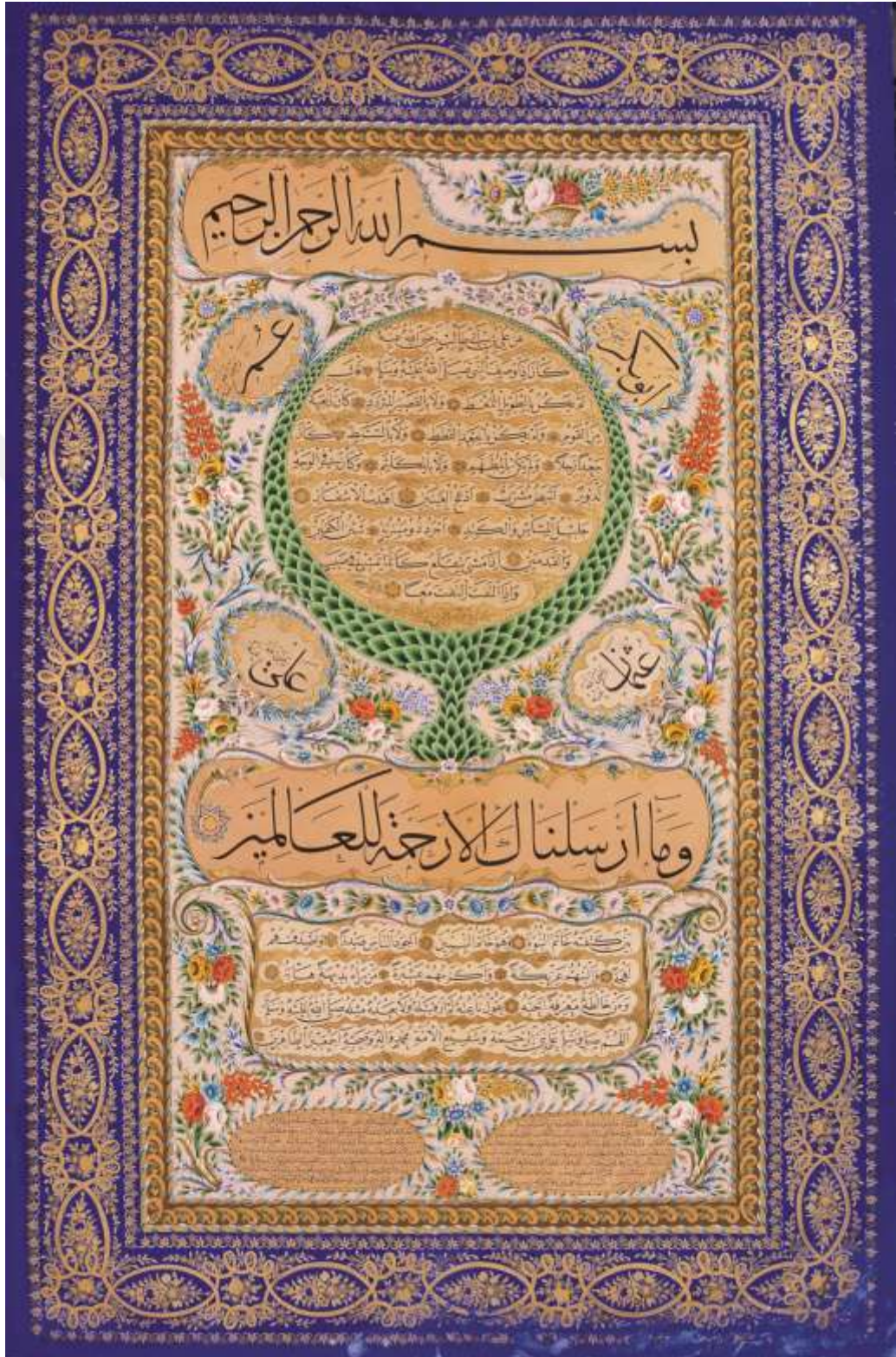
Bulunduğu yer: TİEM 2718 ¹⁰²

Faruk Taşkale arşivi

Eser Analizi: Tâlik yazıyla kahverengi zemin üzerine zerendûd olarak yazılmış bu hilye-i şerife, zerendûd hilyelerinin en güzel örneklerinden birisidir. Eserin hilali oval formdadır, altın sürülerek boş bırakılmıştır. Göbeğin etrafı zemin renginde bırakılmış, üzerine klasik üslûpta boyanmış detaylı motifler yapılmıştır. İç pervaz mavi renk sürülerek boş bırakılmıştır. Dış pervaz zemini kırmızıdır. Bu kısım yine klasik tezhip tarzında boyanmış, sazyolu üslûbunda motiflerle tezhiplenmiştir.

---

¹⁰² Faruk TAŞKALE, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri**, s.80

Resim 4.6: Hilye-i Şerife (Hat icazeti), Faruk Taşkale arşivi

4.6. Hilye-i Şerife - Hat icazeti

Hat: Şerife Fatma Mevhibe Hanım (ö. 1856)

Yazı Türü: Sülüs, nesih

Yazılış Tarihi: 1266 H / 1850 M

Ölçüsü: 78 × 51 cm

Bulunduğu yer: TSMK – GY 1371 ¹⁰³

Faruk Taşkale arşivi

Eser analizi: Eser, döneminin zevki olan Türk rokoku üslûbunda çok yoğun ve zengin bir şekilde tezhiplenmiştir. Yazı zeminindeki bütün boşluklar süslenmiştir. Hilal, tarama tarzında gölgelendirilmiş yeşil yaprakların artarda yığılmasıyla oluşturulmuştur. Hilyenin göbek kısmında, zemin beyaza boyanmış, üzerine rokoko üslûbunda rengârenk buketler yapılmıştır. Bu buketlerdeki noktalama ve tarama işçilikleri çok özenlidir. İç pervaza, kahverengi renk zemin sürülmüş, üzerine altın kullanılarak helezonik kıvrımlar ve yapraklar yapılmıştır. Dış pervaz, lacivert renk üzerine rokoko üslûbunda süslenmiştir. Eserin etek kısmının altında, hocası Mustafa Vâsıf Efendi'nin ve Mustafa İzzet Efendi'nin icazet metinleri yer almaktadır.

---

¹⁰³ Faruk TAŞKALE, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri**, s.82

Resim 4.7: Celî Sülüs Levha, Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.7.a: Celî Sülüs Levha, detay resim

4.7. Celî Sülüs Levha

“Allah C.C. , Muhammed A.S”

Hat: Sultan Abdülmecid (1823 – 1861)

Yazı Türü: Celî sülüs, sülüs

Yazılış Tarihi: H.1266 / M.1850

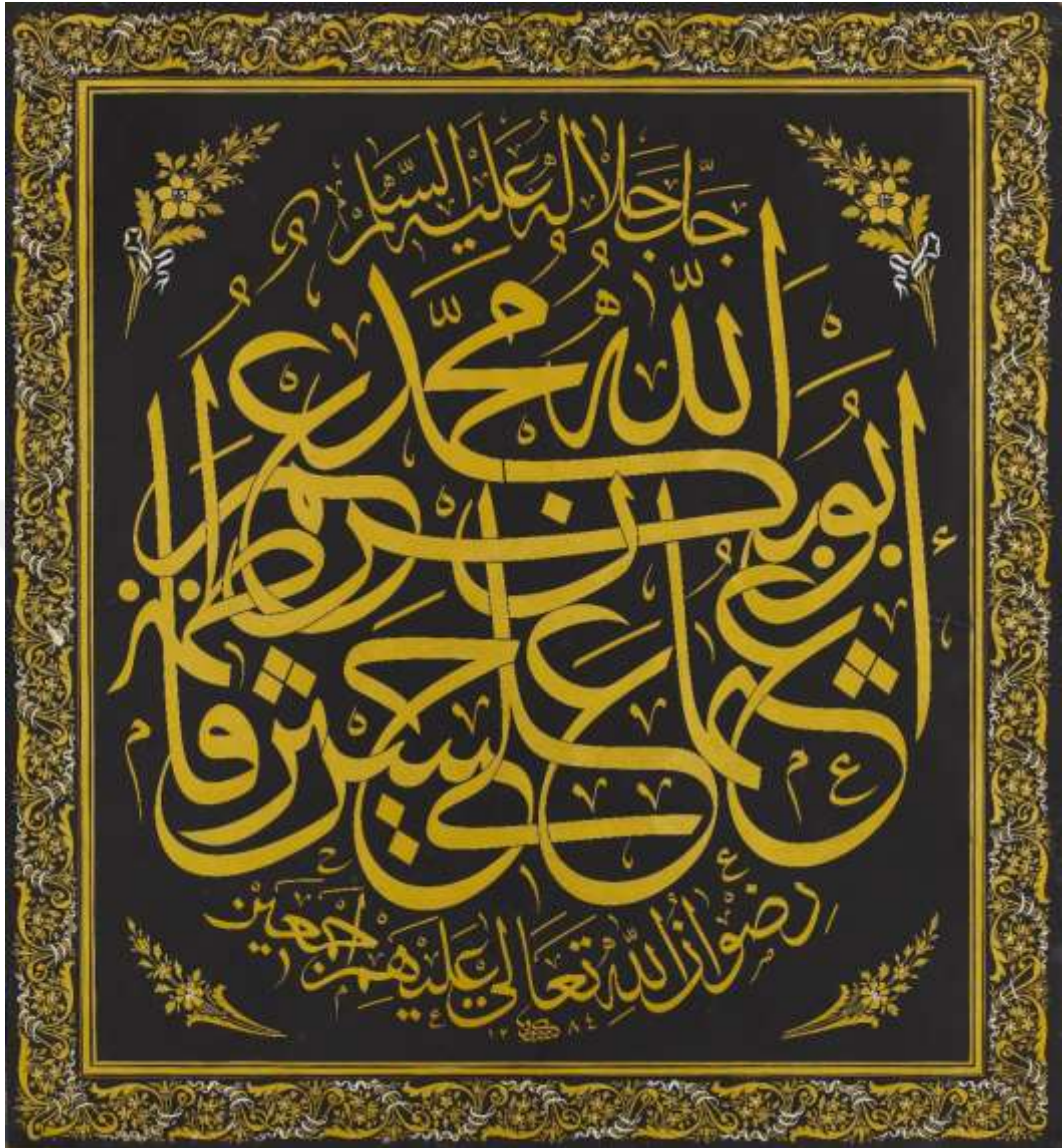
Bulunduğu yer: TIEM 2780 ¹⁰⁴

Faruk Taşkale arşivi

Eser analizi: Yazı daire şeklinde cetvelenmiştir. İç ve dış pervaza kırmızı renk sürülmüş, üzerine altın kullanılarak zikzak ve yaprağa benzer damlalar yapılmıştır. Ara pervaz, rokoko üslûbunda, sarı ve yeşil altın, açık mavi renk kullanılarak tezhiplenmiştir. Yazının iç kısmındaki boşluklara yine aynı üslûpta kıvrımlar ve yapraklar yapılmıştır.

---

¹⁰⁴ H.GÜNDÜZ, F.TAŞKALE, *Esmâü'n-Nebî: Hz. Muhammed'in İsimleri*, s.211

Resim 4.8: Zerendûd Levha, Faruk Taşkale arşivi

4.8. Zerendûd Levha

“Allah, Muhammed, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin, Fatıma; Onun şânı ne yücedir, selam onun üzerine olsun”

Hat: Mehmed Şevki Efendi (1829 – 1887)

Yazı Türü: Celî sülüs

Yazılış Tarihi: H.1284 / M.1867

Ölçüsü: 64 × 58,5 cm

DEMSA Koleksiyonu ¹⁰⁵

Faruk Taşkale arşivi

Eser analizi: Zerendûd celî sülüs yazınının, etrafındaki boşluklara altın kullanılarak rokoko üslûbunda buketler yapılmıştır. Çoğunlukla zerendûd levhalarda görüldüğü gibi iç pervaz altın sürülerek bırakılmış, iki yanından kuzular çekilmiştir. Dış pervaz yine iki renk altın kullanılarak rokoko üslûbunda tezhiplenmiş, süslemelerin aralarında beyaz renkle kurdeler dolaştırılmıştır.

---

¹⁰⁵ F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ (Hazırlayan), **Harflerin Sanata Yansıması, Hüsn-i Hat Sergisi**, 12

Resim 4.9: Hilye-i Şerife, Faruk Taşkale arşivi

4.9. Hilye-i Şerife

Hat: Mehmet Şevki Efendi (1829 – 1887)

Bakkal Arif Efendi (1830 – 1909)

Tezhip: Bahaeddîn Tokatlıođlu (1886 – 1939)

Yazı Türü: Sülüs, nesih

Yazılış Tarihi: H.1288 / M.1871

Ölçüsü: 78,5 × 57,5 cm

Bulunduğu yer: Zeki Cemal Özen Koleksiyonu ¹⁰⁶

Faruk Taşkale arşivi

Eser analizi: Bu hilye-i şerife döneminin en güzel işlenmiş levhalarından biridir. Eserin hilal kısmı, hurdeli rûmîlerle paftalanmış, klasik tezhip üslûbunda işlenerek siyah renkli zemin sürülmüştür. Göbek ve koltuklar, yine klasik tezhip tarzında süslenmiş, lacivert renkli zemin sürülmüştür. Raport (ulama) tarzda tasarlanmış olan buradaki desen, altın kullanılarak kapalı form rûmîlerle paftalanmıştır. Aynı ulama desen, besmelenin keşidesinin üstündeki boşluğa da uygulanmıştır. Eserin iç pervazına açık kahverengi tonlarında kâğıt yapıştırılmış, üzerine altın kullanılarak üç iplik rûmî işlenmiştir. Dış pervazda iki renk altın kullanılarak bezenmiş, rûmî kompozisyonu yer almaktadır.

¹⁰⁶ F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri**,196

Resim 4.10: Hilye-i Şerife

4.10. Hilye-i Şerife

Hat: Kazasker Mustafa İzzet Efendi (1801 – 1876)

Tezhip: Muhsin Demironat (1907 – 1983)

Yazı Çeşidi: Muhakkak ,Sülüs , Nesih

Yazılış Tarihi: 1291 H / 1874 M

Ölçüsü: 145,5 × 98 cm

Bulunduğu yer: Zeki Cemal Özen Koleksiyonu ¹⁰⁷

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Bu eser, Türk hat sanatının ve tezhibinin şâheser örneklerinden birisidir. Hilyenin metin kısımları altın kullanılarak beyn-essütûr ile çevrelenmiştir. Başmakam ve ayet kısımlarındaki beyn-essütûrların üzeri, hafif renklendirilmiş halkâr, göbek ve etek kısımları ise klasik tezhip motifleri ve lacivert renkli bulutlar ile süslenmiştir. Hilal kısmına altın sürülmüş, üzerine hafif renklendirilmiş halkâr bulunmaktadır. Her biri birbirinden güzel olan hilyenin durakları, mücevher (geçmeli) durak şeklinde yapılmıştır. Göbek ve koltuklar, ipliklerle paftalanmış, altın sürülmüş bu paftalar, motifler ve siyah – beyaz hurdeleri rûmîlerle süslenmiştir. Paftaların içinde bulunduğu lacivert zeminde, klasik tezhip motifleri, limonküfü zeminde ise, siyah – beyaz ve siyah – sülügen renkte hurdeleri rûmîler işlenmiştir. 15 cm eninde olan dış pervazda hatayî grubu motiflerle tasarlanmış halkâr yer almaktadır. Önce hafif bir yeşil renkle gölgelendirilmiş motif zeminlerine, altın sulandırma tekniğiyle tekrar gölge yapıp tahrirlenmiştir.

¹⁰⁷ F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri**, 89

Resim 4.11: Sülüs Satır Levha, Şeyma Okur arşivi

Resim 4.11.a: Sülüs Satır Levhadan detay

4.11. Sülüs Satır Levha

“Elbette olur her ne ise emr-i mukadder”

Hat: Hasan Rıza Efendi (1849 – 1920)

Tezhip: Şeyma Okur (d. 1981)

Yazı Türü: Sülüs

Yazılış Tarihi: H.1320 / M.1902

Ölçüsü: 21 × 45 cm

Bulunduğu yer: Albayrak Hat Koleksiyonu¹⁰⁸

Şeyma Okur Arşivi

Eser Analizi: Eserin iç pervazı, klasik tezhip tarzında kitâbeli bordürle bezenmiştir. Dış pervazda ise, altın kullanılarak yapılmış olan tarama halkâr yer almaktadır. Halkâr deseninin arasında, farklı renk altınla işlenmiş çift tahrir motifleri bulunmaktadır.

¹⁰⁸ <https://www.ketebe.org/eser/4051?ref=artist&id=2177>, E.T. 25.05.2019

Resim 4.12: Hilye-i Şerife, - H.GÜNDÜZ, F.TAŞKALE, Esmâü'n-Nebî: Hz. Muhammed'in İsimleri,

4.12. Hilye-i Şerife

Hat: Mehmed Fehmi Efendi (1860 – 1915)

Yazı Türü: Muhakkak ,Sülüs , Nesih, Gubâri

Yazılış Tarihi: H.1322 / M.1904

Bulunduğu yer: Özel Koleksiyon¹⁰⁹

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Eserin hilalinde, rokoko üslûbunda kıvrımlı geçmeler ve bitkisel motifler yer almaktadır. Göbek kısmında, rokoko üslûbunda buketler yapılmıştır. Bu süslemeler, sulandırma tarzında renkli gölgelendirilmiş ve tahrirlenmiştir. İç pervazda tek iplik üzerinde devam eden hatayîlerin yapılmıştır. Dış pervazda, yine bitkisel motifler, renklerle sulandırılmış halkâr tarzında işlenmiştir. Göbek kısmında ve dış pervazdaki motiflerin içlerine gubâri hatla yazılar yazılmıştır.

---

¹⁰⁹ H.GÜNDÜZ, F.TAŞKALE, *Esmâü'n-Nebî: Hz. Muhammed'in İsimleri*, 208

Resim 4.13: Hilye-i Şerife, F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri, 286

4.13. Hilye-i Şerife

Hat: Neyzen Mehmed Emin Yazıcı (1883 – 1945)

Tezhip: Tuğrakeş İsmail Hakkı Altınbezer (1872 – 1946)

Yazı Çeşidi: Sülüs – Nesih

Yazılış Tarihi: 1350 H / 1931 M

Ölçüsü: 55 × 37 cm

Bulunduğu yer: S.H.M nr. 15513 Y. 106 ¹¹⁰

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Bu hilye, Neyzen Mehmed Emin Yazıcı'nın yazdığı tek hilye-i şerifedir. Eserin tezhibi, İsmail Hakkı Bey'in kendi üslûbunu ortaya koymaktadır. Hilal kısmı, kitabeli tarzda paftalanmış, rûmîlerle süslenmiştir. Göbek ve koltukları, turkuaz zemin üzerine rokoko üslubunda renkli yaprak ve kıvrımlarla bezenmiştir. İç pervazda renkli iplikler ve altın sürülmüş olan iç pervazda zencerek bulunmaktadır. Dış pervaz sade ve hurdeli rûmîlerle paftalanmış, aralarda altın kullanılarak büyük hatayîler ve bitkisel motifler işlenmiştir. Dış kısma altınla tığlar yapılmıştır.

¹¹⁰ F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri**, 286

Resim 4.14: Zerendûd Levha (Ayet), F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri, 286

Resim 4.14.a: Zerendûd Levha (Ayet)'dan detay

4.14. Zerendûd Levha (Ayet)

“Allah kuluna kafi değil midir?” 39 (Zümer)/36 ¹¹¹

Hat: Kamil Akdik (1861 – 1941)

Tezhip: İsmail Hakkı Altınbezer (1872 – 1946)

Yazı Türü: Celî sülüs

Yazılış Tarihi: 1350 H / 1931 M

Ölçüsü: 37,5 × 57,5 cm

Bulunduğu yer: Kerem Kıyak koleksiyonu ¹¹²

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Zerendûd yazının etrafı altın cetvelle çevrilmiştir. Beyzi formdaki yazı, dış pervazındaki tezyinatla dikdörtgen hale getirilmiştir. İsmail Hakkı Bey’in kendi üslûbunda tezhiplendiği, bu eserin dış pervazında iki renk altınla işlenmiş, sade, hurdeleri, sarılma rûmîler ve hatayî grubu motifler aynı helezonlar üzerinde yer almıştır.

¹¹¹ A.ÖZEK, H.KARAMAN, v.d., **Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, 461

¹¹² F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed’in Özellikleri**, 286

Resim 4.15: Sülüs Levha (Ayet) , Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.15.a: Sülüs Levha (Ayet),’dan detay

4.15. Sülüs Levha (Ayet)

“Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e çok salevât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salevât getirin ve selamet tam bir teslimiyetle selam verin.” 33 (Ahzab)/ 56 ¹¹³

Hat: Neyzen Mehmed Emin Yazıcı (1883 – 1945)

Tezhip: Tuğrakeş İsmail Hakkı Altınbezer (1872 – 1946)

Yazı Çeşidi: Sülüs

Yazılış Tarihi: 1357 H / 1938 M

Ölçüsü: 15,5 × 35,5 cm

Bulunduğu yer: Hüseyin Gündüz Koleksiyon¹¹⁴

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Eserin iç pervazı, altınla işlenmiş gonca ve yaprak motiflerinin yer aldığı iki iplik şeklinde süslenmiş, zemini ise mavi renge boyanmıştır. Dış pervaz, altın kullanılarak yapılmış sade rûmî motifleri ile paftalanmıştır. Paftalar, mavi ve lacivert zeminlerle renklendirilmiştir. İçlerinde yine büyükçe yapılmış hatayîler ve motifler yer almaktadır.

¹¹³ A.ÖZEK, H.KARAMAN, v.d., **Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, 425

¹¹⁴ Uğur DERMAN, **Türk Hat Sanatından Seçmeler**, 636

4.16. Celî Sülüs Levha – Nazar Ayeti

“Şüphesiz inkâr edenler, Zikr’i (Kurân’ı) işittikleri zaman neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi. Hâlâ da(kin ve hasetlerinden) ‘Hiç şüphe yok o bir delidir’ derler” (68 Kalem /51)¹¹⁵

Hat: Mustafa Halim Özyazıcı (1898 – 1964)

Tezhip: Muhsin Demironat (1907 – 1983)

Yazı Türü: Celî Sülüs

Yazılış Tarihi: 1364 H / 1947 M

Ölçüsü: 45 × 40 cm¹¹⁶

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Levha, Muhsin Demironat’ın tezhibinin güzelliklerini ve inceliklerini gösteren eserlerden biridir. Eserin koltukları klasik tezhip üslûbunda bezenmiş, beyaz iplikler ve limonküfü renkteki rûmîlerle paftalanmıştır. Zeminde kiremit, lacivert, az da siyah renkleri kullanılmıştır. Hatayî grubu motifler, klasik tezhip üslubunda ince bir şekilde işlenmiş ve renklendirilmiştir. Koltukların etrafında limonküfü renkteki iplikte zencerek bulunmaktadır. İç pervaz, yine limonküfü renge boyanmış, üzerine fırçayla zerefşân uygulaması yapılmış ve kuzu çekilmiştir. Dış pervazda, hafif renklendirilmiş, altın kullanılarak sulandırılıp, yeşil tahrir çekilerek şikaf halkâr yapılmıştır. Besmelenin yer aldığı satırın üst köşelerine, hurdeli rûmî ile köşelikler yapılmıştır. Keşidenin üzerinde de hafif renkli halkâr vardır.

¹¹⁵ A.ÖZEK, H.KARAMAN, v.d., **Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, 565

¹¹⁶ H.GÜNDÜZ, F.TAŞKALE, **Rakseden Harfler-Türk Hat Sanatı’ndan Seçme Eserler**, 107

Resim 4.17: Sülüs Levha (Fatiha Suresi) , Faruk Taşkale arşivi

4.17. Sülüs Levha - Fatıha Suresi

Hat: Hamid Aytaç (1891 – 1982)

Tezhip: Tahsin Aykotalp (1926 – 2013)

Yazı Türü: Sülüs

Yazılış Tarihi: H.1382 / M.1962

Bulunduğu yer: Hüseyin Gündüz Koleksiyonu

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Tahsin Aykotalp'in kendi üslûbunda tezhiplendiği bir levhadır. Eserin iç kısmına, altın kullanılarak beyn-essütûr yapılmıştır. Altın sürülmüş zeminin üzerinde, hafif renklendirilmiş, yeşil renkle tahrirlenmiş hatayî grubu motifler dolaşmaktadır. Eserin iç kısmı ve dış pervazında zeminlerin neredeyse tamamına altın sürülmüştür. Koltuklarda ve dış pervazda, hurdeli rûmîler, çift tahrir tarzında rûmîler, motifler ve bulutlar klasik tarzda işlenmiştir. İç pervazda ise, altın kullanılarak işlenmiş rûmîler ve renkli motifler yer almaktadır. Zemini siyah renktir. Yazı sonlarındaki bazı boşluklara ve besmelenin keşidesine sazyolu üslûbunda motifler yapılmıştır. Eserin dış kısmı tığla bitirilmiştir.

Resim 4.18: Celi Sülüs – Celi Nesih Kit'a (Fatiha Suresi), Faruk Taşkale arşivi

Resim 4.18.a: Celi Sülüs – Celi Nesih Kit'a (Fatiha Suresi)'dan detay

4.18. Celî Sülüs – Celî Nesih Kıt'a (Fatiha Suresi)

Hat: Mustafa Halim Özyazıcı (1897 – 1964)

Tezhip: Rikkat Kunt (1903– 1986)

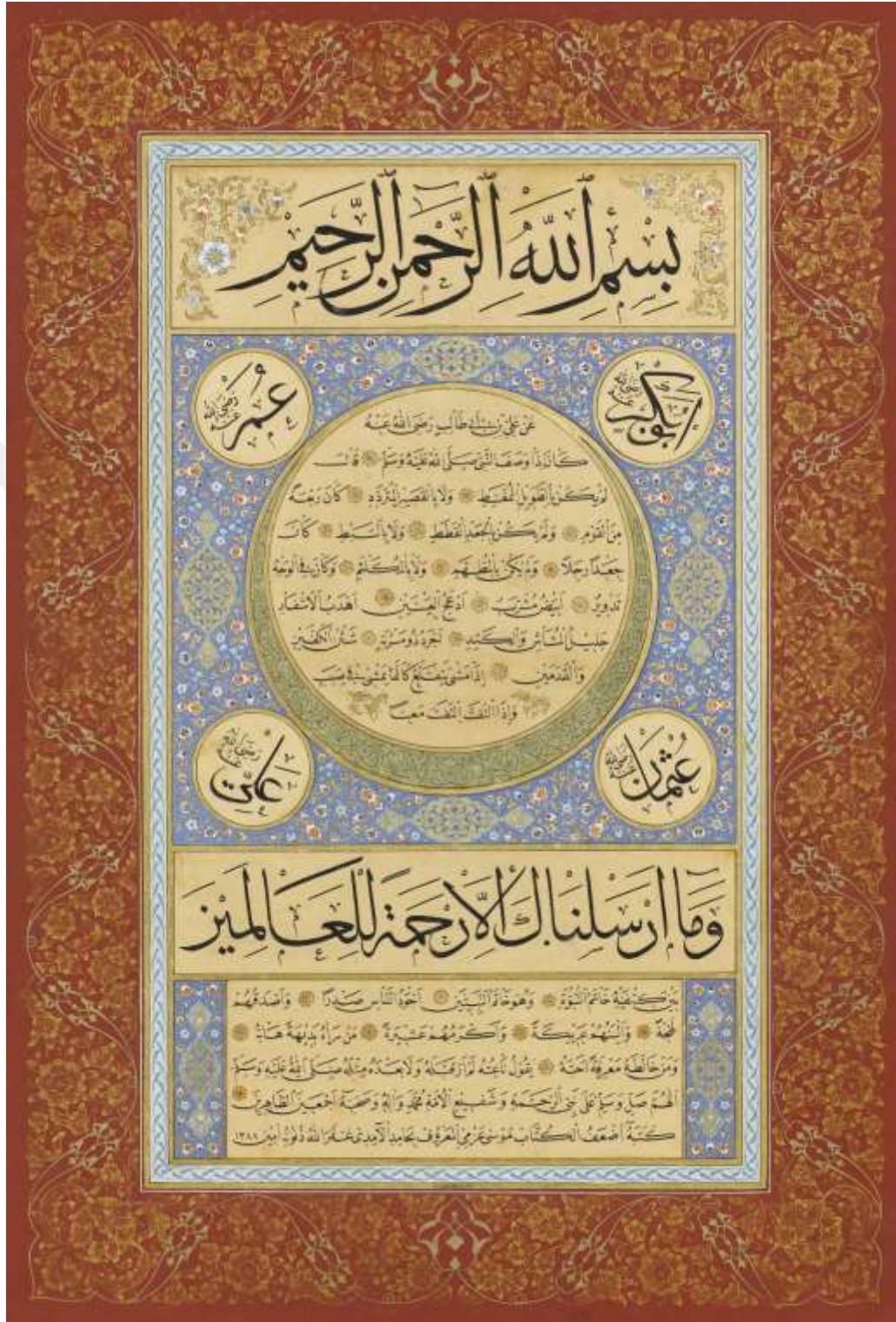
Yazı Türü: Celî sülüs, celî nesih

Yazılış Tarihi: H.1386 / M.1967

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Levhanın koltuklarında, süslemeli rûmî kullanılmış ve klasik tezhip üslûbunda işlenmiştir. İç pervaz açık maviye boyanmış, üzerine lacivert renkle rûmî deseni yapılmıştır. Dış pervazda, altınla halkâr yapılmış, hatayî grubu motiflerin arasında yine halkâr tarzında boyanmış süslemeli rûmî formu dolaştırılmıştır. Eserde mücevher duraklar bulunmaktadır.

Resim 4.19: Hilye-i Şerife, F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ,Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri,

4.19. Hilye-i Şerife

Hat: Hamid Aytaç (1891 – 1982)

Tezhip: Rikkat Kunt (1903– 1986)

Yazı Çeşidi: Muhakkak ,Sülüs ,Nesih

Yazılış Tarihi: H.1388 / M.1968

Ölçüsü: 77 × 51 cm

Bulunduğu yer: DEMSA Koleksiyonu¹¹⁷

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Bu hilye, Rikkat Kunt'un tarzını ortaya koyan eserlerden biridir. Hilalde altın zemin üzerine hafif renklendirilmiş ve siyahla tahrirlenmiş halkâr yer almaktadır. Hilalin dış kısmı ve koltuklar, klasik tezhip tarzında işlenmiş, iplikle ayrılmış şemse formunda paftalar yerleştirilmiştir. İç pervaza, açık mavi renk üzerine lacivert renkle üç iplik rûmî yapılmıştır. Dış pervazda, sarı altın kullanılarak yapılan halkârın arasında, yeşil altınla tek iplik üzerinde devam eden hurdeli sencide rûmîler dolaştırılmıştır.

---

¹¹⁷ F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ ,Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri, 292

Resim 4.20: Hilje-i Şerife, Faruk Taşkale arşivi

4.20. Hilye-i Şerife

Hat: Hamid Aytaç (1891 – 1982)

Tezhip: Hasan Türkmen (d. 1976)

Yazı Çeşidi: Sülüs - Nesih

Ölçüsü: 66 × 47 cm

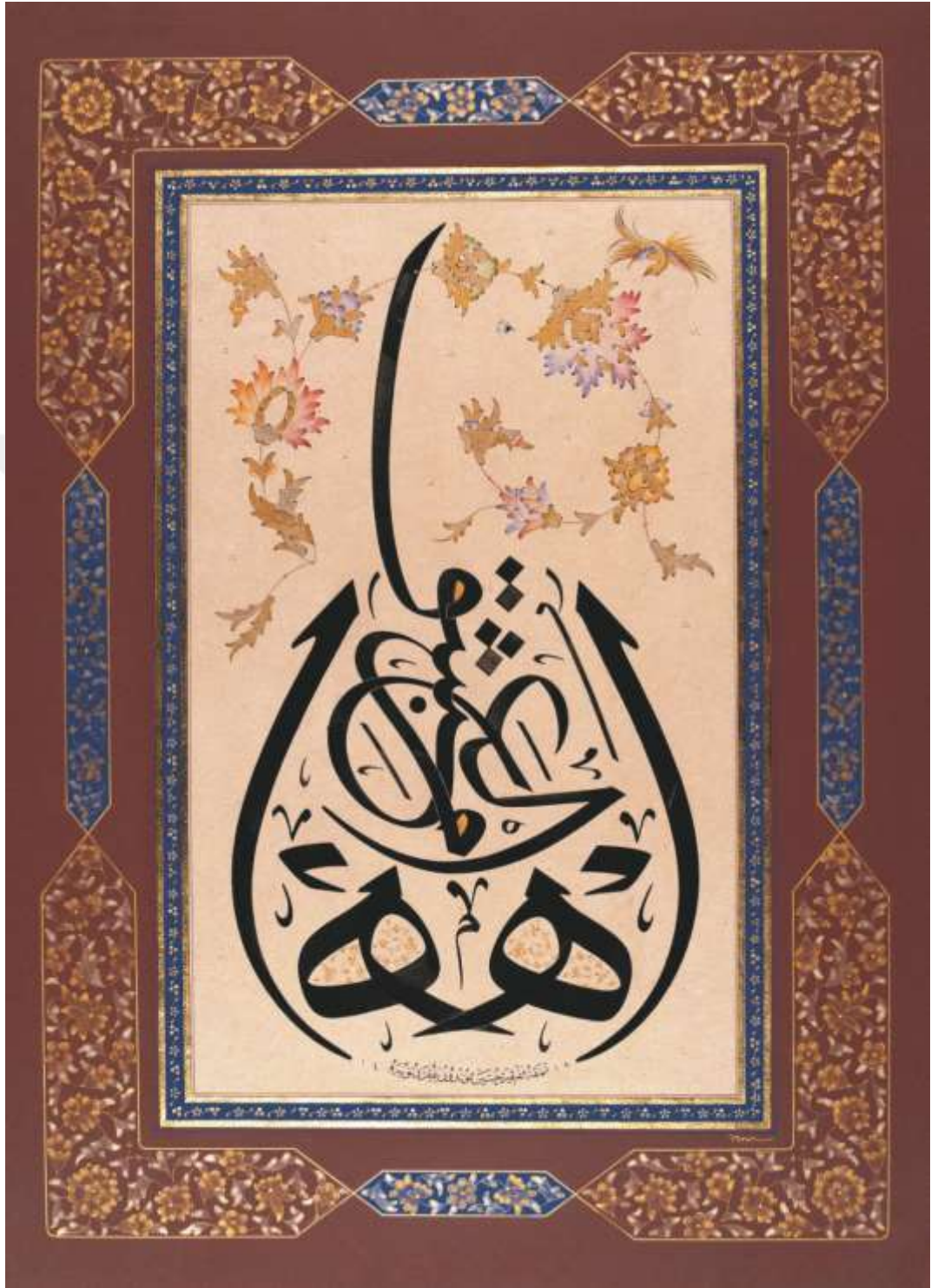
Bulunduğu yer: Hüseyin Gündüz Koleksiyonu¹¹⁸

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Eserin metin kısmına altın kullanılarak beyn-essütür yapılmıştır, beyn-essütürlarda hafif renklendirilmiş, bitkisel motifler dolaşmaktadır. Basmelenin keşidesinin üzerine Kâbe minyatürü yapılmıştır. Hilal, zer-ender-zer tarzında tezhiplenmiş, arada lacivert renkli bulutlar dolaştırılmıştır. Hilalin dış kısmı ve koltuklar klasik tezhip üslûbunda süslenmiş, lacivert renkli zeminde altın paftalar ayrılmıştır. Dış pervazda altın kullanılarak halkâr yapılmış, halkârın arasında yine altın sulandırma tarzında boyanmış, süslemeli rûmîler dolaştırılmıştır.

---

¹¹⁸ F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri**, 290

Resim 4.21: Celî Sülüs Levha, Faruk Taşkale arşivi

4.21. Celî Sülüs Levha

“Ah minel Aşk”

Hat: Hüseyin Gündüz (d. 1960)

Tezhip: Faruk Taşkale (d. 1961)

Yazı Türü: Celî Sülüs

Yazılış Tarihi: 1997

Ölçüsü: 42 × 58 cm

Bulunduğu Yer: SHM ¹¹⁹

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Eserin yazı kısmında, boşlukların arasına şikaf halkâr yapılmıştır. Bu halkârda, hatayî motiflerinde yapılan renk geçişleri eserin müzehhibi Faruk Taşkale'nin kendi oluşturduğu tarzdadır. İç pervaz lacivert renge boyanmış, üzerine altın kullanılarak, üç noktalar ve çift tahrir penç ve yaprak motifleri yapılmıştır. Dış pervaz, cetvellerle paftalanmış, bu paftaların içine iki renk altın kullanılarak halkâr yapılmıştır. Bu paftalardan bazılarının zemini lacivert renge boyanmıştır.

---

¹¹⁹ Hülya BİLGİ, (Hazırlayan), **Gönülden Bir Tutku – Sevgi Gönül Hat Koleksiyonu**, 119

Resim 4.22: İstanbul Lalesi, özel koleksiyon

4.22. İstanbul Lalesi

Hat: Hüseyin Gündüz (d. 1960)

Tezhip: Münevver Üçer (d. 1965)

Yazı Çeşidi: Divânî

Ölçüsü: 65 x 45 cm

Bulunduğu Yer: Özel koleksiyon

Eser Analizi: Serbest tasarım uygulaması olan bu eser, sanatçının hayal dünyasını ortaya koymaktadır. Eserin kâğıt zemininde airbrush tekniği ile renk geçişleri yapılmıştır. Natüralist üslûpta, tarama tekniğiyle yapılan laleler eserin merkezini teşkil etmektedir. Lalelerin alt kısmında salbek formunda klasik üslûpta işlenmiş bir pafta bulunmaktadır. Lalenin iki yanında yer alan cetvelle ayrılmış bölümlerde, divânî yazı ve klasik üslûpta motiflerin ve bulutların bulunduğu tezhip alanları vardır. Burada yapılan tezhiplere yukarı doğru hafifleyerek kaybolmaktadır.

Resim 4.23: Hilye-i Şerife, Faruk Taşkale arşivi

4.23. Hilye-i Şerife

Hat: Hasan Çelebi (d. 1973)

Tezhip: Faruk Taşkale (d. 1961)

Yazı Çeşidi: Sülüs - Nesih

Yazılış Tarihi: 1424 H / 2003 M

Ölçüsü: 70 × 47 cm

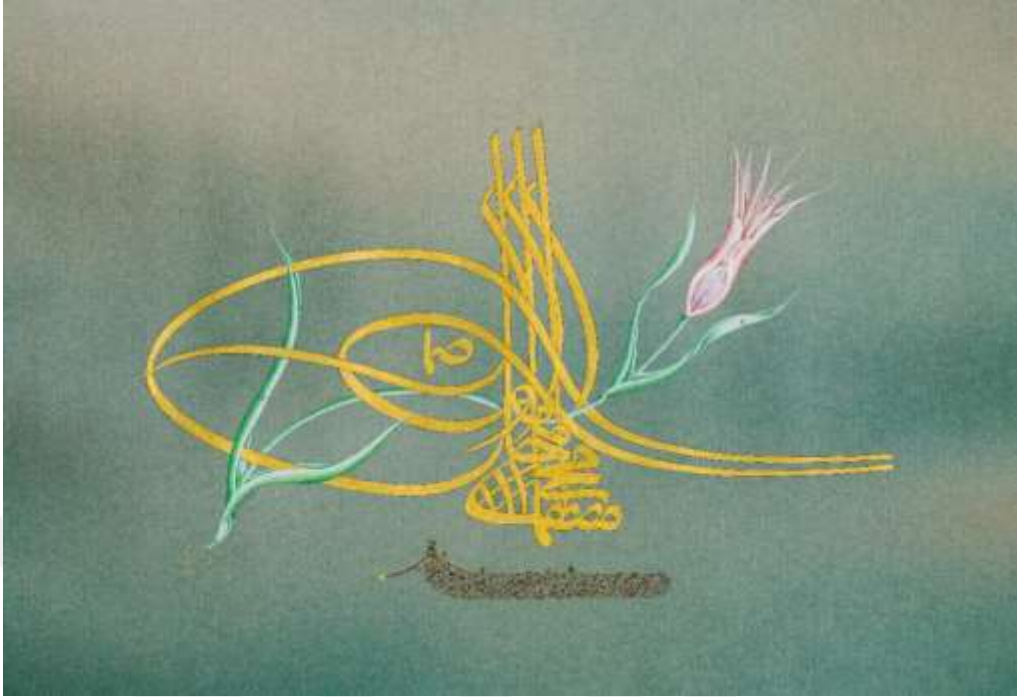
Bulunduğu yer: DEMSA Koleksiyonu ¹²⁰

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Hilyenin, hilali zer-ender-zer tarzında süslenmiştir. Hilalin dış kısmı ve koltuklarda natüralist üslûpta güller ve yapraklar yapılmıştır. Bu çiçeklerdeki taramalar çok ince bir işçilikle yapılmıştır. Hilyenin iç pervazına sadece ince bir altın sürülmüştür. Dış pervazda natüralist gül demetleri köşelerde ve orta kısımlarda halkâr tarzında işlenmiştir. Köşedeki ve orta kısımdaki desenler cetvellerle birleştirilmiş, cetvellerin arasına zerefşân uygulaması yapılmıştır.

---

¹²⁰ F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri**, 302

Resim 4.24: Lâle-i Mustafa

Resim 4.24.a: Lâle-i Mustafa, detay resim

4.24. Lâle-i Mustafa

Sultan II. Mustafa Tuğrası

“Başımızdan hiç hevâ-yı zülf-i yâr eksik değil
Mürtefi’ yerdür anınçün rüzgâr eksik değil”

Meftûnî (II. Mustafa)

Hat: Hüseyin Gündüz (d. 1961)

Tezhip: Faruk Taşkale (d. 1961)

Yazı Çeşidi: Divanî

Ölçüsü: 50 × 70 cm

Bulunduğu yer: SHM Koleksiyon¹²¹

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Eserin uygulandığı renk geçişleri oluşacak şekilde airbrush tekniği ile boyanmıştır. Zerendûd tarzda altınla işlenen tuğra, siyah renkle tahrirlenmiştir. Tuğranın harflerinin arasından kıvrılarak geçen natüralist üslûptaki lale çok ince bir tarzda tarama ve noktalama tekniğiyle renklendirilmiştir.

¹²¹ Münevver ÜÇER, **Sultanların Sanata Yansıyan İzleri**, 144

4.25. Hilye-i Şerife

Hat: Tahsin Kurt (d. 1965)

Tezhip: Faruk Taşkale (d. 1961)

Yazı Çeşidi: Tâlik

Yazılış Tarihi: 1426 H / 2005 M

Ölçüsü: 75 × 47 cm

Bulunduğu yer: Antik A.Ş Koleksiyonu¹²²

Faruk Taşkale Arşivi

Eser Analizi: Tâlik hilye-i şerifenin hilal kısmı, altınla boyanmış saz yolu tarzında yaprakların üst üste gelmesiyle oluşturulmuştur. Göbek kısmında, altın sürülmüş zemin üzerinde natüralist üslûpta boyanmış, üzerine çift tahrir tarzında bitkisel motifler ve çintemâni motifleri yapılmıştır. Dış pervaz, ince altın cetvellerle geometrik tarzda paftalanmış zemini yeşil renge boyanan geniş paftalara altın kullanılarak halkâr yapılmış, altın zeminli olanlara ise, yine natüralist üslûpta gül motifleri yapılmıştır.

---

¹²² F.TAŞKALE, H.GÜNDÜZ, **Hilye-i Şerife: Hz. Muhammed'in Özellikleri**, 312

Resim 4.26: Celî Sülüs Levha, özel koleksiyon¹²³

¹²³ Hüseyin GÜNDÜZ, *Harflerin Ötesi*,16

4.26. Celî Sülüs Levha

“Allah C.C., Muhammed A.S., Hû”

Hat: Hüseyin Gündüz (d. 1961)

Tezhip: Münevver Üçer (d. 1965)

Yazı Türü: Celî Sülüs

Ölçüsü: 60 × 60 cm¹²⁴

Özel Koleksiyon

Eser Analizi: Daire formundaki levhanın iç kısmında natüralist üslûpta yapılmış serbest laleler dolaşmaktadır. İç pervaz, altın sürülerek ve kenarlarına kuzular çekilerek bırakılmıştır. Eserin dış kısmındaki kâğıtta hafif renk geçişleri sağlanmıştır.

---

¹²⁴ A.g.k., 16

Resim 4.27: Hilye-i Şerife, Şeyma Okur arşivi

4.27. Hilye-i Şerife

Hat: Davut Bektaş (d. 1963)

Tezhip: Şeyma Okur (d. 1981)

Yazı Çeşidi: Muhakkak, Sülüs, Nesih

Yazılış Tarihi: H.1431 / M.2011

Ölçüsü: 74 × 46 cm¹²⁵

Bulunduğu yer: Şeyma Okur Koleksiyonu

Eser Analizi: Eserin hilali, kitâbeli olarak paftalanmış rûmîler ve çift tahrirli motiflerle süslenmiştir. Göbek kısmı, klasik tezhip üslûbunda süslenmiştir. İç pervaza yeşil altın sürülmüş, üzerine üç iplik rumi yapılmıştır. Dış pervazda altın kullanılarak halkâr yapılmıştır, aralarda çift tahrir tarzında penç motifleri kullanılmıştır. Hilyenin etek kısmının altında Ayten Tiryaki ve İnci Ayan Birol'un icazeti onay metinleri yer almaktadır.

¹²⁵ <https://www.ketebe.org/eser/4039?ref=artist&id=2177> E.T. 24.15.2019

Resim 4.28: Celi Sülüs Levha, Hat: Hüseyin Gündüz, Tezhip: Çiğdem Bektaş, Faruk Taşkale arşivi

4.28. Celî Sülüs Levha

“Ah minel Aşk”

Hat: Hüseyin Gündüz (d. 1961)

Tezhip: Çiğdem Bektaş

Yazı Çeşidi: Celî Sülüs

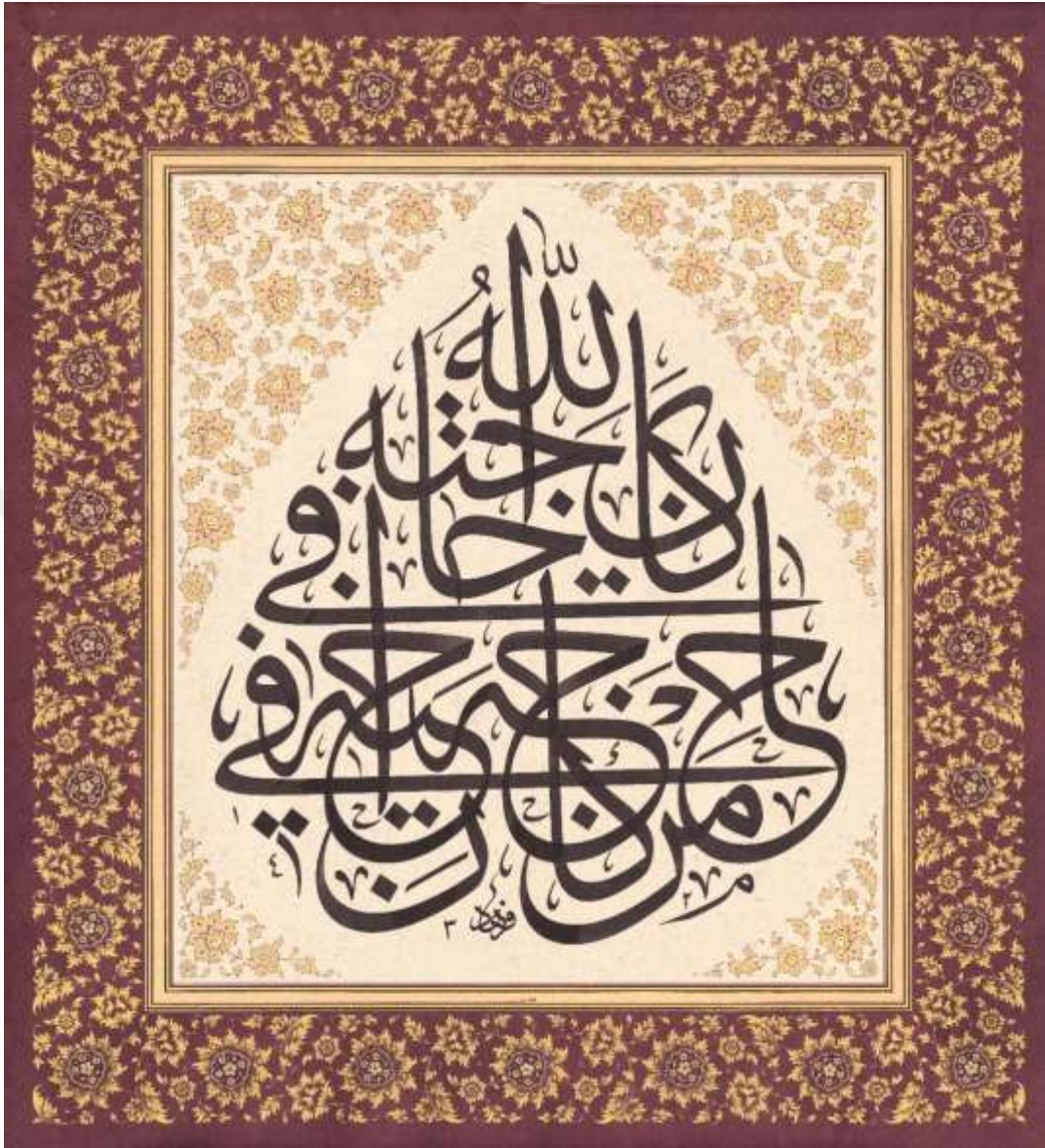
Ölçüsü: 75 × 57 cm¹²⁶

Faruk Taşkale arşivi

Eser Analizi: Eserin yapıldığı kâğıt renk geçişleri olacak şekilde boyanmıştır. Eserde yer alan yazının bazı kısımlarına altın sürülmüş ve klasik tezhipte giydirilmiştir.

---

¹²⁶ Hüseyin GÜNDÜZ, *Harflerin Ötesi*, 48

Resim 4.29: Celi Sülüs Levha (Hadis-i Şerif), Şeyma Okur arşivi

4.29. Celi Sülüs Levha (Hadis-i Şerif)

“Kim (Müslüman) kardeşinin bir ihtiyacını giderirse, Allah da onun ihtiyacını giderir.”

Hat: Ferhat Kurlu (d. 1976)

Tezhip: Şeyma Okur (d. 1981)

Yazı Çeşidi: Celi Sülüs

Yazılış Tarihi: H.1432 / M.2011

Ölçüsü: 67 × 58 cm

Bulunduğu yer: Zeki Cemal Özen Koleksiyonu¹²⁷

Şeyma Okur Arşivi

Eser Analizi: Eserin iç kısmında yazıdan kalan boşluklara şikaf halkâr yapılmıştır. İç pervaza altın sürülerek boş bırakılmıştır. Dış pervazda altın kullanılarak tarama halkâr yapılmıştır. Halkârda hatayî motiflerinin içinde paftalar oluşturulmuş, içlerine çift tahrir motifler yapılmıştır.

¹²⁷ <https://www.ketebe.org/eser/3994?ref=artist&id=2177> E.T. 24.5.2019

Resim 4.30: Tezhip Levha, Şeyma Okur arşivi

4.30. Tezhip Levha

Tezhip: Şeyma Okur (d. 1981)

Tezhip Tarihi: 1438 H / 2017 M

Ölçüsü: 46 × 32 cm

Bulunduğu yer: B.A.E Kültür Bakanlığı Koleksiyonu

Şeyma Okur Arşivi

Eser Analizi: Eser B.A.E Kültür Bakanlığı'nın düzenlediği "El- Bürde yarışması" için verilen şartname uyarınca, 14. – 15. yüzyıl Timur devri Herat üslubunda tasarlanıp işlenmiştir. Eserin göbeği ve başlıklarında beyaz ipliklerle geometrik paftalar oluşturulmuştur. Bu alanlarda lacivert renk ve altın zeminler kullanılmış, klasik tezhip tarzı yoğun bir şekilde işlenmiştir. Dış pervazd , sağda ve solda hâşiyeler yer almaktadır. Altın zemin sürülmüş hâşiyelerde, hurdeli rûmîler ve klasik tezhip motifleri yer almaktadır. Dış pervazın alt ve üst kısmında bulunan taçlara yapılan işlemeli rûmî motifleri, klasik tezhip üslûbuyla bezenmiştir. Eser tığlarla bitirilmiştir.

Resim 4.31: Sülüs – Nesih Kıt'a (Hadis-i Şerif)

Resim 4.31.a: Sülüs – Nesih Kıt'a (Hadis-i Şerif)'dan detay

4.31. Sülüs – Nesih Kıt'a (Hadis-i Şerif)

Hat: Aydın Kızılyar (d. 1981)

Tezhip: Şeyma Okur (d. 1981)

Yazı Türü: Sülüs – Nesih

Yazılış Tarihi: 1438 H / 2017 M

Ölçüsü: 38 × 51 cm

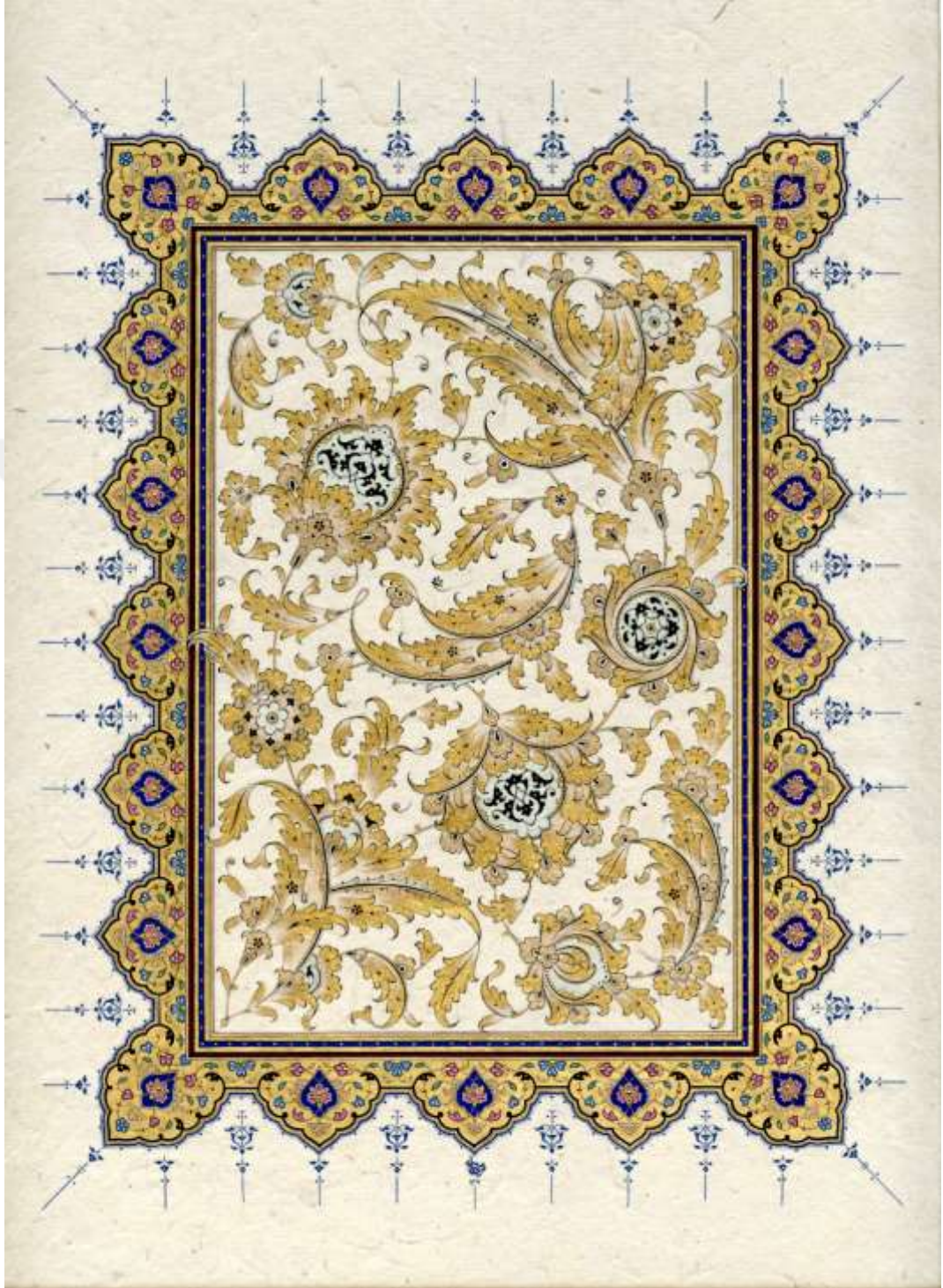
Bulunduğu yer: Albayrak Hat Koleksiyonu¹²⁸

Şeyma Okur arşivi

Eser Analizi: Eserin koltukları ve dış pervazı klasik tezhip üslûbunda bezenmiştir. Zeminlerde altın ağırlıklı olarak kullanılmış, lacivert renge de yer verilmiştir. İç pervaz, rûmî motifli paftalar ile ayrılmış, ayrılan paftalara üç iplik rûmî yapılmıştır. Eser çift tahrir motiflerle oluşturulmuş tığlarla bitirilmiştir.

¹²⁸ <https://www.ketebe.org/eser/2462?ref=artist&id=2177> E.T. 24.5.2019

Resim 4.32: Tezhip Levha, Şeyma Okur arşivi

4.32. Tezhip Levha

Tezhip: Şeyma Okur (d. 1981)

Yazı Çeşidi: Celi Sülüs

Tezhip Tarihi: 2018 M

Ölçüsü: 25,5 × 20 cm¹²⁹

Bulunduğu yer: Şeyma Okur Koleksiyonu

Eser Analizi: Eserin iç kısmında, serbest formda saz yolu üslubunda şikaf halkâr yapılmıştır. Büyük hatayî ve penç motiflerinin meşimelerine rumi kompozisyonları işlenmiştir. İç pervaza ince altın cetveller ve renk iplikler yapılmıştır. Dış pervaz altın sürülmüş zemin üzerine, rûmî ve çiçek motifleri kullanılarak klasik tarzda tezhiplenmiştir. Dış kısmı rûmîli tığlarla bitirilmiştir.

---

¹²⁹ <https://www.ketebe.org/eser/4095?ref=artist&id=2177> E.T. 24.5.2019

5. ESER ÇALIŞMALARIM

Tez – eser çalışması kapsamında, klasik levha tezyinatının tarihsel gelişimi araştırılarak ve geçmişte ortaya koyulmuş örnekler incelenerek, ulaşılan bilgiler ışığında, güncel uygulamaların yapılması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak, 6 adet klasik levha tezyinatı uygulaması yapılmıştır. İki farklı kıt'a formunda levha, üç adet celî sülüs istifli levha ve bir de sülüs hat icazeti tezhiplenmiştir.

5.1. Celî Sülüs – Celî Nesih Kıt'a

Resim 5.1.1: Celî Sülüs – Nesih Kıt'a, Hat: Mehmed Abdülaziz Rufâî, H.1334 – 1924, 24 Nur Suresi / 35 – 36, Hüseyin Gündüz Koleksiyonu

Hat: Mehmet Aziz Rufâî (1871 – 1934)

Yazı Çeşidi: Celî Sülüs, celî nesih

Yazılış tarihi: H. 1344 – M. 1924

Ölçüsü: 49 × 75 cm

Klasik kıt'a formundaki levhanın, koltukları klasik tezhip üslubunda tasarlanmış, dendanlı rûmîler, hatayî grubu motifler ve yaprak motifleri kullanılmıştır.

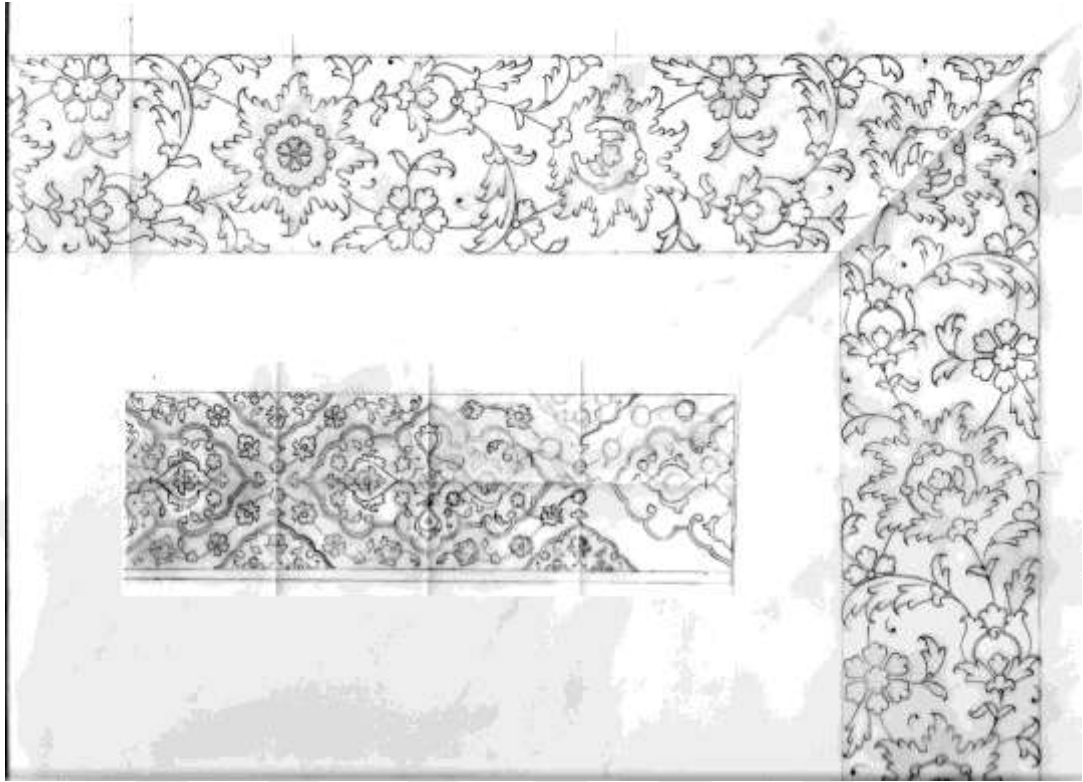
Celî yazıyla yazılmış olan bu kıtanın tezhip tasarımı yapılırken, yazı karakterlerinin iriliği göz önüne alınarak motifler çok küçük boyutlarda kullanılmamıştır. (Bkz. Resim 5.1.3 ve Resim 5.1.4)

Levhanın iç pervazına altın sürülmüş, üzerine zencerek işlenmiş ve iğne perdahı uygulaması yapılmıştır. Yazının dış pervazına kahverengi el yapımı kâğıt yapıştırılmıştır. Bu kısma, hatayî grubu motiflerle desen tasarlanarak altın sulandırma tekniğiyle, hatayî motifleri kullanılarak , halkâr tezyinatı uygulanmıştır.

-Uygulama aşamaları:

Resim 5.1.2: Dış pervaza kahverengi el yapımı kâğıt yapıştırma aşaması

Resim 5.1.3: Koltuk ve dış pervaz desenlerinin tasarımı

Resim 5.1.4: Koltukların bezeme aşamaları

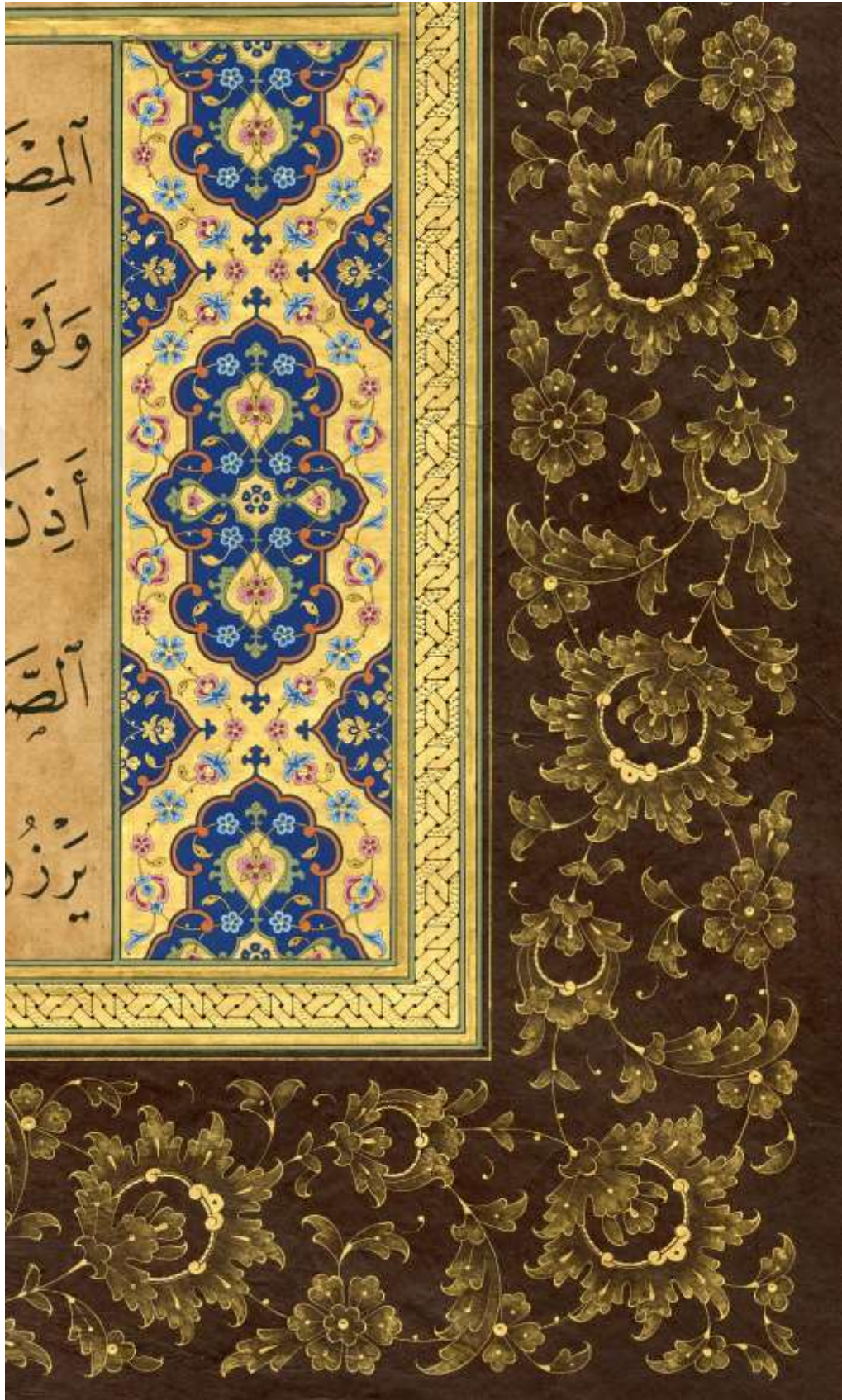

Resim 5.1.5: Halkâr tezyinatı uygulama aşamaları

Resim 5.1.6: Kıt'anın tezhibinin tamamlanmış hali

Resim 5.1.6.a: Kit'anın tezhibinden detay

5.2. Sülüs Levha (Hat İcâzeti)

Resim 5.2.1: Sülüs Hat İcâzeti, Hat: Resul Afşın Okur, 2013, Fatihâ Suresi (Râkım'ı takliden)

Hat: Resul Afşın Okur (d. 1977)

Yazı Çesidi: Sülüs

Yazılış tarihi: H1434 / M. 2013

Ölçüsü: 45 × 30,5 cm

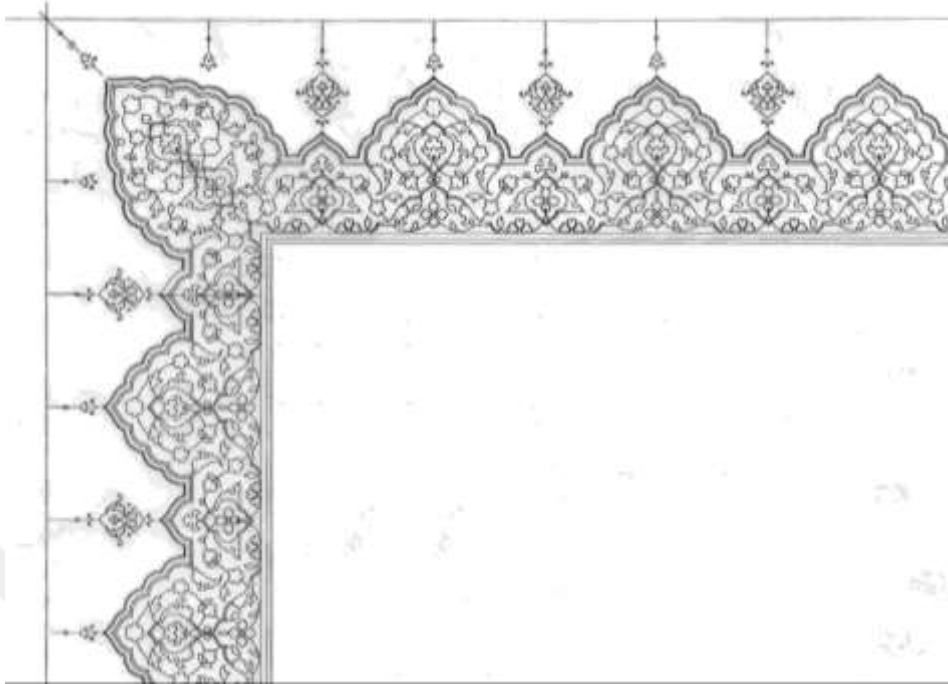
Sülüs yazıyla 5 satır halinde yazılmış olan levhanın alt kısmında, Ferhat Kurlu ve Hasan Çelebi tarafından verilen icâzet metinleri yer almaktadır. Yazının iç pervazına altın sürülmüş, üzerine ikili ve dörtlü zencerek uygulamaları yapılmıştır. Dış pervaza dendanlı rûmîler ve hatayî grubu motiflerden oluşan klasik tezhip bezemesi yapılmıştır. Zemine çoğunlukla altın sürülmüş, bazı küçük paftalarda ise zemin rengi olarak lacivert kullanılmıştır. Desenler klasik tezhip üslûbunda tasarlanmış ve uygulanmıştır. Levha rûmîli tığlarla bitirilmiştir. Besmele-i Şerif'in keşidesinin üzeri, altın kullanılarak rûmî motifleriyle tezhiplenmiştir.

Uygulama aşamaları:

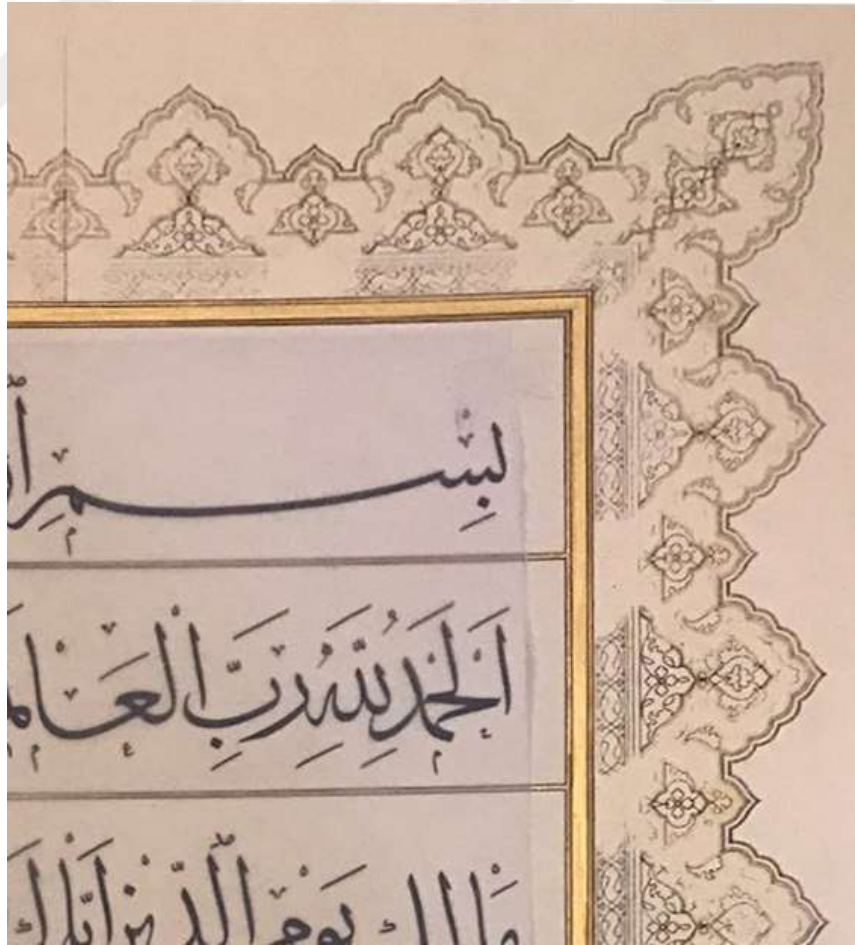

Resim 5.2.2: Dış pervaz tasarımının eskiz aşaması

Resim 5.2.3: Dış pervaz deseni

Resim 5.2.4: Desen geçirme aşaması

Resim 5.2.5: Altınların sürülmesi aşaması

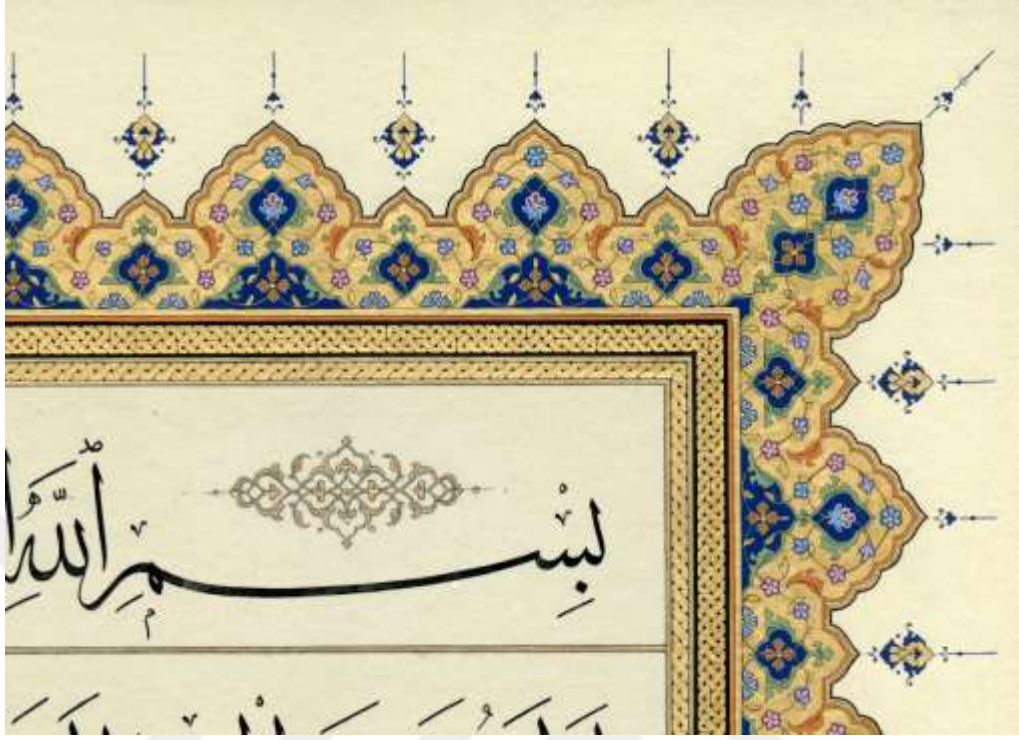

Resim 5.2.6: Rumilerin ve motiflerin renklendirilmesi aşaması

Resim 5.2.7: Levhannın tezhibinin tamamlanmış hâli

Resim 5.2.7.a: Levha tezhibinden detay

5.3. Celî Sülüs Satır İstifli Levha (İhlas Sûresi)

Resim 5.3.1: Celî Sülüs İstifli Levha, Hat: Resul Afşın Okur, 2017, İhlas Suresi

Hat: Resul Afşın Okur (d. 1977)

Yazı Çeşidi: Celî Sülüs

Yazılış tarihi: H. 1438 – M. 2017

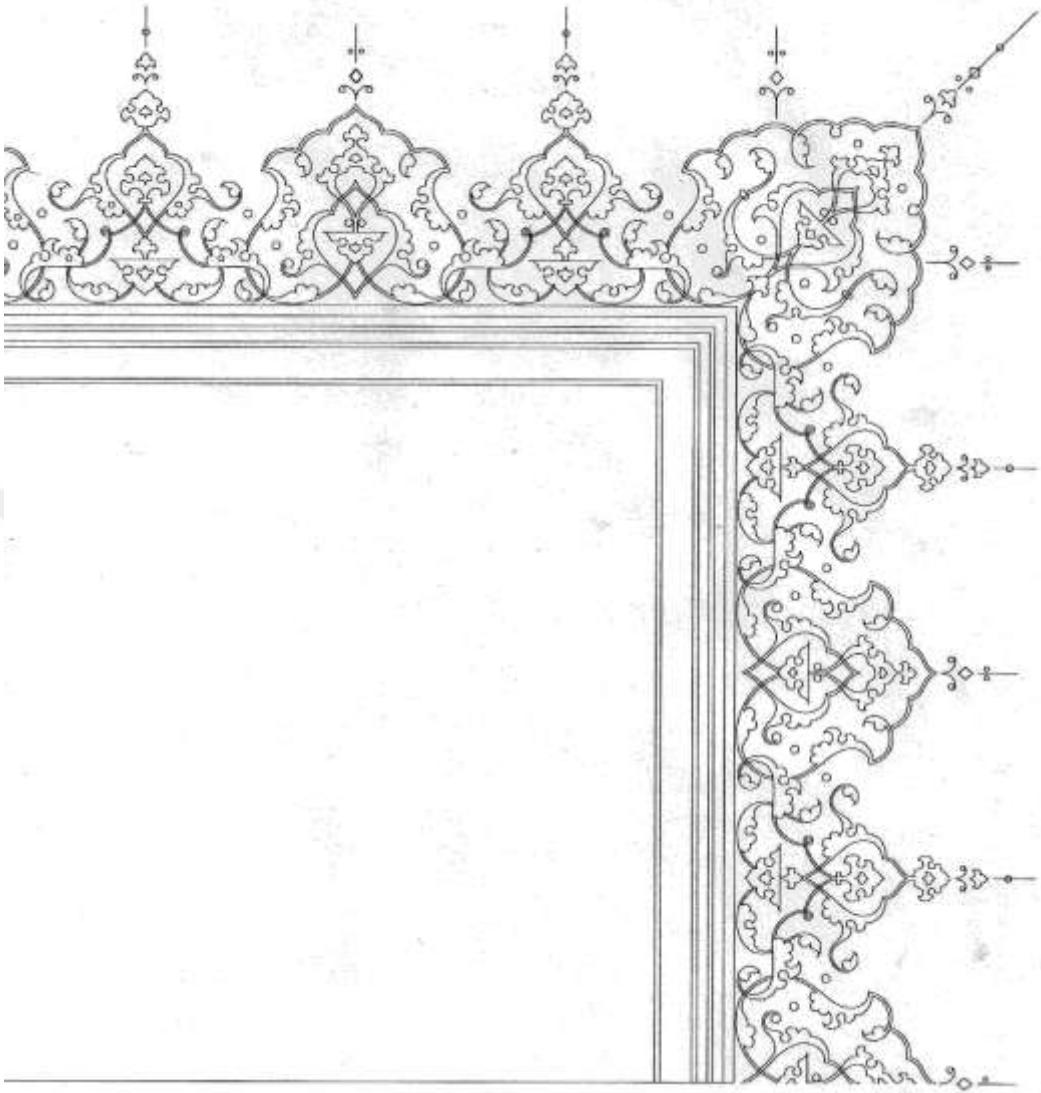
Ölçüsü: 41 × 89,5 cm

Celî sülüs yazıyla satır istifli formunda yazılmış olan levhanın iç pervazına yeşil renk sürülüp, üzerine altın kullanılarak kuzu çekilip boş bırakılmıştır. Celî levhalarda yazı karakteri iri olduğu için iç pervazlara çok ince motiflerden oluşan tezhipler yapmak tercih edilmez. Bu nedenle, bu tarz levhaların iç pervazlarına renk ya da altın sürülüp boş bırakılması sık yapılan bir bezemedir. Levhanın dış pervazına koyu kahverengi el yapımı kâğıt yapıştırılmıştır. Bu koyu zemin üzerine, dandanlı rûmîlerle tasarlanan desen, zerendûd tekniğiyle iki renk altın kullanılarak uygulanmıştır.

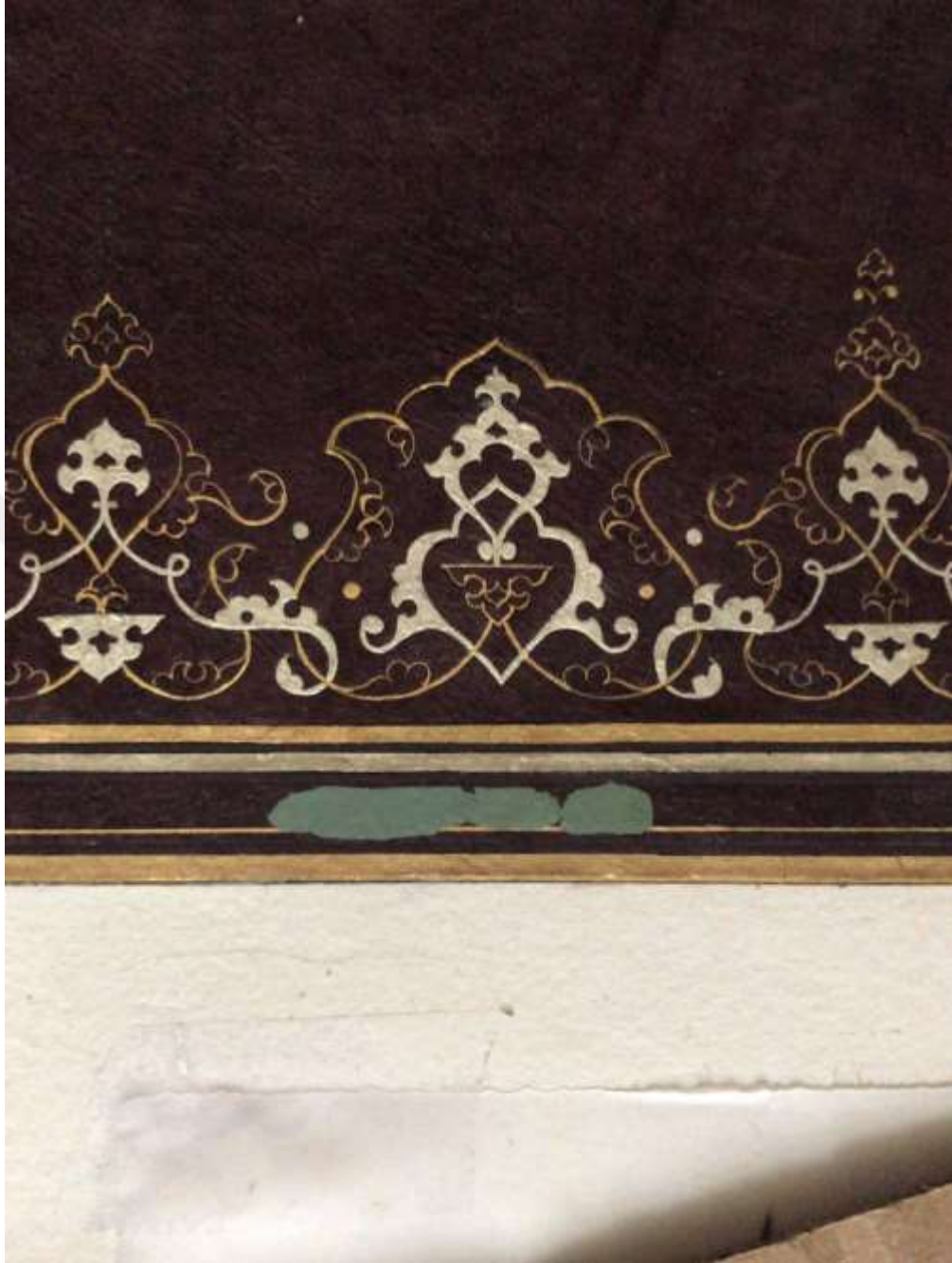
Resim 5.3.2: Rumili dış pervaz tasarımının eskiz aşaması

Resim 5.3.3: Dış pervaz deseni

Resim 5.3.4: Rûmî tasarımının zerendûd tekniğiyle uygulanması

Resim 5.3.5: Celî sülüs levhanın tezhiplenmiş hâli

Resim 5.3.5.a: Levhanın tezhibinden detay

5.4. Sülüs – Nesih Kıt'a (Hadis-i Şerif)

Resim 5.4.1: Sülüs – Nesih Kıt'a, Hat: Mehmed Ziyüeddin Efendi, H. 1286 – M.1869, Hadis-i Şerif

Hat: Mehmed Ziyüeddin Efendi (1856 – 1915)

Yazı Çeşidi: Sülüs, nesih

Yazılış tarihi: H. 1286 – M.1869

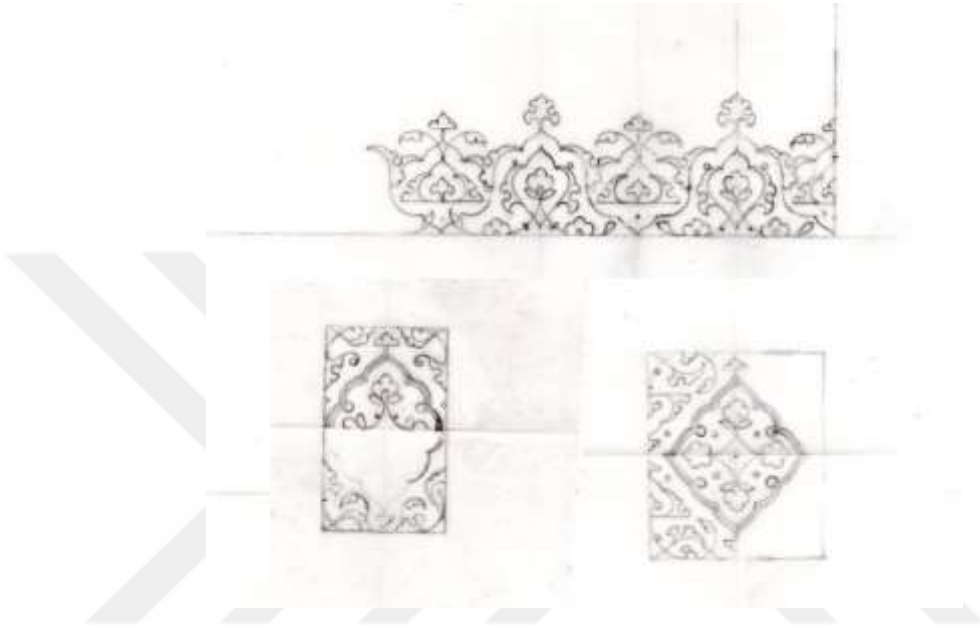
Ölçüsü: 18 × 25 cm

Kıt'a formundaki levha, klasik tezhip üslûbuyla tasarlanıp bezenmiştir. Kıt'anın koltukları sülüs ve nesih satırlar arasına cetvel çekilecek mesafe bulunmadığından iç pervaza dayanmadan bağımsız bir şekilde konumlandırılmıştır. Koltukların ölçüleri de birbirinden farklı olduğundan ayrı desenler tasarlanmıştır. Koltuklarda ve dış pervazda dendanlı rûmîlerden oluşan paftalar kullanılmış, bu rûmîler lacivert renkle çift tahrir tarzında boyanmıştır. Bu zeminlerin tamamında altın kullanılmıştır. Rûmî paftaların içleri, klasik üslûpta hatayî grubu motiflerle tezhiplenmiştir. Levhanın iç

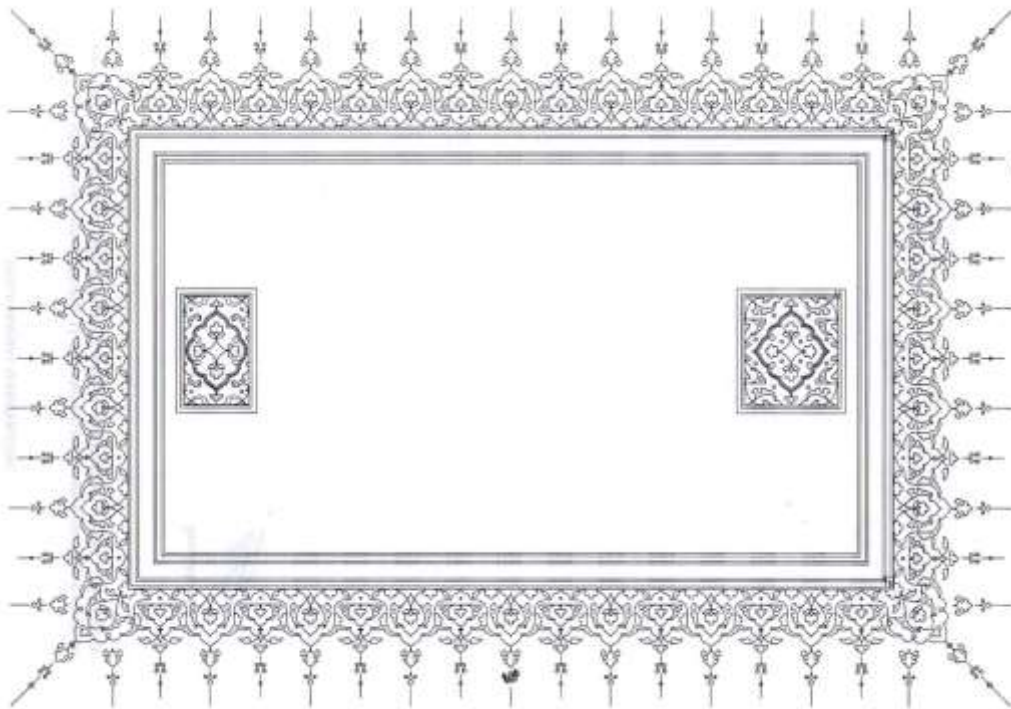

pervazına somon rengi sürülmüş, üzerine altın kullanılarak kuzu çekilmiştir. Dış pervaz sade tığlarla bitirilmiştir.

Uygulama aşamaları:

Resim 5.4.2: Dış pervaz ve koltuk desenlerinin eskiz aşaması

Resim 5.4.3: Levhannın deseni

Resim 5.4.4: Altın zeminlerin sürülmesi ve rumi ve motiflerin boyanması aşaması

Resim 5.4.5: İç pervazın boyanması, motiflerin gölgelendirilmesi ve tığların çekilmesi aşaması

Resim 5.4.6: Kıt'a tezhibinin tamamlanması

Resim 5.4.6.a: Kıt'a tezhibinden detay

5.5. Celî Sülüs Satır İstifli Levha (Ayet)

Resim 5.5.1: Celî Sülüs Levha, Hat: Resul Afşın Okur, H. 1435 – M. 2014, 33 Ahzab/21

“Andolsun, Allah’ın Resûlünde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikredenler için güzel bir örnek vardır.”¹³⁰ (33 Ahzab suresi / 21. Ayet)

Hat: Resul Afşın Okur (d. 1977)

Yazı Çeşidi: Celî Sülüs

Yazılış tarihi: H. 1435 – M. 2014

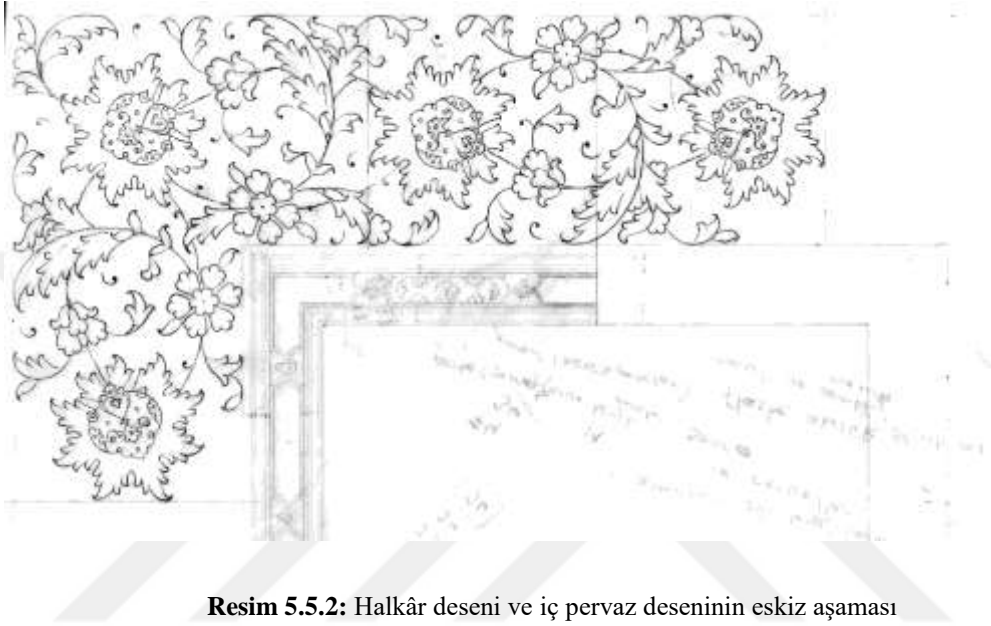
Ölçüsü: 28 × 64 cm

Levha celî sülüs yazıyla, satır istifli formunda yazılmıştır. Levhanın iç pervazına klasik tezhip üslubuyla, kitabeli bordürün zeminlerine iki renk altın sürülmüştür. Dış pervaza yeşil renkli el yapımı kâğıt yapıştırılmış, bu kısma hatayî grubu motiflerle

¹³⁰ <http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure33&ayet=21>

tasarlanan desen, tarama halkâr tarzında bezenmiştir. Halkârda yer alan hatayî motiflerinin meşimeleri dendanlı Rumilerle süslenmiştir.

Uygulama aşamaları:

Resim 5.5.2: Halkâr deseni ve iç pervaz deseninin eskiz aşaması

Resim 5.5.3: İç pervaza altın sürülmesi aşaması

Resim 5.5.4: İç pervaz motiflerinin renklendirilmesi ve tahrirlenmesi aşaması

Resim 5.5.5: Halkâr deseninin geçirilmesi ve meşimelerdeki rumilerin boyanması aşaması

Resim 5.5.6: Celî Levha tezhibinin tamamlanmış hâli

Resim 5.5.6.a: Levha tezhibinden detay

5.6. Celi Sülüs Oval İstifli Levha (Ayet)

Resim 5.6.1: Celi Sülüs Levha, Hat: Resul Afşın Okur, H. 1440 – M. 2018, 14 İbrahim/52

“Bu Kur’an; kendisiyle uyarılınsınlar, ancak Allah’ın tek ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir.”¹³¹ (14 İbrahim / 52. ayet)

¹³¹ <http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure14&ayet=52>

Hat: Resul Afşın Okur (d. 1977)

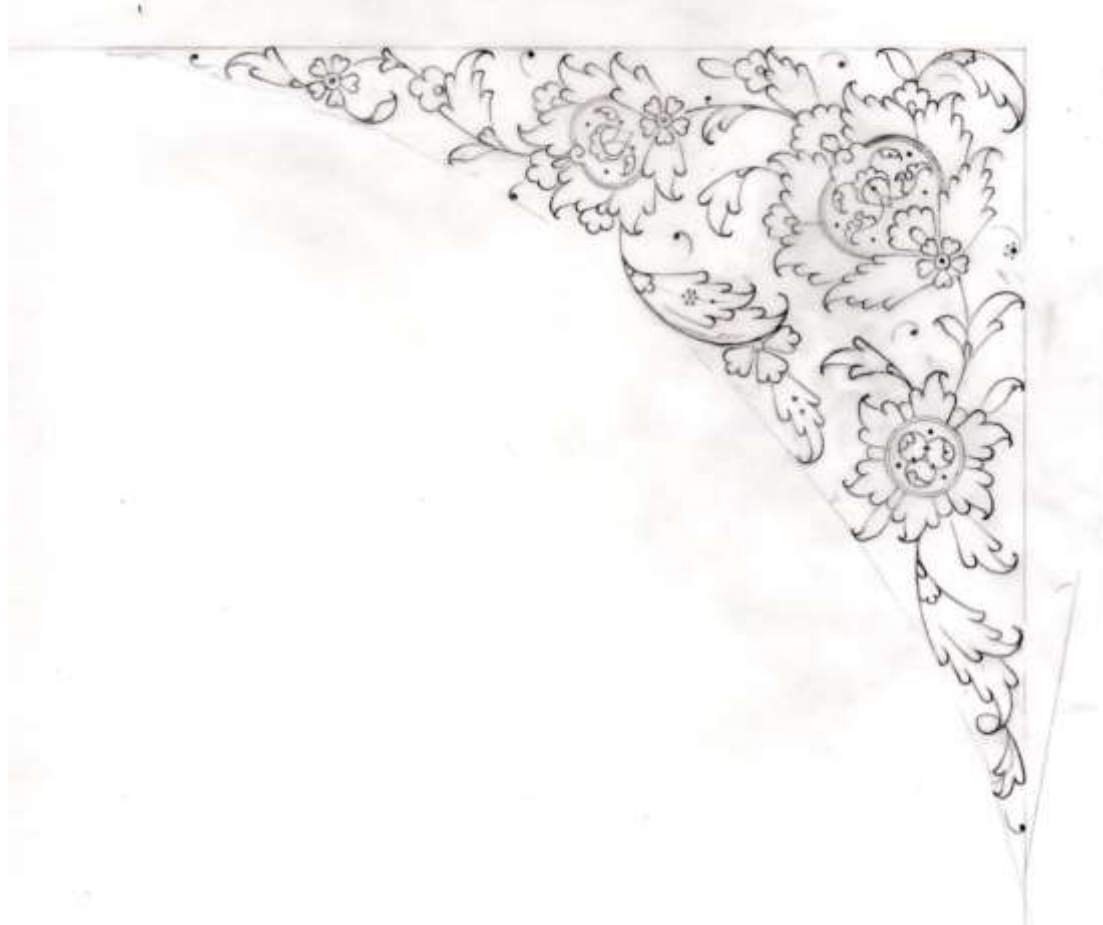
Yazı Çeşidi: Celî Sülüs

Yazılış tarihi: H. 1440 – M. 2018

Ölçüsü: 40 × 45 cm

Oval formdaki yazının köşelerine hatayî grubu motiflerle hazırlanan desen, “şikaf halkâr” tarzında, hafif renkler ve altın kullanılarak bezenmiştir. Halkâr koyu kahve renkle tahrirlenmiştir.

Uygulama aşamaları:

Resim 5.6.2: Halkâr deseninin tasarım aşaması

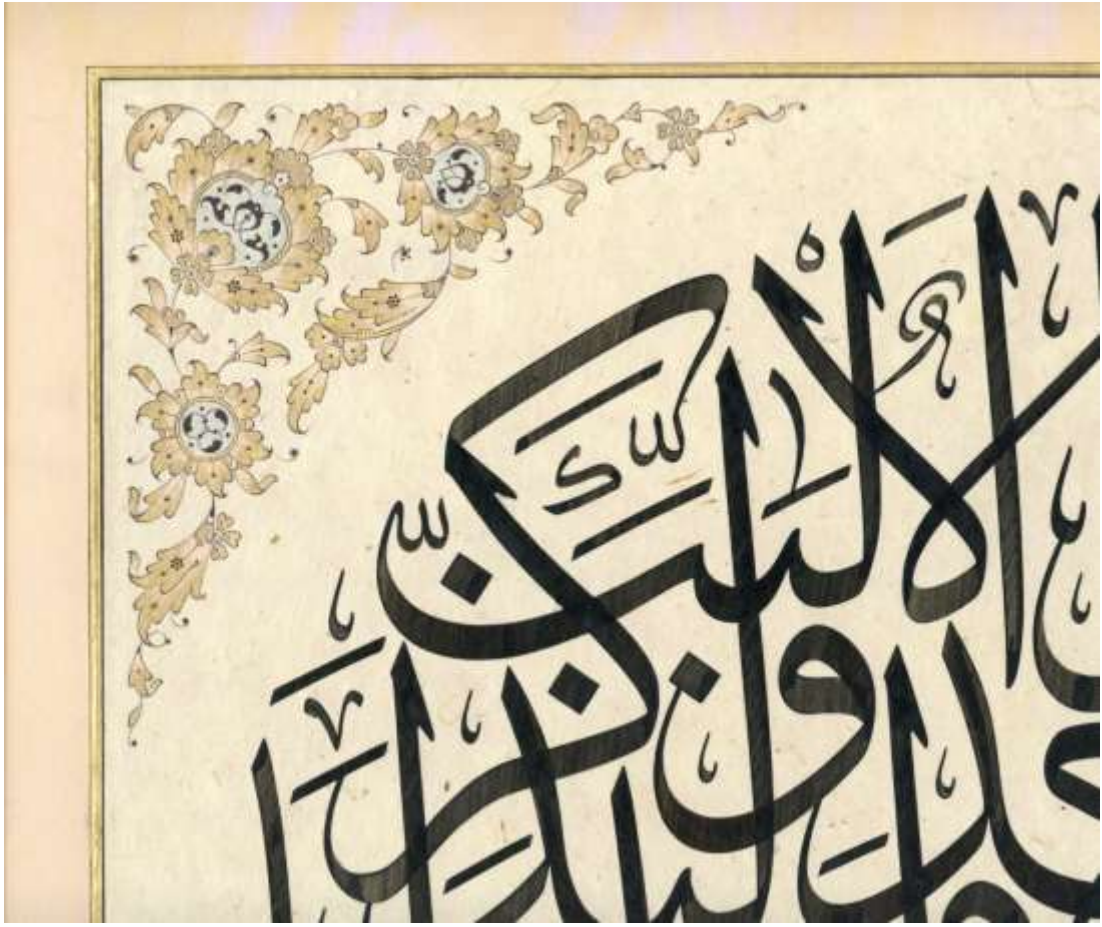

Resim 5.6.3: Şikaf halkâr gölgelendirme aşaması

Resim 5.6.4: Şikaf halkârın tamamlanmış hali

Resim 5.6.5: Şikaftan detay

6. SONUÇ

Tezhip sanatı, gelişim süreci içerisinde kendisine birçok uygulama alanı bulmuştur. En yaygın olanı kitap tezyinatıdır. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte, Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel şekilde yazma gayreti, Türk hat sanatını doğurmuş, hüsn-i hat ile yazılan mushafları tezyin etme isteği de, tezhip sanatının gelişimini sağlamıştır.

Selçuklulardan itibaren kitap sanatları devletin himayesi altında gelişimini sürdürmüş, yöneticilerin ve halkın ileri gelenlerinin kitaba gösterdikleri ilgi, bu alandaki sanatların ilerlemesine yol açmıştır.

Asırlar içerisinde, değişen sosyal hayat, ekonomik koşullar, Batı ile olan etkileşimler gibi faktörler, sanat alanında da değişimlere sebep olmuştur. Bu değişimler, bazı dönemlerde, tezhip sanatında duraklamaya yol açmışsa da, aynı zamanda bu gibi süreçler sanatkârların yenilik arayışlarına girmelerine neden olmuş, farklı anlayışların doğmasına da yol açmıştır.

XVIII. yüzyıldan itibaren, celî yazının gelişimi ve hilye-i şerifelerin levha şeklinde yazılmaya başlanması gibi nedenlerle, duvarlara levha asma geleneği oluşmuştur. Zaman içerisinde levhalara olan ilgi artmış, levhalar, tezhibin en yaygın olarak görüldüğü alanlar haline gelmiştir. Günümüzde de bu durum devam etmektedir. Bugünün sanatçıları, güncel teknolojilerden ve tekniklerden faydalanarak, farklı disiplinlerle temas ederek, levha formunda özgün çalışmalar ortaya koymaktadırlar. Günümüzde artık tezhip sanatı, yazı bezemesine ilaveten, sanatçıların hayal güçlerini ortaya koydukları, bir konudan yola çıkarak zengin tasarımlar oluşturdukları bir sanat haline gelmiştir. Özgün levha uygulamalarında sanatçılar, renk geçişleri ve efektleri, farklı malzemelerin ve tekniklerin kullanımı gibi çeşitli yeniliklerle özgün kompozisyonlar oluşturmaktadırlar. Bu tarz yeni yorumlar, tezhip sanatının kullanım alanlarını da genişletmiş, ahşaptan, camdan,

farklı plastik türlerinden yapılmış objeler, kumaşlar tezhibin görüldüğü yerler haline gelmiştir.

Bu çalışmada, levha tezyinatının geçmişten günümüze tarihsel süreci araştırılmış, levha sanatının gelişimi farklı yüzyıllardan seçilen örnekler üzerinden incelenmiştir. Bu araştırmalar esnasında, müzeler ve koleksiyonlardaki bazı eserlerin orijinallerine ulaşmak konusunda güçlük yaşandığı için, bu eserlerin resimlerinin yayınlanmış oldukları kitaplardan taranması suretiyle, teze koyulması zorunlu olarak tercih edilmiştir. Seçilen eserlerden bazılarının bulunduğu yer ya da ölçüleri gibi bilgilere kaynaklarda ulaşamadığı için yer verilememiştir.

Tez çalışması kapsamında yapılan araştırmalar ışığında, klasik tezhip üslubundan yola çıkılarak özgün levha tezyinatı uygulamaları yapılmıştır. Levhalarda yazıların kıt'a, sülüs satır, celî sülüs istif gibi farklı formlarda olmasına özen gösterilmiştir. Farklı formlardaki bu yazılar, klasik tezhip, şikaf halkâr, tarama halkâr, zerendûd gibi tezhib sanatının çeşitli tarzlarıyla süslenmiştir. Böylece tezhip sanatının, birçok farklı uygulaması ortaya koyulmuştur.

7. KAYNAKLAR

AKSU, Hatice (2008), **İslam Ansiklopedisi**, “Rokoko”, Türkiye Diyanet Vakfı, c.35, İstanbul

AKTEPE, Münir (1989), **İslam Ansiklopedisi**, “Ahmed III”, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 2, İstanbul

ALPARSLAN, Ali (1999), **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

ALPARSLAN, Ali (1993), **İslam Ansiklopedisi**, “Celif”, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 7, İstanbul

ALPARSLAN, Ali (2002), **İslam Ansiklopedisi**, “Kıf’a”, Türkiye Diyanet Vakfı, c.25, İstanbul

ARSEVEN, Celal Esad (1994), **Sanat Ansiklopedisi**, C.4 -5, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul

ASLANAPA, Oktay (1984), **Türk Sanatı I – II**, Kervan Yayınları, İstanbul

ASLANAPA, Oktay (1992), **Türk Dünyası El Kitabı 2**, “İslamiyetten Önce Türk Sanatı”, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara

AŞICI, Seher (2009), **Hat ve Tezhip Sanatı**, “Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih”, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara

ATASOY, Nurhan (1992), **İslam Ansiklopedisi**, “Barok”, Türkiye Diyanet Vakfı, c.5, İstanbul

AYVERDİ, İlhan (2011), **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul

BAĞCI, S. – ÇAĞMAN, F. vd. (2012), **Osmanlı Resim Sanatı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı (1993), **Türklerde Yazı Sanatı**, Kültür Bakanlığı, Ankara

BİLGİ, Hülya (2004), (Hazırlayan), **Gönülden Bir Tutku – Sevgi Gönül Hat Koleksiyonu**, Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul

ÇAĞMAN, Filiz (1991), **İslam Ansiklopedisi**, “Baba Nakkaş”, Türkiye Diyanet Vakfı, c.4, İstanbul

DEMİRİZ, Yıldız (2005), **Osmanlı Kitap Sanatında Doğan Çiçekler**, Yorum Sanat Yayınları, İstanbul

DERMAN, F. Çiçek (2012), **İslam Ansiklopedisi**, “Tezhip Sanatından Üsluplar ve Sanatkârları”, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 41, İstanbul

DERMAN, F. Çiçek (2009), **Hat Ve Tezhip Sanatı**, “Osmanlı’da Klasik Dönem: Kanunî Sultan Süleyman (1520 – 1566), Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl” T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara

DERMAN, F. Çiçek – DURAN, Gülnur (2010), **İslam Ansiklopedisi**, “Şahkulu”, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 38, İstanbul

DERMAN, F. Çiçek (2013), **Rikkat Kunt Hoca Hanım 1903 – 1986**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul

DERMAN, M. Uğur (2015), **Medreset’ül Hattâtin Yüz Yaşında**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul

DERMAN, M. Uğur (1995), **Sabancı Koleksiyonu**, “Levhalar”, Akbank, Kültür Ve Sanat Yayınları, İstanbul

DERMAN, M. Uğur (2006), **İslam Ansiklopedisi**, “Murakka”, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 31, İstanbul

DERMAN, M. Uğur (1998), **İslam Ansiklopedisi**, “Hilye”, Türkiye Diyanet Vakfı, c.18, İstanbul

DERMAN, M. Uğur (2001), **İslam Ansiklopedisi**, “İstif”, Türkiye Diyanet Vakfı, c.23, İstanbul

DERMAN, M. Uğur (2017), **Türk Hat Sanatından Seçmeler**, T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

DERMAN, M. Uğur (2010), **Doksandokuz İstanbul Mushafı**, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, İstanbul

DERMAN, M. U. – DERMAN, F. Ç. (2011), **Kâdıasker Mustafa İzzet Efendi Hilyesi**, Zeki Cemal Özen Hat Koleksiyonu, Meşk Yayıncılık, İstanbul

DERMAN, Uğur (1987), **Türk Hattatları**, “On Dokuzuncu Yüzyılda Türk Hat Sanatı”, Haz. Şevket Rado, Yayın Matbaacılık, İstanbul

- DERMAN, Uğur (1992), **İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı**, IRCICA, İstanbul
- DERMAN, Uğur (2011), **Hilye-İ Şerife Hz. Muhammed'in Özellikleri**, "Hat Sanatımızda Hilye-İ Nebevi'nin Doğuşu", Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1998), **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara
- DURAN, Gülnur (2009), **İslam Ansiklopedisi**, "Kara Memi", Türkiye Diyanet Vakfı, C. 24, İstanbul
- DURAN, Gülnur (2009), **Hat ve Tezhip Sanatı**, "18. Yüzyıl Tezhip Sanatı", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara
- DURAN, Gülnur (2008), **Ali Üsküdarî**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul
- GÜNDÜZ Hüseyin (2015), **Harflerin Ötesi**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, İstanbul
- GÜNDÜZ H., TAŞKALE F., **Harflerin Sanata Yansıması – Hüs-î Hat Sergisi**, DEMSA, İstanbul
- KARADAŞ, Celalettin (2004), **Türk Tezhip Sanatında Levha Tezminatı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum
- KUT, Turgut (1994), **İslam Ansiklopedisi**, "Daruttıbbâ", Türkiye Diyanet Vakfı, c. 9, İstanbul
- KÜPELİ, Gülnihal (2009), **Hat ve Tezhip Sanatı**, "Tezhip Sanatında Yenilik Arayışları: II. Bayezid Dönemi (1481 – 1512)", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara
- MAHİR, Banu (2009), **Hat ve Tezhip Sanatı**, "Osmanlı Bezeme Sanatı'nda Saz Üslûbu", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara
- MESARA, Gülbün (2009), **Hat ve Tezhip Sanatı**, "Kanûnî Sultan Süleyman'ın Sernakkaşı Kara Memi", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara
- OKUMUŞ, Asiye (2016), **Türk Süsleme Sanatlarında Barok ve Rokoko**, İlke Basın Yayım, İstanbul
- ÖZCAN, Ali Rıza (2009), **Hat ve Tezhip Sanatı**, "Müsennâ Yazılar", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara

ÖZEK A., KARAMAN H., vd (1993), Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara

RADO, Şevket (1987), **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul

SERİN, Muhittin (1999), **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul

SÜMER, Faruk (2009), **İslam Ansiklopedisi**, “Selçuklular”, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 36, İstanbul

ŞAHİN, s. – DEMİRKOL, A.S. v.d. (2010), **1400 Yılında Kur'an-I Kerim**, Antik A.Ş. Kültür Yayınları

TANINDI, Zeren (2009), **Hat ve Tezhip Sanatı**, “Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı”, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara

TANINDI, Zeren (2009), **Osmanlı Uygarlığı 2**, “Kitap ve Tezhibi”, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

TAŞKALE, Faruk (1994), **Tezhip Sanatının Kullanım Alanları**, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, M.S.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü

TAŞKALE, Faruk (2009), **Tezhip Buluşması**, “Geçmişten Günümüze Tezhip Sanatında Bir Yolculuk”, İBB Kültür Müdürlüğü, Lale Organizasyon Yayını, İstanbul

TAŞKALE, Faruk (2009), **Hat ve Tezhip Sanatı**, “20. Yüzyıl Tezhip Sanatı”, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara

TAŞKALE, F – GÜNDÜZ, H. (2011), **Hilye-i Şerife – Hz. Muhammed'in Özellikleri**, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul

TAŞKALE, F. – GÜNDÜZ, H. (2018), **Esmâün- Nebî – Hz. Muhammed'in İsimleri**, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul

ÜÇER, Münevver (2016), **Sultanların Sanata Yansıyan İzleri**, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul

YAZIR, Mehmed Bedrettin (1981), **Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli**, Ayyıldız Matbaası, Ankara

<https://www.ketebe.org/eser/4051?ref=artist&id=2177>, E.T. 25.5.2019

<https://www.ketebe.org/eser/4039?ref=artist&id=2177> E.T. 24.5.2019

<https://www.ketebe.org/eser/3994?ref=artist&id=2177> E.T. 24.5.2019

<https://www.ketebe.org/eser/2462?ref=artist&id=2177> E.T. 24.5.2019

<https://www.ketebe.org/eser/4095?ref=artist&id=2177> E.T. 24.5.2019

<http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure33&ayet=21> E.T. 24.5.2019

<http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure14&ayet=52> E.T. 25.5.2019

8. ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında İzmir’de doğdu. 2012 yılında Celal Bayar Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Kimya Bölümü’nden mezun oldu.

2005 yılında Celal Bayar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kimya Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans programını bitirdi.

2010 yılında Birleşik Arap Emirlikleri Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen 7. Uluslararası Al-Burda Yarışması’nda Tezhip dalında 4. ödülü aldı.

2011 yılında 8. Uluslararası Al-Burda Yarışmasında Tezhip dalında 2. ödülü aldı.

2012 yılında Ayten Tiryaki’den, İnci Ayan Birol’un da tasdiğiyle Tezhip İcazeti aldı.

2012 yılında Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tezhip programında yüksek lisans eğitimine başladı.

2018 yılında 15. Uluslararası Al-Burda Yarışması’nda 1. ödülü aldı.

Yurtiçi ve yurtdışında birçok özel koleksiyonda eserleri bulunmaktadır. Tezhip çalışmalarına devam etmektedir.